

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta tělesné výchovy a sportu

PŘÍPRAVA TĚŽCE ZRAKOVĚ POSTIŽENÝCH
ŽÁKŮ NA SPECIÁLNÍCH STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH
PRO SVĚT PRÁCE

Diplomová práce

Bc. Zuzana Křivková Dis

Vedoucí práce: Mgr. Michal Peliš

PRAHA 2009

Abstrakt

Název:

Příprava těžce zrakově postižených žáků na speciálních středních školách pro svět práce

Cíle práce: Podat ucelený přehled o problematice zaměstnávání zrakově postižených (ZP) a jejich přípravy do světa práce. V souvislosti s tím prostřednictvím dotazníkové metody zmapovat úroveň dané přípravy na speciálních středních školách pro zrakově postižené v ČR jak z hlediska formy vedení žáků, tak z pozice žáka a jeho potřeb.

Metody: Pro tento výzkum je zvolena metoda dotazování. Dotazníky jsou zadány na pět speciálních středních škol pro zrakově postižené v ČR. Konkrétně je vytvořen dotazník pro ředitele školy, pro výchovné poradce, pro učitele a pro žáky posledních dvou ročníků.

Výsledky: Tato práce podává uceleně danou problematiku čtenáři tak, aby mohl snadno jakékoli informace najít, a aby byly pro něho přínosem. Poznatky v ní obsažené jsou naprosto aktuální - reagující na současnou situaci. Z výzkumného šetření bylo zjištěno, že úroveň přípravy ZP žáků na speciálních středních školách je dobrá.

Výsledkem šetření je fakt, že žáci jsou dobře připravováni z hlediska následné integrace do společnosti. Prokázali vysokou míru sebevědomí, odhodlání se uplatnit. Informovanost žáků je poměrně dobrá, dovednosti odpovídají možnostem. Případné nedostatky v pracovních kompetencích bych nepovažovala za závažný problém.

Na školách byly však zjištěny určité koncepční nedostatky. Jsou předmětem rozboru v této práci a to v praktické části a v diskuzi.

Klíčová slova: zrakově postižený, zaměstnávání, rizika, sekundární vzdělávání, integrace, profesní příprava, kompetence

Abstract

Title:

Work-preparation of hard visually impaired students in the special second schools.

Objective: To give a comprehensive summary of the questions arising in employment of visually disabled persons in Czech republic, and in their preparation for work. Through a method of questionnaires investigate the quality of work-preparations in the special second schools in Czech rep.

Method: The method in this research is questioning through questionnaires made for five special second schools for visually impaired in Czech rep. A specific questionnaire is created for the headmaster, educational adviser, teachers and for the students in the second half of their study.

Results: This reports intention is to present the reader with all the relevant and useful information about the employment problem of visually disabled persons in Czech republic. The pieces of information given are actual responses to the presented situation. It was discovered that the level of preparation visually impaired gets in the special schools is good. The fact is that students are well prepared in light of subsequent integration into the society. They proved high measure of self-confidence, resolved to be of use in life. Their know-how is quite good, skills are accordant with their possibilities. Contingent absences (deficiencies) in work-competences are not underlying. In the schools there were detected some conceptual absences (deficiencies). They are the subject of analysis in this work, specifically in the practical part and in the discussion.

Keywords: Visual disabled (visual impairment), employment, risks (barriers), secondary education, integration, profession preparation, competences

„Nikdo se moudrý nerodí, nýbrž stává se jím.“ Lucius Annaeus Seneca

Ráda bych prostřednictvím této stránky poděkovala všem, kteří mi byli jakkoli nápomocni při tvorbě této diplomové práce.

Děkuji především svému vedoucímu práce Mgr. Michalovi Pelišovi za veškerou pomoc, odborné rady a celkově za precizně odvedenou práci.

České školní inspekci patří velký dík za pomoc při tvorbě dotazníků, jejich zadání školám a částečnou pomoc při jejich zpracování, jmenovitě – Mgr. Olze Hofmannové, RNDr. Haně Žufanové a Dr. Vladimíru Šeclovi.

Děkuji také Ing. Jiřímu Kaprovi a PaedDr. Zuzaně Kaprové z oddělení speciálního vzdělávání MŠMT za vstřícný přístup a zájem konzultovat danou problematiku.

Dále patří velký dík pracovníkům SONSu a Tyflocentru Praha, JUDr. Lucii Víškové, Mgr. Gabriele Melkové, Mgr. Radce Votavové a Bc. Zuzaně Dvořákové za zpřístupnění odborných informací.

Za velkou pomoc, konzultace ohledně dotazníků, další rady a zajímavé názory děkuji také Mgr. Radkovi Seifertovi ze střediska Tereza. Za konzultaci děkuji také velkému odborníkovi – Dr. Pavlovi Belšanovi.

Děkuji svým nevidomým přítelkyním Evče Odehnalové a Marcelce Jiřikové za důležité rozebírání problémů.

Závěrem bych ráda poděkovala své rodině a příteli za velkou psychickou podporu, za konkrétní pomoc při tvorbě práce, a že to se mnou „vydrželi“ 😊.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu bibliografické citace.

Bc. Zuzana Křivková Dis

I. SEZNAM ZKRATEK

AČ	-	absolutní četnost
ČR	-	Česká republika
ČVUT	-	České vysoké učení technické
ČZU	-	Česká zemědělská univerzita
DOD	-	den otevřených dveří
EU	-	Evropská unie
ICF	-	International Classification of functioning (nová klasifikace)
ICT	-	informačně – komunikační technologie
IPS	-	informační a poradenská střediska
IVP	-	individuální vzdělávací plán
IT	-	informační technologie
MPSV	-	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	-	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MU	-	Masarykova univerzita
OA	-	obchodní akademie
OŠ	-	obchodní škola
OZP/ZPO	-	osoby zdravotně postižené/zdravotně postižené osoby
POSP	-	prostorová orientace a samostatný pohyb
PR	-	public relations
RVP	-	rámcové vzdělávací programy
SONS	-	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých
SPC	-	Státní pedagogická centra
SSŠ	-	speciální střední škola(y)
SŠ	-	střední škola(y)
ŠVP	-	školní vzdělávací programy
TZP	-	těžce zrakově postižený
UK	-	Univerzita Karlova
UP	-	Univerzita Palackého
ÚP	-	úřad práce
VP	-	výchovný poradce
VŠ	-	vysoká škola
VŠB	-	Vysoká škola Báňská
WHO	-	World health organization (Světová zdravotnická organizace)
ZP	-	zrakově postižený
ZPS	-	změněná pracovní schopnost
ZŠ	-	základní škola
ZTP/ZTP-P	-	zvlášť těžce postižený/zvlášť těžce postižený s průvodcem

OBSAH

I.	SEZNAM ZKRATEK	5
II.	ÚVOD	7
III.	CÍLE, ÚKOLY, HYPOTÉZY	10
IV.	TEORETICKÁ ČÁST	11
1.	Popis a charakteristika zrakového postižení	11
1.1.	Terminologie	11
1.2.	Klasifikace ZP	14
1.3.	Historie zájmu o zrakově postižené.....	15
1.4.	Osobnost zrakově postiženého	18
1.5.	Zraková terapie a využívání kompenzačních pomůcek	22
2.	Problematika zaměstnanosti ZP	25
2.1.	Legislativa	26
2.2.	Specifika zaměstnávání těžce zrakově postižených.....	31
2.3.	Výběr povolání	41
2.4.	Podpora organizací, institucí a sdružení	46
3.	Profesní příprava zrakově postižených při sekundárním vzdělávání	53
3.1.	Legislativa a možnosti vzdělávání na středoškolské úrovni	53
3.2.	Integrace versus Speciální školství.....	56
3.3.	Speciální střední školy pro zrakově postižené.....	59
3.4.	Sekundární vzdělávání se zřetelem k profesní přípravě	63
3.5.	Speciálněpedagogické poradenství pro zrakově postižené s ohledem na kariérové poradenství.....	68
V.	PRAKTICKÁ ČÁST	72
1.	Metodologie výzkumného šetření	72
2.	Univariační analýza a komparace hodnocení přípravy žáků pro svět práce.....	77
2.1.	Skupina žák n_1	79
2.2.	Skupina učitel n_2	97
2.3.	Skupina výchovný poradce n_3	106
2.4.	Skupina ředitel n_4	110
2.5.	Komparace výstupů a komentář	116
VI.	DISKUZE	128
VII.	ZÁVĚR.....	132
VIII.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	134
IX.	PŘÍLOHY	139

II. ÚVOD

V současnosti je zřejmé, že zaměstnávání a zaměstnanost občanů se zdravotním postižením představuje jeden z nejzávažnějších problémů jejich společenské integrace. Problémy při zaměstnávání občanů se zdravotním postižením nejsou výlučně záležitostí České republiky, nýbrž se jedná o celoevropský či celosvětový problém, různé studie uvádějí až 50% zcela ekonomicky neaktivních občanů se zdravotním postižením. Další značná část patří mezi nezaměstnané. Tzv. postmoderní společnost je charakterizována tlakem na vysokou produktivitu práce, vysokou flexibilitu zaměstnance i podnikatelského subjektu, vznik nových profesí a oborů doprovázený vytlačováním „tradičních“ zaměstnaneckých pozic. Realitou je globalizace pracovního trhu, převaha poptávky nad nabídkou pracovních míst a tím vytlačování minoritních uchazečů na jeho okraj.

Již řadu let se stýkám se zrakově postiženými zejména mladými lidmi a logicky s nimi řeším jejich každodenní problémy. Jedním z velice závažných a k tomu celospolečenských problémů je velká nezaměstnanost lidí právě se zrakovým handicapem. Je to dáno mnoha faktory, které se snažím rozebrat v mé práci.

Problematika zaměstnávání zdravotně postižených je nyní v mediích značně publikována, což je velice pozitivní jev. Z fondů EU (Evropská unie) je uvolňováno pro účely snížení nezaměstnanosti nemalé množství financí. Lidé si už zejména ve velkých městech zvykli, že člověk na vozíku je schopen po překonání architektonických bariér plnohodnotného uplatnění např. v kanceláři, stále ale nejsou přesvědčeni o uplatnitelnosti nevidomých. Člověk s bílou holí je v naší společnosti velmi stigmatizován i přes velký vývoj, který se hlavně díky technickým vymoženostem zrakově postiženým povedl uskutečnit.

Jako v každé problematice je třeba spolupráce všech zúčastněných stran, tak aby docházelo k hybným impulzům. Pokud odborníci na danou problematiku poukáží na určité nedostatky a vytvoří návrhy na zlepšení, je pak na dalších vykonavatelích (učitelé, úředníci, zaměstnavatelé...), aby tuto teoretickou analýzu dokázali uplatnit v praxi. Zároveň je ovšem zásadní předpoklad aktivity samotného zrakově postiženého, bez které nemůže být proces nikdy úspěšný.

Domnívám se, že pokud je zrakově postižený žák na ZŠ a následně především na SŠ výrazně motivován ke snaze pozdějšího profesního uplatnění a je si vědom důležitosti a všech pozitiv v daném uplatnění, je to jeden z velmi důležitých faktorů pro úspěšný vývoj procesu.

Jedna z mých teorií je ta, že člověk s určitými omezenými možnostmi by tím více měl být již ve školním prostředí nasměrováván k určitému typu profese, kterou by byl schopen vykonávat. Měly by se co nejvíce překonávat bariéry oslabující ho na následném trhu práce a zdůrazňovat výhody, které svému potencionálnímu zaměstnavateli poskytuje.

Speciální střední školství by v žádném případě nemělo pro žáky plnit pouze roli útočiště na dalších pár let, ale mělo by své žáky opravdu velice důsledně a cíleně připravovat pro budoucí profesi, a eventuelně další studium.

Je zde proto naprosto nezbytná spolupráce škol s dalšími organizacemi, které se v dané oblasti orientují a poskytují odborné rady, či umožňují spolupráci.

Těžce zrakově postižený žák by si po absolvování střední školy (SŠ) měl být vědom svých předností, měl by vědět jaké možnosti má, v jakých profesních odvětvích má potenciál k uplatnění, jak zaměstnání hledat. Měl by si umět na počítači napsat strukturovaný životopis, mít představu o pracovním pohovoru a o základních společenských zásadách. Speciální střední školství by mělo reflektovat na aktuální nabídku na trhu práce a velice pružně reagovat na změny, které se v dnešním velice rychlém světě dějí. Například špatná vybavenost školy ICT (informačně-komunikační technologie) je jasný kámen úrazu.

Právě v oné specifičnosti v přístupu k zrakově postiženým žákům projevují určité rozpaky k jejich integraci do běžných tříd. Ačkoli dnešní trend integrace má bezesporu nespočet výhod a velký význam, integraci těžce zrakově postižených, ač je to samozřejmě velmi individuální záležitost, nepovažuji za šťastnou. Podle mého je také veliká škoda, že naše v České republice velice propracované a léty prověřené speciální školství trendu integrace ustupuje.

Teoretická část je členěna do třech oddílů:

První s názvem Zrakové postižení se zabývá terminologií, historií zájmu o zrakově postižené a následně navazují problematikou osobnosti zrakově postiženého.

Druhý oddíl Problematika zaměstnanosti sleduje nynější velice často obměňující se legislativu, specifika zaměstnávání zrakově postižených osob, poskytuje výčet možných profesí, které může těžce zrakově postižený i přes svůj handicap vykonávat a na závěr je předložen výčet institucí a organizací poskytujících podporu v dané věci. Jsou zde definovány mnohé bariéry, které lidem se ZP brání v jejich pracovním uplatnění a zmiňují mechanismy, jimiž lze tyto bariéry eliminovat.

Třetí část nese název Profesní příprava zrakově postižených. Kromě legislativy ve školství a problematiky integrace a speciálního školství dále mapuje speciální školy pro

zrakově postižené v ČR, specifikuje profesní přípravu a na závěr popisuje možnosti speciálně pedagogického poradenství.

Praktická část zjišťuje, jak se zrakově postižení žáci na speciálních středních školách připravují a jak jsou připravováni pro svět práce. Výzkumné šetření srovnává a vyhodnocuje výsledky odpovědí nevidomých a těžce slabozrakých žáků středních škol v porovnání s učiteli a výchovnými poradci. Pro dokreslení této koncepce je práce obohacena i o odpovědi ředitelů škol. Jsou zde doslovně uvedeny zkušenosti a názory jednotlivých dotazovaných a také návrhy řešení na zlepšení podmínek pro danou přípravu. Výzkumné šetření je zpracováno dotazníkovou metodou, čili metodou kvantitativní. Techniky diplomové práce zahrnují analýzu odborné literatury, dotazník, pozorování, rozhovory a konzultace s odborníky na danou problematiku.

III. CÍLE, ÚKOLY, HYPOTÉZY

Cíl práce:

Cílem této práce je podat ucelený přehled o problematice zaměstnávání zrakově postižených a jejich přípravy do světa práce. Prostřednictvím dotazníkové metody se snažím zmapovat úroveň dané přípravy na speciálních středních školách pro zrakově postižené v ČR jak z hlediska formy vedení žáků, tak z pozice žáka a jeho potřeb.

Úkoly práce:

- Vytvořit omnibusový dotazník pro ředitele školy, výchovné poradce, učitele a žáky, který bude sledovat dané cíle, a bude vyplněn respondenty.
- Snažit se podchytit pozitivní i negativní zkušenosti na příslušných školách, podat návrhy na zlepšení dané situace a celkově poukázat na hlavní problémy v samotné přípravě žáků pro úspěšné zařazení se do pracovního procesu.
- Dalším z dílčích úkolů je také poskytnout ucelený přehled organizací, které se danou problematikou zabývají a poskytují zrakově postiženým klientům servis v podobě rekvalifikací, školení či přímo zprostředkování zaměstnání.

Hypotézy:

- H1: Žáci studující odborně zaměřené obory mají přesnější představu o své možné profesi, která koresponduje s jejich studijním směrem.
- H2: Žáci příliš nevyužívají služeb výchovného poradce a roli kariérního poradce zastupuje spíše jejich třídní, popř. jiný učitel.
- H3: Žáci mají určitou představu o procesu hledání práce a znají některé webové stránky s poradenstvím ohledně možného pracovního uplatnění pro ZP.
- H4: Žáci nemají větší problémy se základní obsluhou počítače a dokáží využít i další kompenzační pomůcky a jiné prostředky důležité pro zaznamenání poznámek v terénu.
- H5: Žáci nemají dostatek odborné praxe.
- H6: Žáci se aktivně zajímají o problematiku svého potenciálního pracovního uplatnění.

IV. TEORETICKÁ ČÁST

1. Popis a charakteristika zrakového postižení

1.1. Terminologie

Velice důležitým prvkem v terminologii a klasifikaci WHO (World Health Organization – Světová zdravotnická organizace) je zřejmý posun směrem od defektu ke kvalitě fungování, postižení označuje jako nerovnováhu mezi vlastním vnímáním svého zdraví a možností fungování v běžném životě. WHO opouští medicínský model postižení a užívá sociální model, který překračuje jednotlivce a poukazuje na kolektivní odpovědnost (ICF, 2001).

Ve speciální pedagogice byl v dřívějších dobách často užíván termín *defekt*, který Sovák (2000) popisuje (z lat. defectus = úbytek) jako chybění a nedostatek, se kterým se postižený jedinec buď dovede sám vyrovnat, v opačném případě se defekt stává záležitostí společenskou, nabývá sociální dimenze. Jesenský (1993, s. 15) definuje defekt jako ztrátu nebo poškození v anatomické stavbě organismu a poruch v jeho funkcích a dále uvádí, že defekty se projevují jako anomálie vzhledu a výkonnosti. *Defektivita* je důsledkem defektu a projevuje se narušením postoje člověka s postižením k výchově, vzdělání a práci, v důsledku reakce prostředí na defekt. *Zraková defektivita* (Jesenský, 1988, str. 21 - 23) je důsledek zrakové vady, který se projevuje poruchami v psychické výkonnosti, poruchami ve vztahu k sobě i prostředí, eventuálně i změnami ve vývoji osobnosti. Defektivita má výrazné psychosociální dimenze, představuje nevyrovnanost s vadou zraku. Příčinou defektivit je nevhodná reakce na poškození zraku, kde k vnějším příčinám patří změny v učení a chování, změny ve schopnostech a výkonech, změny v pracovních a společenských aktivitách, změny v zaměření osobnosti a motivaci a změny v potřebách a hodnotovém systému.

Zastaralá terminologie užívaná k vyjádření postižení je vyjádřena WHO v mezinárodní klasifikaci z roku 1980, která poukazuje na rozdíly mezi jednotlivými užívanými termíny. Termín *disorder* je synonymem českého výrazu *porucha, vada* a je vymezen jako medicínsky definovaný stav nebo nemoc. Termín *disability* je omezení schopnosti provádět nějakou činnost, která je pokládána za normální popř. úplná ztráta této schopnosti; je výsledkem postižení (např. slepota jako důsledek poškození zraku)

(Hutchinson, Atkinson, Orpwood 1998). *Impairment* neboli *postižení* znamená ztrátu nebo abnormalitu psychické, fyziologické či anatomické struktury či funkce, nemusí nutně vést k *handicapu*, který vyjadřuje vliv poruchy či postižení na práci člověka, jeho seberealizaci a předpokládá nemožnost dosažení cílů, které jsou společností očekávány (Květoňová-Švecová 2004). *Handicap* vymezuje Sovákův defektologický slovník (Sovák a kol. 2000) jako znevýhodnění, které výrazně ztěžuje výkon nebo plnění nějakého významného úkolu, dosažení osobních cílů, nejedná se však o neschopnost. Dle Standardních pravidel pro rovné příležitosti osob s postižením Spojených národů (Helios 1997) zahrnuje handicap vzájemnou interakci osoby s postižením s prostředím, zaměřuje se na limity dané prostředím a při činnostech (např. komunikace, vzdělávání), což znemožňuje osobám s postižením rovnoprávně se začlenit do společnosti. Handicap je pojmem stigmatizujícím, Walther (2003, s. 49) uvádí vymezení *handicapu jako neúspěšné zacházení s odlišností*. Tyto termíny jsou i přes svoji zastaralost použity v této práci z důvodu jednoduchosti interpretace.

Nová klasifikace (International Classification of functioning, Disability and Health – ICF) překračuje vymezení vady, postižení a handicapu, nahrazuje původní termíny a užívá termíny *body functions and structures (tělesné funkce a struktury)*, *activity (aktivita)* a *participation (participace/účast)*. Postižení se stává v této klasifikaci součástí tělesných struktur, je součástí zdravotní dispozice jedince a nemusí souviset s nemocí. Aktivita zahrnuje jak možnosti, tak i omezení člověka ve vykonávání činností a vede k participaci na společenském životě v rámci daných životních podmínek. Nová klasifikace ICF (2001) již není zaměřena na osoby s postižením, ale na všechny. Neklasifikuje jedince, ale popisuje situaci každého člověka v souvislosti se zdravím a funkcemi a strukturami, které s ním souvisí v kontextu faktorů prostředí a faktorů osobnostních. Postižení je výsledek vzájemného vztahu a ovlivňování zmíněných komponent a faktorů. Faktory prostředí zahrnují individuální bariéry (ve smyslu fyzické nepřístupnosti prostředí, nedostatečného materiálního zabezpečení apod.), ale také bariéry sociální.

WHO opouští medicínský model postižení a užívá sociální model postižení, který překračuje jednotlivce a poukazuje na kolektivní odpovědnost (ICF, 2001). ICF je založena na biopsychosociálním modelu chápání postižení, člověka s postižením pojímá v kontextu jeho potencialit a možností vzhledem k individuálním faktorům a faktorům prostředí. Nové označování je v souladu se změnou přístupu k postižení a paradigmatu speciální pedagogiky, reflektuje posun od medicínského k sociálnímu chápání postižení. Nová terminologie a klasifikace určuje dimenzi označování ve smyslu pozitivního labellingu v mnoha oblastech,

jako např. zdravotnictví, sociální sektor, školství a vzdělávání, oblast práce a zaměstnávání, ekonomika, legislativa, právo a další (Blömers 2004).

Sociální model lze chápat jako aktivní přístup k postižení (Oliver 1983), který jedinci umožňuje vidět své „získané problémy“ a rozhodnout, zda jsou v jeho kompetenci či v kompetenci společnosti. Tzv. sociální model postižení dává lidem s postižením možnosti a práva jako lidem bez postižení, např. zakládat organizace apod., vytváří podmínky přátelské pro tyto osoby. Opakem tohoto modelu je individuální/ medicínský model postižení.

V současnosti je snahou zcela minimalizovat stigmatizující aspekt termínu, který vyjadřuje postižení ve své dimenzi limitů, ale také možností, kterých může osoba s postižením využít. Proto je užíván termín *člověk/dítě se zvláštními potřebami* (Květoňová-Švecová 2004) nebo *člověk/dítě se speciálními potřebami (special needs)*, pro oblast vzdělávání *žák se speciálními vzdělávacími potřebami (pupil with special educational needs)*. Dalšími používanými termíny v současnosti jsou *děti znevýhodněné, s parciálními nedostatky a děti vyjíměčné*. Heward (2005, s.10) vymezuje termínem „*vyjíměčné děti (exceptional children) děti, které se odlišují od normy, přesahují ji v horní či dolní hranici do té míry, že vyžadují individuální vzdělávací program a podporu, aby mohly v procesu edukace prospívat a rozvíjet svůj potenciál. Jedná se o děti s obtížemi v učení a chování, děti s tělesným či smyslovým postižením a děti nadané a talentované.*“

K doplnění odborných termínů bych na závěr zmínila speciálněpedagogické metody, které mají nesporné postavení ve speciálněpedagogické podpoře a intervenci, při snaze o získání nových nebo udržení stávajících dovedností zrakově postižených osob. Za speciálněpedagogické terapeutické metody jsou považovány metody reedukace, kompenzace a rehabilitace (Jesenský 1988). **Reedukace** je souhrnem speciálněpedagogických postupů, které se zaměřují na omezenou nebo sníženou funkci za pomoci využívání a rozvíjení uchované části poškozeného organismu nebo funkcí. Po zhodnocení zrakových funkcí (s ohledem na stupeň zrakové percepce) se u zrakově postižených jedinců, kteří jsou schopni alespoň částečně vnímat zrakem, uplatňuje stimulace zraku. **Kompenzace** používá speciálněpedagogické postupy ke zlepšení a zdokonalení výkonnosti nepostižených funkcí a umožňuje tak adaptaci člověka ve složitých životních situacích. Metody nácviku kompenzačních smyslů (sluchu, hmatu, čichu, chuti) se uplatňují zejména u osob s úplnou ztrátou zraku. Doporučuje se vzájemné doplňování reedukace a kompenzace. **Rehabilitace** si klade za cíl upravovat společenské a pracovní vztahy handicapovaného jedince (Jesenský 1988).

1.3. Historie zájmu o zrakově postižené

Louis Braille(1809-1859)
(převzato z http://cs.wikipedia.org/wiki/Louis_Braille)

Vývoj péče o osoby s postižením zraku je úzce spjat se snahou dorozumět se s nevidomými písemnou formou. První zmínkou písma pro nevidomé je 35-95 n.l. **Quintilianus**, který ve své učebnici „*Institutio oratoria*“ podal systematický výklad řečnictví a zmiňuje ryté písmo čitelné hmatem. Následovaly pokusy zpřístupnění písma nevidomým např. vyřezáváním, psáním rydlem do voskové tabulky, reliéfní latinkou lisovanou do papíru či propichovanou, apod. Zachovaly se rovněž informace o *uzlovém písmu* obyvatel v Peru, kdy byly používány dlouhé provazy různé tloušťky a délky, k nimž byly přivázány provázky kratší. Na všech byly uzlíčky různých velikostí. K bodovému písmu dospěl jako první **Charlese Barrier (1767-1822)** – důstojník francouzské armády, který vynalezá tajné 12-ti bodové písmo pro vojenské účely. Největší význam Ch. Bariera pro vzdělávání nevidomých je v tom, že z jeho dvanáctibodového písma vycházel při svém návrhu šestibodového písma L. Braille a určitý čas sloužilo nevidomým jako hudební notace.

Nejvýznamnějším z autorů písma pro nevidomé byl **Louis Braille (1809-1852)**. V tomto roce (2009) slavíme jubileum – 200 let od jeho narození. Sám oslepl v dětském věku. Šestibodové písmo vytvořil ve svých 16-ti letech, v roce 1825. Zpočátku bylo obtížné písmo prosadit.

„*Až na III. slepeckém sjezdu v Berlíně, který se konal v roce 1879, získala Braillova soustava většinu*“ (Monatová, 1998, s.20). Dnes je rozšířené po celém světě. „*Hlavní příčinou je, že je v souladu s fyziologií a psychikou vnímání hmatem*“ (Smýkal, 1995, s. 39).

V současné době je v souvislosti s písmem a přístupem k informacím nutné zmínit důležitost kompenzační pomůcky, které čtení a psaní bodového písma umožňují, jako je stále používaný Pichtův psací stroj (v zahraničí převážně Perkinsův), Pražská tabulka a ponejvíce počítač vybavený hlasovým výstupem a Braillovým řádkem (hmatovým zobrazovačem).

Péče o osoby se zrakovým postižením zaznamenala posun do institucionální roviny zejména na konci 18. a v 19. století. Vzniká první **Internát a škola pro nevidomé v Paříži**, jejímž zakladatelem se stal Valentin Haüy (1745-1822) a je považován za zakladatele systematické výchovy a vyučování slepců (Monatová, 1998). V pařížském ústavu byly založeny dílny pro výcvik tradičních řemesel – košíkářství, pletářství, kartáčnictví, rohožkářství (Mužáková, 2005). Již roku 1806 odjíždí na pozvání cara Alexandra založit podobný **ústav v Petrohradě**, jako třetí vzniká pod jeho vedením **Ústav slepců v Berlíně**. Své myšlenky vydal Haüy roku 1786 v publikaci „*Myšlenky o výchově slepců*.“

Česká republika nezůstala za trendem zřizování institucionální péče již od jejich počátků nijak pozadu, neboť v roce 1807 vznikl jako 5. slepecký ústav v Evropě *Soukromý ústav pro vychovávání a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých*, který zakládá Alois (Aloys) Klar (1763 – 1833) poté, co se inspirován Johanem Wilhelmem Kleinem (1765-1848) z Vídně ujal několika nevidomých dětí a snažil se pochopit jejich potřeby. Ústav byl později přejmenován na **Hradčanský ústav**, Alois Klar se stává roku 1825 jeho ředitelem. Záměrem ústavu bylo „*zachránit slepé od tísní nudy, nečinnosti a navyknouti užitečné pracovitost, aby sobě někdy potřebnou výživu sami mohli opatřiti, při obmezených možnostech nabýti poučení o výcviku, aby si výživu svoji později samo opatřiti mohlo a žebrotu uvarováno bylo*“ (Mužáková, 2005). V ústavu se vyučovala hudba a zpěv, ruční práce a počítání, později i čtení a psaní. Alois Klar zjišťuje, že přes vzdělání se svěřenci ústavu nejsou schopni uplatnit a pocítuje potřebnost návazné péče pro dospělé. Poté, co vzniká ve Vídni roku 1826 zaopatřovací a zaměstnávací ústav azylového typu, zakládá Alois Klar v roce **1832 Klárův ústav** a ústav pro dospělé (1833), ze kterého později vzniká učňovská internátní škola pro zrakově postiženou mládež. Důležitou osobností je také syn Aloise Klara *Pavel Alois Klar* (1801-1860), předseda kuratoria, který rozšířil ústav a sepsal „*Dějiny Klarova ústavu*“ a z další generace Klarů *Rudolf Maria Klar* (1845-1898), který změnil úlohu ústavu ze zaopatřovací na vzdělávací, zřídil mateřskou školu pro nevidomé děti „*Pod Daliborkou*“ a nové dílny pro kartáčnictví a pletení rohoží, čímž se ústav stal řemeslnou školou. Za své zásluhy v péči o slepé byl roku 1891 povýšen na rytíře. Roku 1902 získal ústav pod vedením Emila Wagnera právo vydávat absolventům vysvědčení a mohli pracovat jako samostatní živnostníci (Mužáková, 2005).

Další, osobností z dějin péče o zrakově postižené je *Rafael Beitzl*, který založil roku 1835 **Soukromý ústav v Zábrdovicích v Brně** se školou a internátem, ze kterého vzniká roku 1846 **Moravskoslezský ústav v Brně**. *Rafael Beitzl* se stal prvním ředitelem, jeho nástupcem *Jan Schwarz* a poté *Franz Pawlik*, který věnoval pozornost hudbě a jazykové výuce, zavedl modelování a ruční práce pro slepé a mentálně retardované, z ústavu se stává spíše odborná škola vyučující řemeslům (Monatová, 1998).

Podle Smýkala (2000) v Praze vzniká v roce 1910 tzv. „**Deylova výchovna slepých**“, byla pojmenována po významném lékaři Janu Deylovi, později pak přejmenována na „**Deylův ústav**“. Prvním ředitelem byl Antonín Mráček, pod jeho vedením měl ústav asi 60 chovanců. Pracoval zde i Adolf Fryc, který zřídil ústav v Levoči a adaptoval Braillovo písmo na slovenštinu. Dalším ze spolupracovníků byl Jaromír Doskočil, autor „**Prvního českého slabikáře pro nevidomé**“. Deylův ústav byl pak roku 1948 spojen s Hradčanským ústavem pro nevidomé.

Od konce 19. století do 2. světové války vznikalo mnoho svépomocných spolků pro slepé a zrakově postižené. Jejich cílem bylo především zakládání vlastních dílen pro výrobu a prodej výrobků vyučených zrakově postižených. První světová válka zapříčinila nárůst počtu osob se zrakovým postižením, vznikají spolky pro „osleplé vojíny“, o jejichž vzdělání ve čtení a psaní a řemeslech se staral Klárův ústav. Mužáková (2005) uvádí, že se po první světové válce mění nabídka řemesel pro zrakově postižené, aby mohli čelit konkurenci levné výroby, novým uplatněním bylo psaní na mechanickém psacím stroji, masérství a práce telefonisty, zrakově postižení hudebníci byli velmi žádaní v hotelích. Ve 20. letech minulého století byli zrakově postižení zaměstnáváni také jako dělníci, např. v Čokoládovnách Orion v Praze, v továrně na tabák v Českých Budějovicích či v Baťových závodech ve Zlíně. Po 2. světové válce byla činnost spolků omezena a zastavena, roku 1948 vznikla **Ústřední jednota invalidů**, která se v roce 1952 stává Svazem československých invalidů, později Federace československých invalidů (Smýkal 2000). V roce 1969 vzniká Český svaz nevidomých a slabozrakých, o dvacet let později Česká unie nevidomých a slabozrakých (ČUNS). Přes další změny v názvech a formování jiných organizací vzniká koncem roku 1996 **Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS)** s působností od 1. ledna 1997. SONS vytvořila komplex odborných služeb a předpona TYFLO se objevila v názvech některých odborných středisek (Tyfloservis, Centrum tyflo technických pomůcek, Prodejna tyflopomůcek).

Postupné vyčleňování odborných služeb ze struktury SONSu vlastně započalo již v roce 1998, kdy byla vyčleněna raná péče a vzniklo nové občanské sdružení **Společnost pro**

ranou péči. V roce 2000 se Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v návaznosti na změny v územně správním uspořádání státu a samosprávy rozhodla zahájit postupné osamostatňování dalších odborných služeb. Vedle **Tyfloservis**, celostátně působící obecně prospěšné společnosti, provozující 12 regionálních pracovišť a **Pobytového rehabilitačního a rekvalifikačního střediska Dědina**, Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých založila v některých krajích první krajská střediska sociálních služeb pro nevidomé a slabozraké s názvem **TyfloCentrum**, která mají kompletovat a rozšiřovat nabídku služeb pro nevidomé a slabozraké, zavádět služby nové podle regionálních poměrů a potřeb (více na www.sons.cz).

Podle Hamadové (2006) se vývoj intervence v oblasti podpory osob s postižením směřuje ve vyspělých zemích k maximální míře jejich socializace, integraci a inkluzi. V historickém pohledu na problematiku lze vysledovat mezníky a osobnosti, které se velmi značně zasloužily o podporu nových přístupů, postojů, chápání osob s postižením a postižení samotného. Změny v přístupu společnosti k lidem s postižením vycházejí z pojetí postižení a souvisí s označováním jedinců s postižením.

Proměna segregující společnosti ve společnost inkluzivní zahrnuje dlouhodobý proces pomalých změn a kroků ve vztahu společnosti k lidem s postižením. V současnosti znamená cestu od chápání postižení jako defektu k akceptaci každého jednotlivce jako jedinečné bytosti s potencialitami, jež mohou být v součinnosti s prostředím základem šťastného a plnohodnotného života.

1.4. Osobnost zrakově postiženého

Zrakové vnímání se podílí na celkovém vnímání přibližně 80 procenty. Akutní výpadek této funkce představuje závažný rušivý zásah do vnější činnosti jedince, což má odezvu i v jeho prožívání, v mezilidských vztazích a ve společenském postavení. Rozhodující je závažnost, doba vzniku a etiologie postižení. Lze tvrdit, že naše společnost je vizuocentrická, a zrak tudíž představuje takřka zabsolutizovanou hodnotu. Je veličinou extrémně emocionálně nabitou. Mimoto se jeho závažná poškození ve vyspělých zemích vyskytují velmi zřídka, a proto je veřejnost o této problematice velmi málo informována.

„Osoby zrakově postižené jako kategorie osob vyžadující zvláštní péči jsou z hlediska speciálně pedagogického děti, mladiství a dospělí, jejichž defekt spočívá v poruše zrakového analyzátoru, a to v takovém rozsahu, že dochází k postižení zrakového vnímání v důsledku vady zraku“ (Flenerová, 1985, str. 11)

Za zrakově postiženého se považuje člověk, jehož poškození zraku je natolik závažné, že nějak ovlivňuje činnosti v běžném životě a běžná optická korekce nepostačuje. Nejedná se tedy např. o člověka, který nosí dioptrické brýle a s nimi docela normálně vidí - to znamená, že má zrakovou vadu lehčího stupně a s brýlemi zvládá bez potíží každodenní činnosti, nemá omezení v přístupu k informacím, v orientaci a samostatném pohybu, v pracovním uplatnění, v sociální oblasti apod. Pro zdůraznění tohoto rozdílu, se mluví někdy o **těžce zrakově postižených**. Jedná se o skupinu zrakově postižených, u nichž právě onen vážný funkční důsledek zrakové vady zasahuje do běžného života, lidí, jimž už běžná brýlová korekce nepostačuje k plnému ("normálnímu") vidění.

Těžké zrakové postižení je jedním z nejtěžších zdravotních postižení proto, že zasahuje do samotného uspokojování základních životních potřeb a činí těžce zrakově postiženého značně závislým na pomoci druhých lidí. Mezi nejvýraznější oblasti omezení patří: komunikace (čtení a psaní, práce s informacemi), prostorová orientace a samostatný pohyb (POSP) a sebeobsluha (hygiena, stolování, domácnost atd.)

Člověk se zrakovým postižením se v komunikaci hůře zapojuje v důsledku nedostatečného očního kontaktu s okolím.

„Nevidomí občané mají velmi ztížený kontakt s okolím, je pro ně velmi obtížné oslovit kolemjdoucího nebo navázat kontakt v pracovním či jiném kolektivu. Hlavním problémem je, že nevědí, zda oslovují muže či ženu a neznají přibližný věk dané osoby. Vzhledem k jejich omezené prostorové orientaci nejsou schopni přesně odhadnout vzdálenost dané osoby, to, kam je otočena čelem a kolik je lidí v místnosti. Toto je jen ukázka překážek, kterým nevidomí musí čelit. Je tedy třeba, aby široká veřejnost přistupovala k nevidomému tak, aby mu usnadnila tyto překážky překonávat.“ [online] www.tyfloemploy.org

Další omezení spočívá v samostatném pohybu, kdy člověk využívá pomoci průvodce, vodícího psa nebo se rozhodne pro zvládnutí trasy samostatně. Nastávají však situace, kdy samostatný pohyb bez pomoci není možný a postižený je odkázán na pomoc svého okolí.

Během svého života nedokáže těžce zrakově postižený nebo nevidomý člověk vizuálně přijmout tolik informací jako zdravý člověk. Dlouhotrvající neuspokojování potřeby vizuálně přijímat podněty způsobuje například **opožďení psychomotorického vývoje**. V důsledku to znamená, že člověk s postižením zraku má obecně omezené možnosti a získá tak méně zkušeností než člověk bez postižení.

Obecně zraková vada způsobuje odlišnost ve třech oblastech psychického vývoje zrakově postiženého jedince, a to v poznávacích procesech, pohybovém a socializačním vývoji.

Rozvoj **psychických procesů** je ovlivňován především závažností postižení, kdy hlavním úkolem speciálněpedagogického působení je kladení důrazu na využívání zbylého vidění, třeba formou zrakové stimulace.

Lidské oko má důležitou schopnost orientovat se ve světě, který člověka obklopuje. Samozřejmě zrak není jedinou smyslovou jednotkou, která správně odráží okolní svět, ale poskytuje nejvíce autentické vjemy předmětů. Kompenzační schopnosti mají hlavně sluchové a hmatové vnímání (Nakonečný, 1995).

Zrakové vnímání a jeho rychlost a přesnost závisí u částečně vidících a slabozrakých osob především na zrakové ostrosti, dále pak na stavu zorného pole a schopnosti barvocitu. Rychlost zrakového vnímání se mění působením mnoha faktorů, např. velikostí a složením objektů, stavem osvětlení, únavou atd. Částečně vidící a často také slabozrací při zrakovém vnímání špatně poznávají předměty, které jsou jim známé, nedostatečně nebo vůbec nerozlišují podobné či rozdílné objekty.

Podle Štréblové (2002) je **sluchové vnímání** u zrakově postiženého jedince lépe rozvinuto než u vidícího. Je to důležitý kompenzační způsob získávání informací. Na základě velmi intenzivního vnímání je citlivější a diferencovanější. To vše je dáno zvýšenou potřebou využívat tento smysl. Správná lokalizace zvuku je třeba velmi důležitá pro orientaci v prostoru a sociální orientaci. Tvrzení o lepší citlivosti sluchu u nevidomých jsou neopodstatněná. Pro orientaci v prostoru u těžce zrakově postižených osob je důležitá schopnost lokalizace zvuku v prostoru a celková úroveň sluchové paměti.

K rozvoji další kompenzační funkce, **hmatovému vnímání**, dochází podobným způsobem. Hmat však přináší kvalitativně jiné poznatky a nepřináší takové množství informací. V případě zrakové poruchy je potřeba hmat intenzivně cvičit. Hmatové poznání je analytické, je potřeba ho skládat do větších celků, které musí být ve vzájemném vztahu. Tento způsob poznávání je časově náročný, únavný a vyžaduje účast psychických procesů jako je koncentrace pozornosti, paměť a myšlení. Je omezeno tzv. *haptickým prostorem*, tedy vzdáleností, kterou lze pomocí hmatu (haptiky) prozkoumávat - ohraničeno rozpaženými rukama. Vzhledem k tomu, že poznávání prostředí hmatem je opravdu pomalá záležitost, často zrakově postižení na okolí působí jako mentálně postižení jedinci. *Zprostředkovaný hmat* je způsob hmatu, při kterém se ohmatávání objektu děje rukou za pomoci nějakého nástroje, např. ořukávání cesty pomocí hole při orientování v terénu (Pipeková, 2006).

Řeč má pro tyto postižené veliký význam a je úzce spojena s rozvojem **myšlení**. Má funkce komunikační, poznávací (kognitivní) a kompenzační. Může vést k tzv. *verbalismu nevidomých*. Tito lidé se učí na základě verbálních podnětů, mohou si osvojit pojmy, jejichž obsah jim nemusí být dost dobře jasný (např. popis krajiny), to znamená, že nechápe daná slova a jejich smysl.

Odhaduje se, že zrak se podílí na vývoji řeči asi 30 %. U zrakově postižených dětí dochází dle většiny autorů (Lechta, 2002; Sovák, 2000; Keblová, 1996) k opoždění vývoje řeči. Retardační vlivy zrakového postižení na vývoj řeči působí pravděpodobně až do začátku školního věku, a to ve vývoji formální i obsahové stránky řeči. Co se týče gramatické stránky řeči, vládne jednotný názor v tom, že řeč není nápadně narušená. Navzdory určitým problémům s gramatikou mateřského jazyka v začátcích ontogeneze řeči dokážou nevidomé děti v této sféře relativně rychle zkorrigovat své zaostávání. Zrakový kontakt v komunikaci je velmi důležitý, poskytuje zpětnou vazbu, která těmto osobám chybí. Na základě toho často nevidomí lidé nahrazují zrakový kontakt taktilním, takže při komunikaci se dotýkají komunikačního partnera. Stejně jako u ostatních postižení se i u zrakového postižení vyskytují poruchy řeči. Podle Lechty (2002) mezi ně patří dyslalie, narušené koverbální chování, koptavost, breptavost, huhňavost a poruchy hlasu.

Paměť má značný význam zejména pro těžce zrakově postižené, neboť jsou na ni do značné míry odkázáni, protože získávání informací je pro ně obtížnější než jejich uchovávání. Vlivem specifické životní funkce je u nich vyvinutější než u ostatních (Květoňová-Švecová, 2000).

Důležitou součástí poznávacích procesů je i **pohybový vývoj** jedince se zrakovým postižením. Oslabený vizus může být u těchto postižených také ztráta motivace, protože nevidí v okolí atraktivní předměty, které by je navnadily k pohybu. Proto jsou děti zrakově postižené v pohybu opožděny. Těžce zrakově postižené děti se zdravým centrálním nervovým systémem, jimž nebyly poskytovány adekvátní příležitosti k získávání motorických dovedností, jsou často opožděny v celkovém vývoji (Vítková, 1999). Může se objevit hypotonie, špatná koordinace, nejisté chození, často nemusí držet hlavu vzpřímeně, protože v této poloze nejsou stimulovány zrakovými podněty.

Závažné omezení zrakových funkcí ovlivňuje **socializaci** postiženého jedince v různých ohledech. Socializace znamená interaktivní proces, v němž jsou zahrnuti ostatní jedinci. Jedním z omezení je nedostatečnost vizuálního kontaktu, který se projevuje již brzy po narození, kdy dítě neopětuje matčin pohled. Dalším je také neschopnost vnímat neverbální

podněty, čímž je postižený ochuzený o součást sdělení. Takový člověk nevěnuje neverbálním podnětům vlastního těla pozornost, protože neví, jakou důležitou roli hrají.

Podle Čálka (1991) se projevy chování liší od ostatních lidí a to díky omezenostem možností učit se nápodobou, protože postižený nemá možnost je opakovat a sám korigovat. Z důvodu odlišné komunikace mohou mít nevidomí také problémy při navazování trvalejších přátelství. Velké potíže mohou nastat při sociálních situacích jako vstup do místnosti, připojení se k rozhovoru, hledání kamaráda v kolektivu, nakupování, apod. Další těžkosti mohou být způsobeny špatnou orientací v neznámém prostředí, která vede ke zvýšené závislosti na druhých lidech. Postižený pak může mít menší zájem o samostatné aktivity a je vázán na neznámé prostředí.

Kompenzace těžkého zrakového postižení je náročná, znamená výdej značné energie a velké soustředění i na ty nejbanálnější činnosti, které mnozí z nás vidících děláme automaticky s rutinou.

Kompenzace zrakového postižení není nikdy stoprocentní a vždy u každé činnosti, byť sebelépe zvládnuté nácvikem a za pomoci pomůcek se najde část, kterou těžce zrakově postižený bez pomoci nezvládne a potřebuje pomoc (asistenci). I tak je ovšem v dnešní době míra dané zvládnutelnosti čím dál tím větší vzhledem k modernizaci a vývoji nových kompenzačních pomůcek.

1.5. Zraková terapie a využívání kompenzačních pomůcek

Dotřelová (in Kraus a kol. 1997) doporučuje postupovat při péči o jedince se zrakovým postižením tak, že nejdříve má být analyzována funkční ztráta zraku, poté určen rehabilitační postup a cíle, a z nich následně volit vhodné pomůcky. Keblová (2001, s. 49) uvádí, že „*uplatňování speciálněpedagogických metod u zrakově postižených je nutno podpořit využíváním speciálních pomůcek*“. Jejich prostřednictvím pak dle Keblové (2001) dochází při korekci a reedukaci ke zvýšení kvality vnímání a také kompenzaci poškození zrakového vnímání jedince.

Za *reedukační pomůcky* považuje Keblová (2001, s. 50) pomůcky pro slabozraké, které „*pomáhají vyrovnávat nedostatečně rozvinuté, případně porušené funkce zraku využíváním funkcí zachovalých nebo přestavbou jen částečně narušených funkcí*“.

V odborné literatuře se setkáváme s různým rozlišením pomůcek pro zrakově postižené osoby. Zrakové pomůcky (Kraus a kol. 1997) je vhodné volit s ohledem na zrakovou ostrost lepšího oka do dálky. Důležité je podle Keblové (2001) efektivní vytváření podmínek pro zrakovou práci např. úpravou prostředí, vhodným osvětlením, volbou barevných a kontrastních látek, úpravou velikosti a vzdálenosti (např. předmětu, písmen, obrázků) a časovou dotací prováděné činnosti.

Moravcová (2006) ve své příručce k efektivnímu využívání zraku při zrakové terapii slabozrakých dělí pomůcky na:

- neoptické (osvětlení, barvy, barevné filtry, stojánky na čtení a sklopné desky, stojánky na uchycení textů a lup, psaní pomůcky, pomůcky pro psaní poznámek);
- speciální optické (hyperokuláry, lupy, dalekohledové systémy);
- elektronické (kamerová televizní lupa, digitální televizní lupa).

Dotřelová (in Kraus a kol. 1997) volí čtyři způsoby, jak pomoci slabozrakým a nevidomým, a to:

- redukci pracovní vzdálenosti;
- speciální optické pomůcky (lupy, hyperokulární skla, dalekohledové systémy);
- elektronické pomůcky (zvětšující až 25krát – televizními čtecími lupami, kamerami a monitory);
- pomůcky pro nevidomé (založené na taktilním a akustickém systému – Braillovo písmo, využívání počítačů s hlasovým a hmatovým výstupem a další).

Jesenský (2002, s. 230) uvádí definici *kompenzační pomůcky* pro těžce zrakově postižené osoby jako „*nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití kompenzovalo nějakou nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením*“.

Kompenzační pomůcky a přístroje je dle Keblové (2001) možno dělit na:

- *pomůcky při psaní* (kolíkové písanky, Pichtův psací stroj, šablony na podpis nebo adresy a další);
- *pomůcky ke čtení* (časopisy, skripta a učebnice v Braillově písmu, PC s hlasovým nebo hmatovým výstupem a další);
- *pomůcky k sebeobslužným činnostem* (upravené minutové hodiny, ozvučené pomůcky k přípravě pokrmů, skládací metr, atd.);
- *pomůcky k aktivitám ve volném čase* (zvukové majáky, ultrazvukové orientační přístroje, speciálně upravené společenské hry).

Další možné dělení pomůcek uvádí Bubeníčková (in Jesenský a kol. 2002, s. 230 - 231) takto:

- *optické, hmatové, akustické nebo hlasové* pomůcky;
- *pomůcky mechanické nebo elektronické*;
- *jednoduché nebo náročné* pomůcky;

- pomůcky *hrazené zdravotní pojišťovnou, příspěvkové nebo bezpříspěvkové pomůcky*;
- a podle účelu použití na pomůcky *usnadňující orientaci a pohyb nevidomého* (bílá hůl, vodící linie, vysílačky pro aktivaci akustických hlásicích přístrojů), dále pomůcky *pro každodenní použití do domácnosti* (hodinky, budíky, měřicí přístroje, ozvučené váhy, atd.) a pomůcky *pro zpřístupnění a zpracování informací* (diktafony, kamerové lupy, speciálně upravené osobní počítače a další).

Velmi osvědčenou, ale také na technické zvládnutí poměrně náročnou, pomůckou pro těžce zrakově postižené je osobní počítač. Obsluha osobního počítače se speciálně vyvinutými softwarovými programy je práce, která vyžaduje soustředění, přesnost a odborné vedení (Müller a kol. 2001). Mezi nejrozšířenější patří produkty výrobců Elvos, s. r. o., a SPEKTRA, v. d. n. Novinkou na poli elektronických pomůcek je malá kamerová ruční lupa s LCD obrazovkou firmy SAGITTA, která dodává lupy a pomůcky pro slabozraké (dostupné na <<http://www.sagitta-brno.cz>>).

Pomocí kompenzačních pomůcek má zrakově postižený člověk možnost získávat informace z okolí, snížit tak svůj informační deficit. Jde tedy o zapojení a výcvik náhradních smyslů, manuální zručnosti a manipulace s pomůckou, které vedou ke zmírnění informačních, komunikačních i sociálních bariér.

„Posláním technických a kompenzačních pomůcek je především zvýšit kvalitu života, umožnit adekvátní rehabilitaci, edukaci, lokomoci, komunikaci tak, aby tyto plně uspokojily potřeby jedince“ (Vašek 2003, s. 133). Neustále dochází k vylepšování a vyvíjení pomůcek a softwarových programů pro osoby se zrakovým postižením.

2. Problematika zaměstnanosti ZP

„Znevýhodnění jedince v přístupech k životním šancím, příležitostem a společenskému uplatnění nevzniká samotným postižením či poruchou, ale rozvíjí se až sekundárně, tedy v návaznosti na bariéry všeho druhu, postoje okolí a ladění i přiměřenost sociální interakce. Znevýhodnění je zesilováno neinformovaností a nevstřícností veřejnosti i chybějícími nebo nedostačujícími mechanismy, které by zdravotně znevýhodněným lidem umožnily jejich problém či potíž překonat, kompenzovat a přispěly tak k přijatelné kvalitě života“ Jesenský (2003, s.103).

Skutečnost, že samo zdravotní postižení (funkční omezení, porucha) ztěžuje uplatnění na trhu práce je zesilována architektonickými bariérami a obavami, neinformovaností či předsudky zaměstnavatelů. V této souvislosti Jesenský (2003) zmiňuje tři druhy předsudků vůči lidem s postižením:

- **Paternalisticko-podceňující:** Zdravotně postižení lidé si zaslouží politování a soucit spojený s charitativním přístupem; jsou to bezmocní ubožáci, čekající na pomoc druhých, kteří nejlépe vědí, co je pro ně dobré a dosažitelné;
- **Odmítavé:** Lidé s postižením jsou neužiteční, zatěžující, neproduktivní a tudíž parazitující. Ztráta nějaké podstatné funkční schopnosti je podle těchto předsudků (božím) trestem, postižený si ji zavinil sám (dělal nebezpečné věci, neléčil se, nežil řádným životem, jeho matka byla nezodpovědná atd.). Postiženým je lépe se vyhýbat, mohou být morálně či duševně narušení. Jejich jinakost není dokladem přirozené variability lidského bytí, nýbrž je nežádoucí až patologická;
- **Idealizující (heroizující):** Příroda postiženým chybějící schopnosti vynahradila rozvojem pozitivních vlastností a zlepšením ostatních funkcí,; jsou mravně lepší než zdraví, utrpení je zušlechťuje a posiluje, inspirují ostatní a jsou hodni obdivu.

Ačkoli je záporné hodnocení osob s postižením vyjádřeno zejména v podceňujících a odmítavých předsudcích, předsudky idealizující jsou pro postižené rovněž nepříznivé, protože v nich převládá iracionální a emocionální prvek nad věcností a fakty.

Zkušenosti našťestí ukazují, že zaměstnavatelé i spolupracovníci bývají zpočátku ostražití, nejistí, pochybující nebo jindy zase chtějí pomoci, ale nevědí jak. Ovšem získají-li

potřebné informace i realistický náhled a podaří-li se navodit přirozený mezilidský kontakt, obvykle začínají brát fakt, že mají spolupracovníky s postižením, jako běžnou věc, a tyto spolupracovníky hodnotí podle jejich lidských vlastností a pracovní adaptability i úspěšnosti.

Je zde důležité také zmínit problematiku diskriminace, kdy zásada rovného zacházení a zákazu diskriminace – přímé i nepřímé - je obecnou zásadou práva EU, která je výslovně zmíněna ve smlouvách v různých konkrétních kontextech a je samozřejmě uvedena příslušnými ustanoveními v zákoníku práce. Diskriminace nepřímá je častějším jevem, v praxi jde např. o odmítnutí či opomenutí přijmout přiměřená opatření, která jsou v konkrétním případě nezbytná, aby fyzická osoba se zdravotním postižením měla přístup k výkonu pracovní činnosti a funkčnímu nebo jinému postupu v zaměstnání.

Prostřednictvím práce a vykonávání určité profese se rozvíjí komunikační dovednosti, pocit náležitosti ke skupině, emocionalita a stabilita jedince (Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2005). Zrakově postižení a všechny kooperující instituce a společnosti by měly budovat společnou myšlenku. Eliminovat bariéry a zaměstnat!

2.1. Legislativa

Právo na zaměstnání je zakotveno v Evropské sociální chartě, kde:

- každý má právo na vhodné způsoby pomoci při volbě zaměstnání odpovídajícího jeho schopnostem a zájmům,
- každý má právo na vhodné způsoby přípravy k výkonu zaměstnání,
- osoby zdravotně postižené mají právo na profesní a sociální readaptaci, bez ohledu na původ a povahu jejich postižení

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením bylo od roku 1991 upravováno zákonem č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti a vyhláškou č. 115/1992 Sb., o provádění pracovní rehabilitace občanů se změněnou pracovní schopností. V současnosti je tato problematika shrnuta a zapracována do **části III. nového zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.**, v platném znění (dále jen zákon o zaměstnanosti), který nabyl účinnosti 1. 10. 2004 a v **zákoníku práce č. 262/2006 Sb., ve znění dalších předpisů.**

Je třeba brát v potaz velice častou novelizaci zákonů, která je konkrétně v dané problematice velice častá. Údaje v mé diplomové práci mohou být brzy zastaralé. Konkrétně

třeba údaje o výši různých příspěvků zaměstnancům zdravotně postižených se neustále vyvíjí. Proto je nezbytné tyto legislativní změny sledovat.

2.1.1 Terminologie

V souvislosti s přizpůsobením se terminologii používané v Evropě upouští nový zákon o zaměstnanosti od pojmů „osoba se změněnou pracovní schopností“ a „osoba se změněnou pracovní schopností s těžším zdravotním postižením“ a zavádí nový pojem „**osoba se zdravotním postižením**“.

Osobami se zdravotním postižením jsou (podle § 67) fyzické osoby, které jsou orgánem sociálního zabezpečení uznány:

- plně invalidními („osoby s těžším zdravotním postižením“),
- částečně invalidními („osoby se zdravotním postižením“),
- zdravotně znevýhodněnými („osoby zdravotně znevýhodněné“).

Za zdravotně znevýhodněnou osobu se považuje fyzická osoba, která má takovou funkční poruchu zdravotního stavu, při které má zachovánu schopnost vykonávat soustavné zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, ale její možnosti být nebo zůstat pracovně začleněna, vykonávat dosavadní povolání, využívat dosavadní kvalifikaci nebo kvalifikaci získat jsou podstatně omezeny z důvodu jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, který, pro účely tohoto zákona, musí trvat déle než jeden rok, a podstatně omezovat psychické, fyzické nebo smyslové schopnosti, a tím i možnost pracovního uplatnění.

Pro sjednocení terminologie ve všech zákonech zmiňujících dřívější pojem osoba se změněnou pracovní schopností (např. v zákoníku práce) byl vydán zákon č. 436/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zaměstnanosti.

2.1.2 Pracovní rehabilitace

Nový zákon o zaměstnanosti vymezuje pracovní rehabilitaci jako souvislou činnost zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání, kterou, na základě žádosti osoby se zdravotním postižením, zabezpečují úřady práce a hradí náklady s ní spojené.

Úřad práce ve spolupráci s osobou se zdravotním postižením, a na základě vyjádření odborné pracovní skupiny, sestaví *individuální plán pracovní rehabilitace*, který obsahuje zejména formy pracovní rehabilitace, kterými jsou např.:

- poradenská činnost zaměřená na volbu povolání, zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti
- teoretická a praktická příprava
- zprostředkování a udržení zaměstnání
- změna zaměstnání nebo povolání
- vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti a jejich časové rozpětí

Teoretická a praktická příprava osob se zdravotním postižením zahrnuje přípravu na budoucí povolání (podle zvláštního právního předpisu – např. podle zákona o školách, přípravu k práci a specializované rekvalifikační kurzy.

Příprava k práci je cílená činnost směřující k zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo a k získání znalostí, dovedností a návyků nutných pro výkon zvoleného zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti

Zákon tedy umožňuje vytváření cílených programů, které povedou ke zvýšení zaměstnanosti, a to zejména rizikových skupin uchazečů o povolání (např. dlouhodobě nezaměstnaní).

V této souvislosti bych ráda zmínila tzv. *podporované zaměstnávání* jako komplex služeb, jejichž cílem je poskytnout člověku takovou podporu, aby si našel a udržel místo na otevřeném trhu práce. Je určeno pro zájemce znevýhodněné tím, že pro získání a udržení pracovního místa potřebují dlouhodobou podporu přímo na pracovišti. Podporované zaměstnávání je založeno na možnostech člověka, nikoliv na jeho omezení. Hlavním cílem je upravit pracovní náplň a pracovní prostředí. Podpora může být poskytována např. prostřednictvím:

- pracovní asistence
- job klubu
- tréninku dovedností přímo na pracovišti

Podporované zaměstnávání je časově omezené; podpora je tradičně zajištěna nejdéle na 24 měsíců. Poté je možné odůvodněné prodloužení.

Zcela novým trendem je kladení důrazu na *aktivitu* osoby se zdravotním postižením. Osoba s těžkým zrakovým postižením by měla objektivně posoudit a identifikovat jednak své schopnosti a dovednosti v oblasti manuální práce, duševní práce a komunikace, které jsou

využitelné v různých oborech lidské činnosti, jednak způsoby kompenzace zraku v těch případech, kdy je určitá dovednost založena na zrakovém vnímání; poté by měla vymezit oblast, ve které chce své dovednosti uplatnit a aktivně začít vyhledávat pracovní místa v této oblasti.

Kromě úřadů práce se pracovní rehabilitací zabývají i nestátní a neziskové organizace. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých v ČR má zásadní postavení při realizaci sociální a pracovní rehabilitace. Její dnes již samostatná střediska Tyfloservis, o.p.s. a krajská TyfloCentra (samostatné krajské obecně prospěšné společnosti) zajišťují prostřednictvím svých ambulancí center komplexní rehabilitační služby především pro zrakově postižené osoby se získanou zrakovou vadou (Pipeková, 2006).

V pobytovém rehabilitačním a rekvalifikačním středisku pro nevidomé Dědina, o.p.s., které je jediné svého druhu v ČR, jsou realizovány intenzivní kurzy pracovní rehabilitace. Zřizovatelem tohoto střediska je SONS ČR. V kurzech pracovní rehabilitace probíhá posilování sociálních a pracovních kompetencí formou výcviků a zácviků. Pracovní rehabilitace je důležitým předpokladem pro rekvalifikaci s následným pracovním uplatněním (dostupné na <<http://www.dedina.cz>>).

2.1.3 Chráněné pracovní dílny a chráněná pracovní místa

Je to pracoviště zaměstnavatele vymezené na základě dohody s úřadem práce a přizpůsobené pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Průměrný roční přepočtený počet zaměstnanců se zdravotním postižením v chráněné dílně musí činit nejméně 60%. Chráněná dílna musí být provozována nejméně dva roky, a to od data sjednaného v dohodě.

Zaměstnavatelé mohou získat od úřadu práce finanční příspěvek na zřízení a provoz chráněných pracovních dílen a chráněných pracovních míst. Podmínky pro jejich zřízení jsou stejné jako v dosavadní právní úpravě, dochází však ke **změně maximální výše poskytovaných příspěvků**. Tou již není pevně stanovená částka 100 000 Kč na jedno pracovní místo, nýbrž osmi až čtrnáctinásobek průměrné mzdy. Výše násobku vychází z počtu nově vytvořených pracovních míst a z toho, zda se jedná o místa pro osoby se zdravotním postižením nebo pro osoby s těžším zdravotním postižením.

Obdobným způsobem je stanovena maximální hranice pro poskytnutí příspěvku na provoz chráněné pracovní dílny nebo chráněného pracovního místa: výše příspěvku se pohybuje mezi čtyřnásobkem až šestinásobkem průměrné mzdy.

2.1.4 Příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Tento příspěvek je poskytován zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají více než 50% zaměstnanců se zdravotním postižením. Jednalo se o období příspěvku podle § 24a zákona č. 1/1991 Sb., který činil 0,35 násobek průměrné mzdy; poté činila výše příspěvku 0,66 násobku průměrné měsíční mzdy za každou zaměstnanou osobu s těžším zdravotním postižením a 0,33 násobku průměrné měsíční mzdy za osobu se zdravotním postižením.

Začátkem roku 2008 však došlo ke snížení příspěvku, které vláda prosadila v rámci reformy veřejných financí. Do konce roku 2007 se příspěvek odvíjel od průměrné mzdy. Reformní zákony jej stanovily v pevné částce skutečně vynaložených nákladů, nejvýše však 9000 korun měsíčně na těžce zdravotně postiženého a 6500 korun na ostatní postižené. (ČTK, 7.2.2008)

2.1.5 Práva a povinnosti zaměstnavatelů

Nový zákon podrobně upravuje práva a povinnosti zaměstnavatelů při zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Zaměstnavatelé jsou **oprávněni** vyžadovat informace a poradenství, které může úřad práce zabezpečovat prostřednictvím odborných zařízení a hradit náklady s touto činností spojené, dále pak spolupráci s úřadem práce při vytváření vhodných pracovních míst pro osoby s postižením a při řešení individuálního přizpůsobování pracovních míst a pracovních podmínek těmto osobám apod.. Zaměstnavatelé jsou však také **povinni** vyhrazovat vhodná pracovní místa pro výše zmíněné osoby a informovat o nich, spolupracovat s úřadem práce při zajišťování pracovní rehabilitace atd.. Zaměstnavatelé s **více než 25 zaměstnanci** zůstávají i nadále **povinni** zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši **povinného podílu** těchto osob na celkovém počtu zaměstnanců; výše podílu činí 4%. Rovněž zůstávají zachovány všechny tři možnosti plnění této povinnosti:

- přímé zaměstnávání v pracovním poměru,
- odebírání výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů s více než 50% zaměstnanci se zdravotním postižením, popřípadě zadávání zakázek těmto subjektům,
- odvodem do státního rozpočtu (tento odvod je v novém zákoně zvýšen z 1,5 násobku na 2,5 násobku průměrné mzdy)

a jejich kombinací. Je zavedeno, že zaměstnavatelé zřízené státem nemohou plnit povinný podíl poslední z uvedených možností. Připravovaná novela zákona o zaměstnanosti od r. 2009

počítá opět s tím, že zaměstnavatelé zřízení státem budou moci odvádět do státního rozpočtu stejným způsobem jako podnikatelská sféra.

Legislativa je tedy v ČR postavená do určité míry na principu trestu – penalizace. Pokud zaměstnavatel nesplní povinný podíl a neodebere výrobky či služby od určitých firem je nucen zaplatit někdy i vysokou částku. Firmám se mnohdy vyplatí více tuto částku zaplatit než plnit zbylé dvě varianty.

Daleko zajímavější možností je systém bonusů, který je v některých evropských zemích zaveden. Zaměstnavatel je finančně oceněn za zaměstnání zdravotně postiženého.

Je třeba samozřejmě i dobře propočítat, která varianta je pro stát výhodnější. Druhá varianta je ale stoprocentně více motivační pro zaměstnavatele a více řeší otázku zaměstnávání zdravotně postižených.

V září roku 2008 vznikla na Úřadu práce hl. m. Prahy v rámci projektu „Institut trhu práce Praha – podpůrný systém služeb zaměstnanosti v hl. m. Praze“ publikace **Osoby zdravotně postižené na trhu práce (zaměstnávání osob se zdravotním postižením)**, kde je legislativní problematika aktuálně, velice dobře a uceleně zpracována.

2.2. Specifika zaměstnávání těžce zrakově postižených

Zatímco průměrná míra nezaměstnanosti v České republice kolísá okolo 10 %, dle průzkumu „**Zrakově postižení v ČR a realita jejich života**“ („Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“, GFK & SONS, 2002), který exklusivně pro Sjednocenou organizaci nevidomých a slabozrakých ČR realizovala Agentura pro průzkum trhu GFK v březnu 2002, dosahuje nezaměstnanost zrakově postižených občanů 69 %. Z 1000 rozhovorů uskutečněných metodou stratifikovaného náhodného výběru vyplynula skutečnost, že nezaměstnanost občanů se zrakovým handicapem je 7-krát vyšší než nezaměstnanost v běžné populaci. Navíc vzhledem k malému počtu zaměstnaných zrakově postižených osob ve zkoumaném referenčním vzorku již nebylo možné provést dostatečně přesnou analýzu zaměstnanosti v závislosti na míře postižení. Lze však důvodně předpokládat, že zaměstnanost nevidomých občanů je z důvodu většího znevýhodnění ještě nižší než zaměstnanost občanů slabozrakých, kteří mohou svůj handicap přece jen kompenzovat o poznání snadněji a ve větší míře. Bohužel je zcela běžné, že po ukončení vzdělávání zůstávají takto postižení lidé bez zaměstnání a to někdy i po celý zbytek svého života.

2.2.1 Pohled veřejnosti na problematiku zaměstnanosti zrakově postižených občanů

Z jiného průzkumu nazvaného „Postavení zrakově postižených lidí v ČR“ (Sborník, 2005), který prováděla Agentura pro průzkum trhu GFK mezi běžnou populací v lednu 2001, plyne, že téměř dvě třetiny respondentů (62%) se shodly na tom, že zrakové postižení omezuje člověka nejvíce při uplatnění v zaměstnání.

Za jednu z největších obtíží způsobenou zrakovým handicapem respondenti průzkumu označili omezení při získávání a zpracování informací (více než 50%). Tyto skutečnosti naznačují, že obrovská nezaměstnanost mezi nevidomými a jinak těžce zrakově postiženými lidmi je pro běžnou populaci pochopitelná, a tedy přijatelná.

Tuto domněnku podporuje i fakt, že drtivá většina dotázaných (téměř 90 %) se shoduje, že zaměstnavatelé by měli více podporovat zaměstnanost zrakově postižených občanů, a naprostá většina respondentů (91 %) se domnívá, že snaha nevidomých o získání zaměstnání je oprávněná.

Naproti tomu na otázku, zda se může zrakově postižený člověk sám uplatnit v zaměstnání, odpovědělo kladně jen 44% dotázaných.

Pohled veřejnosti na pracovní uplatnění je také velmi determinován médii. Ač se situace pomalu začíná měnit, přesto by byla vítána změna v prezentaci ZP. Buď se v médiích setkáváme se skutečnostmi, které mají vzbudit soucit k těmto lidem a popř. prostřednictvím dobročinných kont otevírají naše peněženky, nebo se v případě prezentace tzv. schopného tudíž zaměstnaného nevidomého člověka shledáváme neustále se stereotypními profesemi jako je muzikant nebo event. masér. Nevidomý člověk může být programátorem, právníkem, psychologem, matematikem, administrativním pracovníkem... Je třeba mediálně zdůraznit, že i toto je schopen ZP dělat a ukázat ho např. přímo v činnostech, které zmíněná povolání obnášejí.

2.2.2 Pohled zaměstnavatelů

Vzhledem k tomu, že zaměstnavatelé jsou reprezentováni také jen lidmi z běžné veřejnosti, tento nelichotivý výsledek může mnohé napovídat o šancích, které zrakově postižení lidé mají, ucházejí-li se o práci u běžných zaměstnavatelů.

Vyslovenou obavu potvrzují také další data, která čerpám ze sociologického šetření, realizované SONSem v roce 2000 na vzorku 97 podniků různé velikosti ze čtyř regionů ČR.

Tyto podniky zaměstnávaly občany se zdravotním postižením (v terminologii tehdejší legislativy občany se změněnou pracovní schopností resp. se změněnou pracovní schopností s charakterem těžkého zdravotního postižení).

„Podstatná část podniků a organizací (86 %) považuje - vyjádřeno zcela či zčásti - zaměstnávání zdravotně postižených osob (ZPO) za společensky závažnou záležitost.“

„Tři čtvrtiny (73 %) ji chápou jako nutnost pomáhat spoluobčanům.“

„Avšak jen 28 % považuje zaměstnávání ZPO za důležitou pomoc podniku, a to ještě jen zčásti.“

„Více jak polovina (59 %) podniků považuje zaměstnávání ZPO za obtížnou záležitost pro podnik.“

(Závěrečná zpráva ze sociologického šetření **„Stav a možnosti zaměstnávání zdravotně postižených osob“**, Ing. Lubomír Vacek, CSc. SONS 2000).

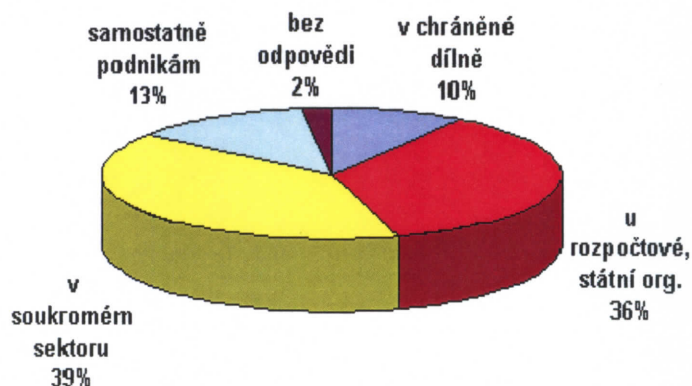
Ačkoli si tato studie nekladla za cíl získat přesná data charakterizující zaměstnávání zdravotně postižených občanů v rámci celého trhu práce, je zajímavé uvést, že z celkového počtu 168 občanů se zdravotním postižením zaměstnaných v podnicích zařazených do šetření bylo zřetelně postižených jen 23, což je 13,69%.

I když zřetelně postižení občané nejsou majoritní skupinou mezi občany se zdravotním postižením, i tento údaj naznačuje, že ochota zaměstnavatelů zaměstnávat právě takto postižené občany nebude právě vysoká. Nejvíce alarmujícím údajem však je skutečnost, že **„jen 28 % považuje zaměstnávání zdravotně postižených občanů za důležitou pomoc podniku, a to ještě jen zčásti“**. Tento údaj lze vztáhnout i ke skupině občanů se zřetelným postižením, protože nevidím žádné důvody předpokládat, že některá skupina zdravotně postižených by byla pro zaměstnavatele významně přínosnější.

2.2.3 Aktivita zřetelně postižených

Ze zmiňovaného průzkumu „Zřetelně postižení v ČR a realita jejich života“ („Zřetelně postižení v ČR a realita jejich života“, GFK & SONS, 2002) můžeme zjistit, že „z celkového souboru dotázaných jich byla více než polovina (58 %) v posledních 10 letech zaměstnána. V současné době pracuje 54% z nich, to jest 31,32 % respondentů.

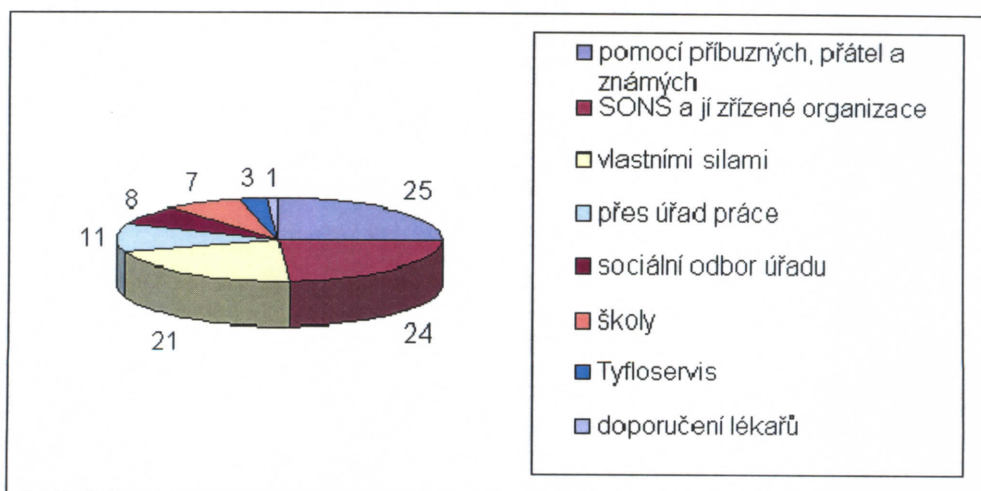
Struktura zaměstnanosti těžce zrakově postižených občanů ČR dle průzkumu „Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“

Z toho v soukromém sektoru je zaměstnáno téměř 40 % respondentů, více než třetina (36 %) z nich pracuje u rozpočtové organizace, 13 % dotázaných pracuje jako osoba samostatně výdělečně činná a dalších 10 % pracuje v chráněné dílně.“

„Nejčastěji si respondenti zajistili práci prostřednictvím svých příbuzných, přátel a známých (ve 25 % případů), dále pomocí Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých a jí zřízených středisek a organizací 24 %, vlastními silami 21 procent, zatímco prostřednictvím úřadů práce jen v 11 % případů.

Způsob zajištění práce dle průzkumu „Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“

Z respondentů, kteří v posledních 10 letech byli zaměstnáni, pracovní uplatnění našli častěji muži (67 %) než ženy (51 %), především respondenti střední věkové kategorie (30 – 59 let). Podle získaných výsledků roste zaměstnanost zrakově handicapovaných respondentů

s dosaženým stupněm vzdělání respondenta.“ („Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“, GFK & SONS, 2002).

„Třetina respondentů (to jest 33 %) z celého vzorku absolvovala rekvalifikační kurz. Z těch, kteří již tedy někdy rekvalifikačním kurzem prošli (n=100), jich 78 % absolvovalo speciální kurz pro zrakově postižené občany.“ („Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“, GFK & SONS, 2002).

2.2.4 Důvody snižující možnost zaměstnanosti na straně ZP zaměstnance

Podle Bartoňové, Pipekové, Vítkové (2005) podmínkami, aby zrakově postižený jedinec obstál v konkurenci na dnešním trhu práce, jsou:

- kvalitní vzdělání
- sebeobsluha, Braillovo písmo, práce s kompenzační technikou – klávesnicové zručnosti, práce s hlasovým výstupem, s braillovským řádkem, skenerem, práce se zvětšovací softwarem, používání lup, aj.
- sociální zručnosti
- pracovat s faktem, že se postižení střetne s předsudky a zkreslenými představami o možnostech a schopnostech nevidomých a slabozrakých
- požádat o pomoc, ale i ji umět odmítnout
- kvůli zdravým vztahům v kolektivu se musí zrakově postižený naučit mluvit o svém postižení, je nutné překonat nepatřičnou uzavřenost do sebe a vyhnout se sebelítosti
- na základě poznatků řeči těla, které se nevidomí učí už od narození, se naučit uvědomovat si vlastní reakce
- písemný styk (psaní žádostí, životopisů, stížností)
- dostávat právní přehled o tom, jak si požádat o finance na kompenzační pomůcky, aby si mohli zařídit a přizpůsobit svoje pracovní místo, dále o tom, na co jako postižení jedinci mají a nemají právo, jaké bude mít výhody a nevýhody jejich zaměstnavatel, aj.

Dle průzkumu považuji za alarmující, že jen necelá třetina dotázaných (to jest 31%) z těch, kteří v současné době nepracují (a jsou v produktivním věku), má snahu nějakou práci získat. Proč tomu tak je? To jsou zrakově postižení občané tak „líní“? Nebo je někde závažný problém?!

Obávám se, že právě poslední nabízená odpověď je správná. Proč? Zrakové postižení takto handicapovaného člověka omezuje zřejmě více, než jsme na první pohled schopni a

ochotni si připustit. Data vytažená ze zmiňovaného průzkumu „Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“ do následující tabulky to jasně dokumentují:

Dovednost	bez zásadních problémů	s určitými problémy	nezvládá, nepoužívá
POSP ve známém prostředí *)	73	23	4
POSP v neznámém prostředí *)	16	62	22
vyřizování na úřadech a ve službách	21	26	53
čtení se speciální pomůckou	59	-	41
používání internetu	23	5	72

*) POSP – prostorová orientace a samostatný pohyb

Důvody snižující možnost zaměstnanosti ZP zaměstnance jsou problémy s prostorovou orientací v neznámém i známém prostředí, vyřizování na úřadech a ve službách, problémy ve čtení s používáním speciální pomůcky a v používání internetu (Pešák 2005).

S určitými problémy při chůzi s bílou holí se ve známém prostředí potýká 23 % zrakově postižených občanů, v neznámém prostředí je to již 62 % takto postižených. A více než pětina, 22 %, orientaci a samostatný pohyb v neznámém prostředí nezvládá vůbec!

Zrakové postižení dle tohoto průzkumu zřejmě zásadně limituje při zvládnutí vyřizování na úřadech a ve službách. S určitými problémy 26 % a více než polovina, 53 % tuto činnost samostatně nezvládá. Přitom při přijímání do jakéhokoli zaměstnání je třeba učinit mnoho úkonů, které jsou součástí činnosti v průzkumu souhrnně označené jako „vyřizování na úřadech a ve službách“ a mnohé z těchto úkonů jsou běžnou součástí drtivé většiny nemanuálních činností v zaměstnání.

Jedná se například o vyhledání správného místa k vyřizování, navázání rozhovoru, zjišťování potřebných informací, práce s formuláři, vlastnoruční podpis a další.

V České republice se nyní zavádějí přepravní služby pro zdravotně postižené. Tak například Pražané s průkazy ZTP a ZTP-P mohou nyní od r. 2009 využívat unikátní typ přepravy, kterou po předchozím objednání zabezpečuje osm mikrobuseů. Systém je hodně podobný taxislužbě jen s tím rozdílem, že přeprava se objednává minimálně tři dny dopředu a že za cesty k lékaři, na úřady, do denních stacionářů a chráněných dílen klienti nic neplatí. Na jakékoli jiné cesty se platí oproti taxi-službě jen symbolické částky. Tato konkrétní služba je

financována z velké části Magistrátem hl.m.P a může být pro nevidomé velkou pomocí. Mimopražští jsou bohužel diskriminováni. Více na www.societa.cz.

Že jednou z oblastí, v níž zrakové postižení nejvíce omezuje takto postiženého člověka, je oblast práce s informacemi mimo jiné dokládá také skutečnost, že čtení s pomůckou zvládá jen 59 % respondentů průzkumu. Jestliže zbývajících 41 % respondentů o sobě uvedlo, že čtení s pomůckou nezvládá, můžeme poměrně oprávněně pochybovat o jejich plné gramotnosti. Otázka v průzkumu však nebyla formulována zcela přesně, neboť měla obsahovat také alternativu čtení Braillova písma. I když aktuální údaje o dovednosti čtení slepeckého Braillova písma ve skupině zrakově postižených osob nejsou k dispozici, z empirických zkušeností plyne, že poměrně malá skupina osob se zrakovým postižením je schopna číst braillovské texty dostatečně rychle bez vyčerpání nadměrnou únavou.

O obtížnosti práce s informacemi svědčí také údaj, že s internetem nepracuje 72 % respondentů reprezentujících skupinu osob s těžkým zrakovým postižením. Důvodem může být buď nedostupnost technických pomůcek a připojení k internetu nebo obtížnost práce s tímto médiem. Příspěvek na pořízení kompenzační pomůcky získalo v posledních 12 měsících před provedením výzkumu 48 % respondentů, přičemž v 50 % těchto případů se jednalo o příspěvek na pořízení „počítače s hlasovým výstupem“ nebo „digitální zvětšovací lupy“, tedy pomůcky, které jsou (i v roce 2002 byly) standardně vybavovány hardwarovými i softwarovými prostředky pro připojení k internetu. Vzhledem k tomu, že příspěvek může být poskytnut jednou za pět let a životnost pomůcky je jen o něco kratší, můžeme dostupnost pomůcek označit za uspokojivou. Problémem tedy zřejmě bude obtížnost práce s internetem.

Uživatelé internetu ve většině případů využívají zejména dvě základní služby – elektronickou poštu a získávání informací z webových stránek. Tyto služby jsou nejvyužívanější také ve skupině zrakově postižených uživatelů internetu. Motivace k jejich využívání v této skupině může být značná, protože právě komunikace elektronickou poštou i získávání informací z webu může eliminovat nebo alespoň zmírňovat znevýhodnění způsobené zrakovým handicapem. Každá internetová stránka je však naprosto jiná. To dává této technologii takřka neomezené možnosti využití, ale na druhé straně komplikuje přístup některým skupinám uživatelů včetně osob se zrakovým postižením. Vizualizace uspořádání informací, tedy uspořádání informací tak, aby byly intuitivně co nejsnadněji a nejrychleji naležitelné zrakem (takřka na první pohled), způsobuje že webové stránky z hlediska zrakově postiženého člověka nemají žádnou předvídatelnou strukturu, systém či pravidla. Prozkoumávání stránek sekvenčním čtením je ve srovnání s lidmi vidícími naprosto

neefektivní, využívání sofistikovanějších metod jako je pohyb po odkazech, nadpisech či rámcích je sice rychlejší, ale mnohdy je nepoužitelné proto, že tvůrci stránek si mnohdy ani neuvědomí, že by jejich stránky mohl navštívit také někdo, kdo nevidí, a proto je nucen pohybovat se po nich jinak, než „klikáním myší“. A právě tato obtíž dle mého názoru odrazuje mnohé těžce zrakově postižené občany od častějšího využívání internetu.

Souhrnně lze říci, že přístup na trh práce zrakově postiženým občanům komplikují triviální důsledky zrakového postižení, které na úrovni disability ve svém souhrnu způsobují znevýhodnění zrakově postiženého člověka ve srovnání s nepostiženými lidmi a tím působí ve směru vyloučení skupiny takto postižených lidí z hlavního proudu společnosti. Tuto hypotézu nepřímo potvrzují také další údaje získané z průzkumu „**Zrakově postižení v ČR a realita jejich života**“ („Zrakově postižení v ČR a realita jejich života“, GFK & SONS, 2002).

Z respondentů, kteří byli v posledních 10 letech zaměstnáni (n=175), jich v současné době nepracuje 46 %. Mezi hlavními důvody, které vedly ke ztrátě zaměstnání, byly nejčastěji jmenovány: zrušení pracovního místa (18 %), zrušení podniku, organizace (13 %). Na vlastní žádost rozvázalo pracovní poměr 6 % dotázaných. Největší procento respondentů (64 %) uvedlo na otázku, proč v současné době není zaměstnáno, jiné důvody. Lze předpokládat, že mezi oněmi jinými důvody budou ve velké míře zastoupeny obtíže snižující schopnost vykonávat některé činnosti, což se projevuje nižší efektivitou práce těžce zrakově postiženého člověka v práci na konkrétní pracovní pozici.

Stimulace zaměstnavatelů k zaměstnávání nevidomých občanů resp. občanů s těžkým zrakovým postižením je nedostatečná, protože nevyvažuje náklady, které se zaměstnáváním takto postiženého člověka vznikají. V tomto smyslu se potvrzuje zjištění z průzkumu Postavení zrakově postižených lidí v ČR, že motivace zaměstnavatelů k zaměstnávání zrakově postižených občanů je naprosto nedostačující: „Pouze 6% dotázaných se domnívá, že jsou zaměstnavatelé dostatečně motivováni k zaměstnávání těžce zrakově postižených lidí. Naprostá většina respondentů (80%) je názoru zcela opačného.“

2.2.5 Výhody zaměstnavatelů zaměstnávajících osoby se zdravotním postižením

Celkově je výhody možné shrnout do následujících bodů:

- nekomplikované splnění povinného podílu (viz 2.1.5 Práva a povinnosti zaměstnavatelů)
- snížení daně

- získání motivovaných a stálých zaměstnanců
- zvýhodnění při rozhodování zadavatele o přidělení veřejné zakázky
- zvýšení prestiže firmy v očích veřejnosti na základě vstřícného postoje k lidem s postižením

Ministerstvo průmyslu a obchodu spolu s Asociací zaměstnavatelů zdravotně postižených ČR vyhlásují každoročně program „Ocenění podnikatelských aktivit subjektů zaměstnávajících osoby se zdravotním postižením“. Ocenění za rok 2007 byla předána na Slavnostním večeru k Mezinárodnímu dni osob se zdravotním postižením dne 12. 12. 2008 v Lichtenštejnském paláci v Praze na Kampě.

2.2.6 Problémové oblasti zaměstnávání osob s těžkým zrakovým postižením.

Ze strany zaměstnavatele se často jedná o:

- **nedůvěru a odmítavý přístup ke všem osobám se zdravotním postižením** – mnozí zaměstnavatelé se ani nezajímají o druh postižení a o schopnosti – rovnou zavrhnou možnost zaměstnat tyto osoby.
- **neinformovanost** – někteří, zejména na základě neexistence osobní zkušenosti, považují těžce zrakově postižené za zcela nesamostatné, neschopné jakékoliv práce či dokonce mentálně postižené.
- **předsudky** – jedná se o předsudky podceňující, odmítavé a idealizující.
- **nedostatečnou motivaci** – častá je neznalost výhod zaměstnávání těchto osob, nedostatek pozitivních příkladů zaměstnávání v okolí apod.
- **neznalost a častá úprava legislativy** - potencionální zaměstnavatelé často drží v patrnosti starou legislativu jako např. původní znění Zákoníku práce, kdy původně §50 zakazoval zaměstnavateli dát zaměstnanci (původně se změněnou pracovní schopností-ZPS) výpověď bez předchozího souhlasu příslušného orgánu státní správy. Zaměstnavatelé tak chránili sami sebe, lidé se ZPS proto raději nepřijímali a v důsledku toho se opět nejvíce handicapovali lidé s postižením. Zákon se naštěstí změnil, povědomí o tom starém ovšem stále ještě přetrvává.
- **Diskriminace**

Další problémy u velkých zaměstnavatelů, kteří jsou ochotni ZP zaměstnat ale nemohou, jsou nemožnost vytvoření nového chráněného místa z důvodu již vytvořené zaměstnanecké struktury. Dále je to špatná kompatibilita počítače se speciálním softwarem a softwarem firmy, nemožnost speciálních softwarů pro ZP rozeznávat barvy, které mohou být nositeli důležitých informací. Někdy způsobuje problémy přítomnost vodícího psa na pracovišti. V případě dnes čím dál tím častějšího uzpůsobení pracovního prostředí stylu – open space je

jediný alergik důvodem zákazu přítomnosti psa. Zaměstnavatelé často také nenaleznou vhodného ZP kandidáta pro nesplnění základních požadavků kladených na danou pozici. Někteří zaměstnavatelé se setkali i se špatnou odezvou v případě kontaktování škol s žádostí přeposlat nabídku práce absolventům konkrétních praktických oborů.

Ze strany těžce zrakově postiženého lze uvést tyto překážky:

- **nedostatečná motivace** – zejména osoby dlouhodobě zařazené v evidenci úřadu práce, které nemají zaměstnavatelé zájem, se tímto utvrzují o své neschopnosti, neupotřebitelnosti a rezignují; existuje i malé procento těch, kteří dlouhodobou nečinností ztratili pracovní návyky a z pohodlněli.
- **nedostatečná znalost svých dovedností**
- **nedostatečná znalost možností, jak kompenzovat postižení**
- nemožnost překonat **důsledky těžkého zrakového postižení** (POSP, používání kompenzačních pomůcek, zdravotní stav) v určitých oblastech, a tím nemožnost vyhovět požadavkům zaměstnavatelů pro přijetí do pracovního procesu
- **omezené informace** – jak se podílí další instituce a organizace na zvyšování zaměstnanosti zdravotně postižených
- **bydliště** – region s velkou nezaměstnaností

Ze strany institucí a organizací, které tvoří podporu v nezaměstnanosti, to jsou problémy typu:

- **nedostatek financí**
- **profesionální vyhoření zaměstnanců**
- **boj s legislativou** - nedokonalost, častá úprava
- **špatná kooperace** – organizací a institucí mezi sebou

Jeden z problémů, se kterým se zaměstnavatelé zdravotně postižených setkávají je také to, že podpůrné organizace někdy vysílají své klienty jako uchazeče a vhodné kandidáty na pozice, které jsou pro ně již předem nevhodné. Je tedy také potřeba pečlivý výběr klientů už v rovině organizace podporovaného zaměstnání. Nedoporučovat kandidáta za každou cenu. Zaměstnavatelé po více špatných zkušenostech pochopitelně rezignují a snaha zaměstnat zdravotně postižené tím končí.

V celkovém pojetí **zaměstnavatel + ZP + podpůrný servis** (stát, organizace) je zde zatím celkově patrná špatná kooperace a nedokonalost celého systému. Vzhledem ke složitosti celé problematiky je to ale samozřejmě pochopitelné. V současné době je zde velká snaha o propojení těchto sfér. Každá nejmenší změna k lepšímu je vítána a přispívá k humanizaci společnosti.

2.3. Výběr povolání

2.3.1 Specifika ovlivňující výběr povolání u zrakově postižených osob

Výběr povolání má v životě každého jedince velký význam. Ovlivňuje kvalitu jeho budoucnosti, postoje, sebevědomí, vztah k práci, ale i k ostatním lidem. Je nutné vybírat povolání nejen podle zájmu, ale i podle míry uplatnění na současném trhu práce. Podle Botošové (2003) je u zrakově postižených osob situace mnohem obtížnější. Možnost výběru povolání je vzhledem k jejich postižení omezená. Takto postižené dítě je třeba na výběr povolání připravovat po celou školní docházku. Je nutné jim realisticky předkládat možnosti, které jsou úměrné jejich schopnostem, všimnout si v čem dítě vyniká a podpořit jej, protože to může mít význam pro jeho budoucí pracovní uplatnění. Občas dochází k tomu, že zrakově postižený si zvolí povolání, které je pro něj obtížné nebo naopak takové, které dostatečně neuspokojuje jeho potřeby. Proto je nutné se zrakově postiženými o této situaci hovořit a usměrňovat jejich představy. To se týká nejen žáků, ale i jejich rodičů. Ti často nevědí jaké možnosti jejich dítě má a jakým směrem jej vést. Mají o něm často zkreslené představy, které nemusí odpovídat jeho schopnostem. Zrakově postižené dítě tak může být rodiči nesprávně motivováno.

U zrakově postižených osob ovlivňuje výběr povolání daleko více faktorů než u vidících. Botošová (2003) mezi tyto faktory řadí :

- Osobnost zrakově postiženého
- Intelekt zrakově postiženého
- Stupeň zrakového postižení
- Typ zrakového postižení
- Prostředí zrakově postiženého jedince
- Míru začlenění zrakově postiženého jedince do společnosti
- Nabídku možností přípravy na povolání

Moravcová (Pipeková a kol. 2004, s. 46) pro srovnání vymezuje následující faktory podmiňující volbu povolání u žáků se zrakovým postižením:

- Intelektové předpoklady, nadání, zájmy a tradice
- Včasná diagnostika postižení, zajištění odpovídající péče a vzdělání
- Omezení vyplývající ze zrakového či kombinovaného postižení a jeho progresse
- Včasný nácvik kompenzačních a reedukačních technik práce
- Dostupnost rehabilitačních a kompenzačních pomůcek a schopnost je obsluhovat a samostatně využívat
- Rodinné zázemí, materiální a funkční podmínky
- Potřeba osobní asistence
- Možnost ubytování v místě školy, její dosažitelnost a přístupnost
- Možnosti podpory ze strany institucí v regionu

2.3.2 Typologie profesí

Typologie pracovních pozic je nyní ožehavé téma. Lidé z oboru si uvědomují, že spousta tradičních povolání a neperspektivních manuálních profesí pro zrakově postižené (ZP) již nevyhovuje novým trendům a vývoji. Výpočetní technika dala lidem s těžkým zrakovým handicapem nové možnosti a právě v dnešní době se potýkáme s otázkami: Co s tím? Jak toho využít? Jaký druh profese je pro těžce zrakově postižené vhodný? Co vše mohou vykonávat, aby jejich znalosti a zkušenosti byly maximálně využity a zrakové bariéry co nejvíce eliminovány?

Dle Radka Seiferta (vedoucí studovny střediska Tereza) se výčet profesí od roku 89 radikálně nezměnil. Typologii profesí rozděluje na tři skupiny.

1.skupina – jsou tradiční profese, které tady byly vždy bez ohledu na rozdíl v jeho kvalitách. (masér, košíkář, telefonista)

2.skupina – jsou taktéž tradičně vnímány, ale někdo by mohl oponovat. (obvykle dané vystudováním VŠ, pro mimořádně zdatné ZP – právníci, psychologové, podnikatelé, učitelé, vědečtí pracovníci)

3.skupina – je velmi neuchopitelná. Jedná se totiž o to, že v životě může člověk dělat téměř cokoli. Nelze najít objektivní kritérium.

Dále Radek Seifert konstatuje: „Při snaze o vytipování všech možných pracovních pozic narážím na problém a to, že nelze najít objektivní kritérium. Prakticky ZP může dělat redaktora, ale objektivně záleží na tom, v jaké rovině se tam uplatní. Nelze vyčerpávat variabilitu všech možností. Jde definovat pouze seznam, který je vysloveně vhodný pro ZP.“

Po konzultaci s mnoha ZP lidmi jsem vybrala za hlavní tyto profese, které může vykonávat těžce zrakově postižený:

- Učitel ZUŠ, SŠ, VŠ
- Tlumočník, překladatel
- Masér
- Školitel
- Hudebník
- Ladič pian
- Spisovatel
- Novinář
- Kamelot (volně rozdávaný denní tisk)
- Sociální pracovník, terapeut
- Psycholog
- Právník
- Poradce
- Tiskový mluvčí
- Degustátor
- Kriminalistika (analytik zvuku)
- Pracovník v logistice (jednoduchá manuální práce – kompletování zásilek, apod.)
- Pečovatel zvířat, cvičitel psů, ad.
- Zahradník
- Telefonní operátor (krizová intervence, telemarketing, dispečer, poradenství)
- Stříhač zvuku
- Moderátor v rozhlase
- Tvorba webu, programátor
- Administrativní pracovník
- Manuální tvůrčí profese (košíkář, keramik, čalouník, kartáčník, řezbář, knihař)
- Dělnické profese
- Kněz
- DJ
- Testér (koření, aromatické látky, parfémy, kosmetika)

Na webových stránkách www.praceprozp.cz – zabývajících se přímo zaměstnáváním zrakově postižených – je podobný výčet možných profesí, který ovšem není tak obsáhlý.

Vždy je vhodné, zvážit pracovní pozici v souladu s profesiogramem (podrobný popis profese), který taktéž vymezuje zdravotní omezení vylučující či jen omezující výkon profese. Doporučuji např. <http://www.istp.cz>, odkaz Kartotéka typových pozic. Žáci základních a středních škol si mohou udělat test pro výběr povolání na adrese www.ceskaskola.cz/testy/testy.asp.

V dnešní době se reaguje na trend tzv. call center. V call centrech se na pozici tazatele vyžaduje dobrá komunikace s dotazovaným (klientem apod.) a práce na počítači, kam se zadávají zjištěná data. Práce tazatele se považuje za vhodnou pro ZP. Z tohoto důvodu organizace a instituce pro ZP pořádají rekvalifikační kurzy na pracovníka call centra, v telemarketingu apod. V těchto kurzech se lektoři zaměřují zejména na komunikační dovednosti uchazeče na danou pozici. Jednou z výhrad k této profesi jsou ovšem často vysoké nároky na počet odvedených rozhovorů (obchodů) - tudíž na kvantitu práce. Pro ZP nejsou vhodné profese, které si nárokují kvantitu práce a tím způsobují stres. Proto je pozice pracovníka call centra z hlediska ideálu diskutabilní.

Podle Opatřilové (2005) *je zvlášť důležité takové povolání, v němž bude zdravotně postižený moci využít všech svých zbývajících tělesných schopností tak, aby jeho práce byla bezvadná, aby jeho pracovní činnost nezhoršovala jeho zdravotní stav a aby se mu mohlo dostat za pracovní výkon přiměřeného uznání, které pak bude přinášet uspokojení do jeho života a stane se základem jeho důstojné a samostatné existence.* Květoňová-Švecová (2000) upozorňuje, že právě pracovní aktivita může být pro lidi, kteří z nějakého důvodu nenacházejí uplatnění v rodinném životě, zásadní životní seberealizací. Opatřilová (2005) k této problematice uvádí, že pro *postiženého je mnohdy významně uspokojivý už samotný fakt, že má zaměstnání, není odkázaný na státní podporu, ale je schopen si své potřeby po ekonomické stránce zajistit sám a jeho práce má pro ostatní lidi význam.* Pracovní aktivita tedy slouží k uspokojování základních psychických potřeb a díky ní může být posílen pocit rovnocenného postavení se zdravými lidmi.

S nástupem nových technologií hledají tradiční řemesla stále obtížněji uplatnění na trhu práce, zřejmý je pokles zájmu o zaměstnávání v oboru kartáčník nebo telefonista. Tato situace je způsobena především rozvojem automatizace, důvodem může být i **vytlačování ZP z pracovních míst lidmi bez postižení**. Šanci v podmínkách konkurence na trhu práce mají především lidé neobyčejně pilní, cílevědomí a houževnatí, kteří získají studiem dostatek dovedností, vědomostí a schopností nutných k výkonu povolání. Je zároveň významné nenechat se na poli pracovního uplatnění odradit prvotními neúspěchy.

„Zrakové postižení s sebou nese závažné důsledky, které v kontextu současného dynamického vývoje společnosti (zejména v oblasti technologie a informací) vede ke stále větší míře vyloučení takto postižených občanů jak z trhu práce, tak z běžného života společnosti vůbec.

Rozvoj technických prostředků a služeb pro nevidomé a slabozraké občany je přes veškerou dynamiku pomalejší než propad efektivity jejich práce.“ (Pešák, 2005)

Je pochopitelné, že vývoj aplikací je pomalejší než vývoj věcí, na které aplikace navazují. Není to ale důvod stále většího vylučování ZP. Jelikož věda navazuje na vědu, situace pro ZP zdaleka není tak bezúspěšná, jak by mohlo být patrné. Právě nové technologie a informace dávají ZP nové možnosti.

Efektivita se skládá z kvantity a kvality. Těžce zrakově postižený nikdy nebude vynikat rychlostí. Jeho práce může být ale kvalitní. V případě ZP je nutné zaměřit se právě na kvalitu jeho práce. A popř. tu hodnotit.

V těchto náročných úkolech je třeba myslet pozitivně a hledat nové možnosti.

Volila bych tento postup řešení problému:

- Úkol č. 1 – vytipování nových pracovních pozic
- Úkol č. 2 - zohlednění nových poznatků ohledně pracovních pozic **do škol** (do oborů, osnov), **v nových rekvalifikačních kurzech** (na úřadech práce v neziskových organizacích)

Typologie nových pracovních pozic aneb tvorba aplikací

V dnešní době je nutné k tomuto přistupovat nejen hledáním těch nejvhodnějších profesí ale i hledáním aplikace do běžných oborů. Již od R. Seiferta víme, že ZP může dělat prakticky cokoli. Je třeba se ale zamyslet, jaké nové pracovní pozice jsou vhodné právě pro aplikaci. Anebo utopisticky – jak aplikovat (přizpůsobit) pro ZP každou běžnou pracovní pozici tak, aby ji mohl vykonávat? Toto je úkol pro odborníky a vědce, pro státní i nestátní organizace a instituce. Toto je úkol pro uvědomělé zaměstnavatele.

Je nutné zaměřit se na státní sektor. Ministerstva, úřady, školy, policie, armáda, zdravotnická zařízení, vědecká pracoviště, kulturní zařízení, veřejnoprávní sdělovací prostředky, podniky s větším podílem státu - všechna tato pracoviště by měla přednostně vytvářet vhodné pozice pro zrakově postižené. Děje se tak zatím jen v ojedinělých případech.

Dále by měla být pozornost zaměřena na velké monopolní a oligopolní firmy, které také poskytují velké množství pracovních míst.

Již studenti na vyšších odborných a zejména na vysokých školách (prostřednictvím i jednorázové práce) by měli uvažovat o možných aplikacích pracovních pozic pro ZP. Pro studenty speciálněpedagogických oborů a oborů jakkoli zaměřených pro budoucí práci se zrakově postiženými by toto mělo být samozřejmostí. Pokud se studenti škol seznámí s tím,

zaměstnávání (Asistence, aj.) a různé portály s burzou práce apod.

2.4.1 Činnost státu

Jedním z úseku Vlády České republiky je Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, viz www.vlada.cz, v jehož čele je předseda vlády České republiky. Vládní výbor pro zdravotně postižené občany je stálým koordinačním, iniciativním a poradním orgánem vlády České republiky pro problematiku podpory zdravotně postižených občanů. Jeho cílem je pomáhat při vytváření rovnoprávných příležitostí pro zdravotně postižené občany ve všech oblastech života společnosti. Prostřednictvím svých zástupců ve Výboru se na jeho činnosti podílejí sami občané se zdravotním postižením.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, www.mpsv.cz, má na svých stránkách sekci zdravotně postižení a poradenství. Dobrou informační hodnotu má také integrovaný portál

- pomoc s vypracováním životopisu a dalších dokumentů
- příprava na přijímací pohovor
- zapůjčení kompenzačních pomůcek potřebných pro hledání či výkon zaměstnání
- asistence na pracovišti
- možnost podat si inzerát do burzy práce webových stránkách tyflocentra
- možnost využívání klientského PC (k dispozici scanner, software Jaws, Zoom Text a další)

(více na www.tyflocentrum.cz)

2.4.4 Rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina

V tomto středisku také probíhají **rekvalifikační kurzy**. Jsou realizovány formou individuálních rekvalifikačních programů, při jejich přípravě jsou v maximální míře zohledněny schopnosti klienta i požadavky budoucího zaměstnavatele. Účastníky těchto kurzů jsou zrakově postižení občané, kteří jsou zaregistrováni u úřadu práce jako nezaměstnaní. Úřad práce na základě dohody tuto rekvalifikaci uhradí. Rekvalifikaci může hradit i zaměstnavatel zrakově postiženého nebo případný sponzor.

Rekvalifikační kurzy mají různou délku trvání:

- nevidomý a slabozraký masér – 5 měsíců
- keramická výroba – 2 měsíce
- košíkářská výroba – 4 měsíce
- nácvik obsluhy PC – dle typu kurzu
- tkadlec – 4 měsíce
- operátor Call centra – 2 měsíce

Toto je aktuální seznam kurzů k březnu 2009. Každý rok chce středisko Dědina vytipovat a začít provozovat jeden další vhodný rekvalifikační obor. Na provádění zmíněných kurzů získává středisko akreditaci MŠMT (u masérů Ministerstva zdravotnictví) a po úspěšně složených závěrečných zkouškách vydává osvědčení s celostátní platností. Pro zajímavost uvádím interní informaci, že maséři, kteří aktuálně vycházejí daný rekvalifikační kurz se velice dobře uplatňují. Zaměstnavatelé, kteří nabízeli práci pro dané absolventy, poptávku nenalezli. Všichni maséři, v nynější době práci mají. (více na www.dedina.cz).

2.4.5 Další důležité instituce a organizace s internetovými odkazy

V Moravskoslezském kraji má své zastoupení občanské sdružení **Kafira**. Uživatelé služeb KAFIRA o.s. jsou lidé od 15 let, které jejich poškození zraku ovlivňuje při každodenních činnostech běžných ve společnosti a hledají podporu v oblasti vedení samostatného a nezávislého života ve společnosti, při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů, vč. uplatňování práva na práci. Více na www.kafira.cz.

Další organizace nabízející mimo jiné poradenství v oblasti zaměstnávání je **Národní rada zdravotně postižených (NRZP)**, která má on-line poradnu na <http://www.nrzp.cz/o-zamestnani/>.

Konto bariéry nabízí burzu práce na <http://www.bariery.cz/burzaprace/>.

Podat pomocnou ruku může občanské sdružení **Okamžik**, sdružení pro podporu nejen nevidomých. Více na www.okamzik.cz.

Poradenskou činnost v oblasti zaměstnání nabízí dále agentura pro podporované zaměstnávání - občanské sdružení Rytmus - www.rytmus.cz. Posláním o.s. Rytmus je umožnit lidem se znevýhodněním aktivní zapojení a seberealizaci zejména při vzdělávání a pracovním uplatnění v běžném prostředí. Sdružení dále provozuje speciální pracovní portál Stejná šance, dostupný na www.stejnasance.rytmus.org.

Důležitou roli hrají také profesní poradenští pracovníci Informačních a poradenských středisek (dále IPS) pro volbu povolání při úřadech práce. Opatřilová (2005, s. 48) zmiňuje, že „*poradce pro volbu povolání v IPS informuje své klienty aktuálně a komplexně o situaci a vývoji na trhu práce a uplatnitelnosti jednotlivých profesí.*“

V následujících tabulkách jsou další užitečné odkazy, které jistě stojí za pozornost:

http://www.paraple.cz/Default.aspx?tabid=154	Centrum Paraple na svých stránkách poskytuje seznam agentur podporovaného zaměstnávání
www.helpnet.cz	Informační portál pro osoby se specifickými potřebami
www.praceprozp.cz	Informační a vzdělávací portál zaměřený na potřeby osob se zdravotním postižením a na jejich uplatnění na trhu práce, zřizovatel portálu je NRZP
www.brailnet.cz	Nejstarší server pro zdravotně postižené
www.tyfloemploy.org	Stránky projektu Tyfloemployability
www.iporadna.cz	Internetová poradna pro zdravotně postižené
www.infoposel.cz	Informační systém pro zdravotně postižené
www.eu-dat.cz	Databáze akcí dalšího profesního vzdělávání, široká nabídka vzdělávacích akcí a rekvalifikačních kurzů od řady vzdělávacích společností z celé ČR
www.azzpcr.cz	Asociace zaměstnavatelů zdravotně postižených ČR
http://www.occupationsguide.cz/	Průvodce světem povolání
http://jpd3.makropulos.org/pozice.htm	Sdružení MAKROPULOS - volné pozice pro zdravotně postižené
http://www.osmyden.cz	Agentura Osmý den – pomáhá zdravotně znevýhodněným samostatně pracovat a bydlet v Ústeckém kraji
http://czp.az4u.info	Portál Centra pro zdravotně postižené
http://www.pracovnirehabilitace.cz	Pracovní rehabilitace
http://www.czppraha.cz	Portál Centra pro OZP kraje Praha
http://www.prvnikrok.cz/adresar.php?kat=h01	První krok, Internetové a informační centrum pro klienty se zdravotním omezením

Níže uvedené internetové adresy jsou určeny zejména pro studenty:

www.fakulta.cz	Největší informační server o VŠ
www.scio.cz	Informace o přijímacích zkouškách, o jednotlivých školách, ukázky přijímacích zkoušek, testy, kurzy
www.istp.cz	Informace o konkrétních profesích
www.nuov.cz	Národní ústav odborného vzdělávání
www.pripravne-kurzy.cz	Vzdělávací centrum
www.csvs.cz/	Centrum pro studium vysokého školství
www.msmt.cz	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
www.ceskaskola.cz	Web pro základní a střední školy

Střediska pro pomoc studentům se speciálními vzdělávacími potřebami:

http://carolina.mff.cuni.cz/index.php	Carolina při Matematicko-fyzikální fakultě UK
http://www.tereza.fjfi.cvut.cz/tereza.htm	Tereza při ČVUT
http://www.ivp.czu.cz/cs/?i=2546&r=2904	Oddělení pro zdravotně znevýhodněné studenty při ČZU v Praze
http://teiresias.muni.cz/	Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky Teiresiás při MU v Brně
http://www.ksp.upol.cz/8.htm	Centrum pomoci handicapovaným při ÚP v Olomouci
http://pdf.uhk.cz/ksp/tpk	Centrum pomoci handicapovaným při ÚP v Olomouci

Na závěr této kapitoly bych si dovolila ještě jedno zamyšlení. Práce ZP nebude nikdy dosahovat efektivity intaktního člověka. Otázkou je, jestli efektivita samotné práce ZP by neměla být posuzována z hlediska finančních nákladů celé společnosti na konkrétního ZP. Jinými slovy – vyplatí se společnosti, potažmo státu zajistit konkrétnímu práce schopnému ZP jedinci vzdělání určité kvality a následné pracovní uplatnění anebo mu zajistit celoživotní podporu a udržení životního standartu z veřejných prostředků? Odpověď na toto si se vši úctou dovoluji přenechat jiným.

3. Profesní příprava zrakově postižených při sekundárním vzdělávání

3.1. Legislativa a možnosti vzdělávání na středoškolské úrovni

„V dubnu 1999 schválila vláda České republiky hlavní cíle vzdělávací politiky. Na základě tohoto vládního usnesení vznikl dokument nazvaný **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice**, takzvaná **Bílá kniha** (jeho konečná podoba byla schválena v únoru 2001)“ (Pipeková, 2006, s.81).

Část dokumentu je věnována vzdělávání osob zdravotně a sociálně znevýhodněných, tedy osob se speciálními vzdělávacími potřebami. V dalším směřování vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a vývoji vzdělávací soustavy si stát stanovil několik úkolů: zajistit maximální autonomii rozhodování rodičů všech dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, zásadně změnit tradiční koncept vzdělávání, podporovat trend integrace do běžných škol tam, kde si ji rodiče přejí a škola dokáže zajistit podmínky, posílit roli poradenského systému, zajistit vzdělávání kategorie dětí s velmi těžkým stupněm postižení. (Pipeková, 2006)

Vzdělávání v České republice je dáno **Zákonem ze dne 24. září 2004 č. 561/2004 Sb.** Tento zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.

§ 2 v zásadách a cílech vzdělávání vymezuje v bodě a) zásadu rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení.

§ 16 Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami v bodě (1) přesně vymezuje, že je to osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Pro nás je důležitý bod (2) Zdravotním postižením je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

Z bodu (6) cituji zásadu: „Pro žáky a studenty se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním se při přijímání ke vzdělávání a při jeho ukončování stanoví vhodné podmínky odpovídající jejich potřebám“. Ještě blíže jsou podmínky popsány v bodě (7) .

„Děti, žáci a studenti se zdravotním postižením mají právo bezplatně užívat při vzdělávání speciální učebnice a speciální didaktické a kompenzační učební pomůcky poskytované školou. Dětem, žákům a studentům, kteří nemůžou číst běžné písmo zrakem, se zajišťuje právo na vzdělání s použitím Braillova hmatového písma“.

V bodě (9) je zakotvena možnost pro ředitele školy, ve které se vzdělává žák se speciálními vzdělávacími potřebami, zřídit funkci asistenta pedagoga. K tomu je nezbytné vyjádření školského poradenského zařízení.

Žák s těžkým zrakovým postižením má určitá omezení v předmětech. § 50 v bodě (2) umožňuje řediteli školy uvolnit žáka na žádost jeho zákonného zástupce zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu; zároveň určí náhradní způsob vzdělávání žáka v době vyučování tohoto předmětu. Na první nebo poslední vyučovací hodinu může být žák uvolněn se souhlasem zákonného zástupce bez náhrady (Zákon č. 561/2004).

O tom, jak postupovat při integraci žáka s postižením na škole, usměrňuje vedení a pedagogy škol **Směrnice Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení č.j.: 13710/2001-24 ze dne 6.6.2002**

Speciální vzdělávací potřeby jsou zajišťovány formou individuální integrace nebo formou skupinové integrace. Vzdělávání individuálně integrovaného žáka se uskutečňuje podle individuálního vzdělávacího programu.

Individuální integrací žáka se rozumí jeho vzdělávání ve třídě základní školy, střední školy nebo vyšší odborné školy.

Skupinovou integrací se rozumí vzdělávání žáka ve speciální třídě nebo specializované třídě zřizované podle zvláštních předpisů.

Individuální vzdělávací program (IVP) je podkladem pro uplatňování požadavku ředitele školy na navýšení finančních prostředků a je závazným dokumentem pro zajištění speciálních vzdělávacích potřeb žáka.

IVP vypracovává třídní učitel nebo učitel vyučovacího předmětu ve spolupráci s poradenským zařízením, výchovným poradcem, školním speciálním pedagogem, školním psychologem a zákonným zástupcem žáka a se spoluúčastí žáka v případě jeho zletilosti.

IVP obsahuje všechny skutečnosti důležité pro úspěšnou integraci žáka. Potřebný je další pedagogický pracovník k výuce speciálních dovedností (např. čtení Braillova bodového písma, psaní na Pichtově psacím stroji, práce se speciálními informačními technologiemi, výuka prostorové orientace a samostatného pohybu zrakově postižených).

Poradenské zařízení podává návrh na případné snížení počtu žáků ve třídě, včetně zdůvodnění.

Posudek pro potřeby vzdělávání žáka ve středních školách nebo vyšších odborných školách obsahuje konkrétní doporučení pro úpravu způsobu konání přijímacích zkoušek, pro průběh vzdělávání žáka, případně i doporučení způsobu konání závěrečných zkoušek, maturitních zkoušek, absolutoria (Směrnice MŠMT k integraci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do škol a školských zařízení č.j.: 13 710/2001-24).

Školství nyní prochází kurikulární reformou, kdy školy dostávají do rukou obrovskou možnost svobody ke tvořivosti, ale také velkou odpovědnost. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvojí úrovni – státní a školní. Existuje tak **Státní program vzdělávání (SPV)** vymezující hlavní zásady kurikulární politiky státu, obecné cíle vzdělávání, oblasti vzdělávání, zásady pro tvorbu rámcových a školních vzdělávacích programů, podmínky pro jejich zavádění do škol i další legislativní a organizační předpoklady pro realizaci kurikulární politiky státu. Z tohoto dokumentu vycházejí jednotlivé **Rámcové vzdělávací programy (RVP)**, které usměrňují vzdělávání na všech typech škol. Rámcový vzdělávací program je vytvořen pro každý stupeň vzdělávání, tedy předškolní, základní, střední, gymnaziální a střední odborné vzdělávání. Charakterizuje vzdělávání, jeho cíle, vymezuje klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata (více na www.rvp.cz). Rámcový vzdělávací program řadí mezi tyto klíčové kompetence: kompetence k učení, k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální a kompetence občanské a kompetence pracovní, které nejsou obsaženy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Cílem vzdělávání je jak získání patřičných znalostí a dovedností, tak také schopností pro samostatný život. V případě vzdělávání žáků a studentů se zrakovým postižením je samostatnost a sebeobsluha, sebeúcta a sebeurčení oblastmi, na které by měl být kladen důraz jak ve speciálním vzdělávání, tak ve vzdělávání v běžné škole (Pipeková, 2006). Na tyto programy pak navazují jednotlivé **Školní vzdělávací programy (ŠVP)**, jejich tvorbě napomáhají manuály pro tvorbu školních vzdělávacích programů (Bartoňová 2005).

Podle RVP si školy vytvářejí své vlastní Školní vzdělávací programy, které by jim měly být šité na míru. Měly by umožnit co nejlépe využít jejich vlastního potenciálu a měly

by také nejlépe reflektovat potřeby žáků. Od školního roku 2007/2008 začaly postupně vyučovat podle již zmíněného programu základní školy.

3.2. Integrace versus Speciální školství

V České republice prošlo školství po roce 1989 procesem transformace. Změnily se přístupy ke vzdělávání. Cílem této transformace bylo vytvoření takového systému vzdělávání, který by poskytoval všem členům společnosti stejné šance na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání. Tyto rovné šance pro všechny nebyly vždy v naší zemi samozřejmostí. Nyní je snaha o zajištění uplatnění práva každého občana na rozvoj jeho individuálních předpokladů (Ústav pro informace ve vzdělání 1996). Nejzásadnější koncepční změnou, k níž se v našem školství po roce 1989 dospělo, je skutečnost, že výchova a vzdělání dětí a mladistvých s postižením přestává být doménou speciálního školství a v souvislosti s integračními trendy ve vzdělávání se postupně stává záležitostí všech typů škol a školských zařízení (Vítková 2003, s. 15). Nejčastěji hovoříme o integraci či inkluzi.

Termín integrace je používán převážně v zemích západní Evropy, i když se v současné době dostává i do našich zeměpisných šířek, a znamená vzdělávání dětí s postižením v hlavním vzdělávacím proudu. Inkluze je principem a filozofií, která předznamenává, že školy by měly vytvořit unifikovaný systém vzdělávání všech žáků dohromady, a to při zachování stejné úrovně kvality, ve vhodných věkových skupinách, raději než zachovávat již existující strukturu postavenou na duálním systému, který segreguje studenty a učitele (Salend 1988). Inkluze se dá chápat jako stav, kdy se člověk s postižením rodí do společnosti, která akceptuje jeho odlišnost a odlišnost každého svého člena, kdy je tedy normální být jiný a takové dítě se rodí do společnosti, která se nad jeho stavem vůbec nepozastavuje. Tomuto modelu se nejvíce přibližují skandinávské země (více viz Bazalová 2003, s. 42, 43).

Základním východiskem současného přístupu ve vzdělávání je nerozlišovat děti na handicapované a nehandicapované, tedy změna v zaměření na dítě v celé šíři jeho osobnosti a sociálních vztahů, nikoli se zřetelem pouze na jeho postižení, jak to bylo běžné donedávna. Zatímco se ve speciální pedagogice vycházelo z medicínského členění osob s postižením podle druhu postižení a na tomto základě se budovaly speciální školy pro tělesně postižené, smyslově postižené, mentálně postižené apod., nyní se vychází spíše ze stupně a hloubky postižení. Ve speciálních školách se vzdělávají zejména žáci s těžším postižením a s více vadami, zatímco žáci s lehčím až středně těžkým postižením dochází do běžných typu škol a

vzdělávají se v tzv. hlavním výchovně vzdělávacím proudu (Vítková 2003, s. 16). Na tomto místě je třeba zdůraznit, že integrace není pro každé dítě s postižením a ani není snaha o začlenění všech dětí do běžných škol. Všechny děti, ať již s postižením nebo bez, jsou si morálně, duchovně a legálně rovny, ale z praktického hlediska je nutno konstatovat, že děti s handicapem nejsou stejné jako děti bez handicapu (s přihlédnutím na řeč, vzdělávací potřeby, pohyb, atd.). Integrace není jen záležitostí umístění žáka s postižením do běžného typu školy. Vždy je třeba pečlivě zvážit dané okolnosti, stav dítěte, jeho individuální předpoklady, možnosti školy, ochotu rodičů spolupracovat atd. Na integraci se vždy podílí mnoho faktorů, na které by měl být brát zřetel. Opomenutí jediného může vyvolat spíše negativní nežli pozitivní efekt takové integrace (Bazalová 2003, s. 43 – 45).

Vzdělávání dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami se řídí zásadou "vzdělávat postižené běžně, pokud je to možné, speciálně, pokud je to nutné". Tato zásada se uplatňuje postupně a systém se přechyluje od převažujícího vzdělávání ve speciálních školách ke stále vyšší integraci.

Volba mezi integrací a zařazení žáka do základní školy pro zrakově postižené by měla respektovat individuální vlastnosti každého dítěte.

3.2.1 Speciální školy

Systém speciálních škol je určen jako alternativa těm žákům, kteří se pro své zdravotní postižení nemohou vzdělávat v běžném vzdělávacím proudu nebo pro ty žáky, kterým z nějakého důvodu vzdělávání v běžném vzdělávacím proudu nevyhovuje. Obsah výchovy a vzdělání je diferencován podle druhu a stupně zdravotního postižení žáku se snahou přiblížit se obsahu výchovy a vzdělávání na odpovídajícím stupni školy běžného typu. Od škol pro běžnou populaci se speciální školy liší specifickou přípravou pedagogů, přiměřenou modifikací učebních plánů, použitím speciálněpedagogických metod, které pomáhají překonávat negativní důsledky zdravotního postižení, nižším počtem žáků ve třídě, volnějším tempem výuky s možností prodloužit délku školní docházky, náročnější didaktickou technikou a architektonickou úpravou tříd. Speciální školství úzce spolupracuje s poradenským systémem a se systémem lékařské a sociální péče. Součástí humanizace speciálního školství je snaha poskytnout vzdělání přiměřené úrovně všem žákům, i těžce postiženým.

Ve speciálních školách pro zrakově postižené disponují lepším vybavením a širším spektrem pomůcek (např. didaktické, optické a kompenzační pomůcky), které plně uspokojují

požadavky zrakově postižených. Žáci se zde učí, jak správně pomůcky používat a díky nižšímu počtu žáků ve třídě může učitel přistupovat ke každému individuálně. Při výuce se dbá na pravidla zrakové hygieny, dodržuje se individuální délka zrakové práce a další specifické činnosti.

Školy pro zrakově postižené jsou vhodnější svojí úpravou prostředí pro jedince se zrakovou vadou, jako je: aplikace kontrastních barev, popisky zde existují také v bodovém písmu a dochází k odstraňování bariér, které by bránily v pohybu. Hlavní úskalí, jak zmiňuje Vágnerová (1995), je, že zařazení dětí do základních škol pro zrakově postižené může pro mnohé znamenat spojení nástupu do školy s odchodem z rodiny a zásadní změnu životního stylu. Také pobyt v internátu může v dítěti vyvolat ztrátu jistoty, bezpečí a zázemí.

3.2.2 Integrované vzdělávání

Vzdělávání v běžné škole může být pro žáka dobrou sociální zkušeností. Cílem speciální péče poskytované v rámci hlavního vzdělávacího proudu je, aby děti se speciálními vzdělávacími potřebami byly co nejméně izolovány od svých vrstevníků, aby postižení bylo v co nejmenší míře vnímáno jako jinakost, aby nebylo limitujícím faktorem ve vzdělávání, a aby děti byly vychovávány k vzájemné pomoci a solidaritě.

Když se dítěti podaří zvládnout integraci, pravděpodobně se bude i v budoucnu přizpůsobovat majoritní společnosti zdravých jedinců lépe než ti, kteří byli více izolováni. *„K prokazatelným výhodám integrovaného způsobu vzdělávání patří především možnost, aby dítě žilo ve své rodině s rodiči a sourozenci, v přirozených sociálních vztazích a v podmínkách běžného života. Významná je i skutečnost, že běžná škola, kterou dítě navštěvuje, bývá v blízkosti jeho domova, v důvěrném prostředí.“* (Švarcová, 2005). Dále uvádí nevýhody integrace, ke kterým řadí: nedostatky ve vybavení škol speciálními kompenzačními pomůckami, které jsou nezbytné ve vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Často také dochází k tomu, že pedagogové nejsou dostatečně připraveni na práci se žákem s postižením.

Integrace a inkluze je nový trend, který ovšem v praxi začíná pohlcovat v České republice léty prověřené a propracované speciální školství. V zápalu nápodoby západních evropských států, kteří se pomalu začínají navracet k našemu starému systému, integrujeme, někdy násilně, žáky do klasických tříd. Tento jev považuji za velmi nešťastný. Speciální školy a třídy se ruší, většina žáků se specifickými potřebami se někdy s pomocí asistenta, někdy sami, učí v běžné třídě. Přestává se rozlišovat na základě individuálního posouzení a upřednostňuje se tato forma vzdělávání na úkor kvality výuky. Následkem bude poškozování obou skupin - jak žáků tzv. „zdravých“, tak žáků se specifickými potřebami. Obě skupiny se

budou rozvíjet pomaleji. Žáci se specifickými potřebami nebudou mít odborné vedení, pedagogův čas a budou mít pocity neúspěchu. „Zdraví“ žáci zase budou brzděni žáky pomalejšími. Integrace? – Ano, ale individuální. Integrace žáka s tělesným handicapem je naprosto odlišná od integrace žáka s těžkým zrakovým postižením, s ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou) nebo s mentálním postižením. Integrace ve školách na malém městě nebo na vesnici je zase odlišná od integrace ve velkoměstech. Integrujme, ale s rozvahou. Toto by si měli uvědomit i rodiče žáků, kteří se jako první podílejí na těchto rozhodnutích.

Velmi pozitivně hodnotím takový systém speciálního školství, kde jsou děti ve speciálních školách integrovány pouze v některých předmětech. Konkrétně ve „výchovách“ ad. Může zde být tedy provázanost jak integrace tak speciálního vedení, což je ideální.

V ČR se uvažuje v rámci některých speciálních škol o tvorbě tzv. projektových dnů, kdy mohou být žáci ze speciálních škol integrováni s žáky klasických tříd při aktivitách zábavně-poučných. Tyto programy mohou rozvíjet obvykle kreativitu žáků, jejich pohybový talent atd. Cílem je pozitivní dopad integrace. Každý má mít šanci na úspěch. Jakákoli odlišnost má být přijímána se samozřejmostí. To ovšem neřeší problém některých žáků, kteří jsou nešťastně integrováni do běžných tříd.

3.3. Speciální střední školy pro zrakově postižené

3.3.1 Podmínky vzdělávání v prostředí střední školy

Zrakově postižení studenti mohou realizovat své středoškolské vzdělávání jak na školách běžného typu, tak na speciálních středních školách pro zrakově postižené. Žák musí splnit požadavky školy v oblasti vědomostí a dovedností. *„V současnosti stoupá počet integrovaných žáků na středních školách různých typů za podpory speciálně pedagogických center pro zrakově postižené“* (Vítková, 2004, s. 257). Jedním z důvodů volby integrovaného vzdělávání je zvýšení šancí pro přijetí a úspěšné absolvování následné vysoké školy.

Speciální školství je zajištěno Vyhláškou MŠMT ČR č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. *Za žáky s těžkým zdravotním postižením se pro účely této vyhlášky považují žáci s těžkým zrakovým postižením, těžkým sluchovým postižením, těžkou poruchou dorozumívacích schopností, hluchoslepí, se souběžným postižením více vadami, s autismem, s těžkým tělesným nebo těžkým či hlubokým mentálním postižením. Těmto žákům s ohledem na*

rozsah speciálních vzdělávacích potřeb náleží nejvyšší míra podpůrných opatření (Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb).

3.3.2 Vliv nabídky speciálních středních škol na realitu uplatnění na trhu práce a dalšího studia

Střední školy pro zrakově postižené v České republice v současnosti nabízí na výběr různé obory, ať již tradiční nebo moderní. Středoškolské profese většinou navazují na vzdělávací programy speciálních středních škol pro zrakově postižené. Je ale třeba velice pečlivě sledovat poptávku na trhu práce a zaměření výuky novým trendům přizpůsobovat. Výběr oboru záleží na samotném jedinci, na objektivním posouzení, jestli zvládne pracovní činnosti vzhledem ke zrakovému postižení. Při výběru by mělo být zohledněno **pracovní prostředí a dostupnost kompenzačních pomůcek**. V současnosti jsou k dispozici čím dál dokonalejší technologie, díky kterým je umožněn širší výběr v oblasti vzdělávání. Důležitou roli dále hraje i vědomí zrakově postižených. *„Pasivní přístup k vlastnímu uplatnění se postupně mění, stále více je akcentován osobní aktivní přístup a vlastní odpovědnost zrakově postiženého vůči vlastnímu životu.“* (Květoňová, Švecová, 2007)

Nabídka sekundárního vzdělávání je pro zrakově postižené poměrně omezená, nejvíce možností studovat má člověk v Praze.

Aktuální nabídka středních škol pro zrakově postižené v roce 2009:

Gymnázium a obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež. Zřizovatelem školy je Hlavní město Praha se sídlem Praha 1, Mariánské náměstí 2. Nabízejí studium v oborech vzdělání:

79-41-K/401 Gymnázium – všeobecné (čtyřleté)

63-41-M/004 Obchodní akademie (čtyřletá)

63-51-J/001 Obchodní škola (dvouletá)

Je to škola nejen pro žáky se zrakovým postižením, ale také pro ty, se kterými je vhodné z různých důvodů pracovat v menším kolektivu. Přestup z jedné školy na druhou je možný. Ve vybavení školy jsou počítače s běžným displejem, s hmatovým výstupem či s hlasovým výstupem, dále se zde nachází cvičná kancelář. Studenti mohou využívat výtvarnou dílnu. Ke škole patří internát s dvoulůžkovými pokoji. *„Kurikula speciálních středních škol vycházejí z učebních dokumentů běžných škol téhož typu“* (Vítková, 2004, s. 258). Na gymnáziu se

vyučuje podle osnov všeobecné větve s tím, že v některých předmětech je učivo v rámci třídy přizpůsobeno zrakovým možnostem žáků. Cílem je připravit žáka na další studium. Obchodní akademie má všeobecné zaměření a jejím cílem je příprava ke studiu na vysoké škole a vyšší odborné škole ekonomického směru i na přímý vstup do praxe (Nováková 2004, in Vítková). Více na <http://goa.brailnet.cz/>.

Středí škola Aloyse Klara v Praze nabízí čtyřleté studijní obory a dvouleté nástavbové studium. Přednostně přijímá žáky se zrakovým postižením, ale přihlásit se mohou i žáci bez zrakové vady. Internát se nachází při škole, pro ubytované studenty probíhá výuka hry na hudební nástroje, výuka hudební teorie a hlasová výchova. Studentům je umožněno ve volném čase sportovat (hřiště, posilovna, horolezecká stěna, plavání, tenisový kurt). Můžou pracovat na počítači, nebo se zabývat tvořivou činností v keramickém kroužku.

Studijní obory:

- keramické práce,
- keramik ,
- čalouník,
- kartáčnické a košíkářské práce,
- rekondiční a sportovní masér,
- knihař,
- textilní výtvarnictví – tvorba dekorativních předmětů z textilních a přírodních materiálů,
- dvouleté nástavbové studium s maturitní zkouškou: Podnikání. [online] dostupné na www.spsaklara.cz.

Brněnská Střední škola pro zrakově postiženou mládež vznikla v roce 1992 původně jako škola Nadace pro zrakově postižené a její vzdělávací nabídka zahrnovala studium v oborech masér sportovní a rekondiční, rodinná škola, výpočetní technika a technika administrativy, čalounická výroba a polytechnický obor formou prostupných modulů“ (Vítková, 2004, s. 258). V roce 1997 se zřizovatelem středních škol a odborného učiliště pro zrakově postiženou mládež v Brně stalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Součástí školy je Obchodní akademie, čtyřleté studijní obory s maturitou: Sociální péče – sociálněsprávní činnost, Masér sportovní a rekondiční; střední vzdělání s výučním listem : Tkalcovské práce, Práce ve tkalcovských a sociálních zařízeních, Rekondiční a sportovní masér.

V současné době škola nese nově název **Mateřská škola, základní škola a střední škola pro zrakově postižené**. Více na www.sss-ou.cz.

„Konzervatoř Jana Deyla pro zrakově postižené je jedinečnou institucí v evropském měřítku“ (Vítková, 2004, s. 259). Konzervatoř Jana Deyla je střední odborná škola pro zrakově postižené, a to s celostátní působností. Konzervatoř Jana Deyla a střední škola pro zrakově postižené nabízí studium v oborech hudba, zpěv a ladění klavírů. V oboru hudba se vyučuje hra na klavír, varhany, akordeon, kytaru, smyčcové a dechové nástroje. Významnou oblastí vhodného uplatnění absolventů je práce učitelů hudby. Aby v této profesi našli snadněji uplatnění, učí se každý studovat na dva hudební nástroje (případně jeden hudební nástroj v kombinaci se zpěvem) a kromě toho všichni procházejí výukou hry na klavír. Studijní program zahrnuje kromě individuálních vyučovacích předmětů i předměty všeobecně vzdělávací, hudebně teoretické a didaktické. V oboru ladění klavírů se kromě všeobecně vzdělávacích a hudebně teoretických předmětů vyučují odborné teoretické a odborné dílenské předměty. Studenti všech oborů mohou podle potřeby navštěvovat předměty speciální přípravy, např. bodový strojopis, práci s kompenzační technikou, prostorovou orientaci a pódiový projev aj., sedmileté studium oboru hudba a zpěv ukončují studenti absolutoriem, je vhodné jako příprava na VŠ; pětileté studium stejného oboru je zakončené maturitní zkouškou, student získá úplné střední odborné vzdělání; obor ladění klavíru nabízí střední odborné vzdělání zakončené po čtyřech letech závěrečnou zkouškou.

[online] dostupné na www.kjd.cz.

Praktická škola Jaroslava Ježka je dvouletá škola v Praze neprofesního typu. Přípravuje zrakově postižené na samostatný život a ke studiu na škole profesního typu ke kvalifikačnímu studiu. Vytváří individuální výchovně vzdělávací programy pro žáky se specifickými zdravotními, sociálními nebo jinými potřebami, [online] dostupné na www.skolajj.cz.

Obchodní akademie pro zrakově postiženou mládež, Opava – nabízí čtyřleté studium, ke květnu 2008 zde studovalo celkem 17 zrakově postižených. Tento obor je na ústupu, nepodařilo se otevřít speciální třídu v tomto oboru v roce 2007 ani 2008 a vedení nepředpokládá zájem a otevření ani v roce 2009. Ústup tohoto oboru, především snížení rozpočtových prostředků, byl řešen otevřením běžné třídy oboru Obchodní akademie v roce 2006, 2007, i v roce 2008. Stránky školy jsou www.oa-opava.cz

3.4. Sekundární vzdělávání se zřetelem k profesní přípravě

Profesní příprava je termín, který se stále častěji objevuje v kontextu vzdělávání mladých lidí a stává se klíčovým tématem vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš 2001) uvádí profesní přípravu pod odkazem na *odbornou přípravu*, kterou definuje jako:

„součást výchovy a vzdělávání ve střední škole, umožňující absolventům školy kvalifikovaný výkon povolání a odborných činností. Způsob přípravy lze realizovat i v učilišti, ukončuje se v učebních oborech úspěšným vykonáním závěrečné zkoušky, ve studijních oborech úspěšným vykonáním maturity. Profesní vzdělání je popisováno jako veškeré formy přípravy zaměřené k výkonu určitého povolání, které se realizuje na úrovni sekundárního a terciárního cyklu.“

Zrakově postižený žák má možnost studovat po ukončení povinné školní docházky na střední škole pro zrakově postižené nebo na běžné střední škole, pokud splní přijímací zkoušky a k jeho studiu budou vytvořeny vhodné podmínky. Při výběru střední školy je nutné se zamyslet nad možností následného uplatnění na trhu práce ve zvoleném oboru s ohledem na postižení zraku. Jak uvádí Vágnerová (1995), *„představy o různých povoláních nebývají zcela přesné a subjektivní hodnota různých profesí je v tomto věku jiná, než jak tomu bude později. Např. větší důraz na vnější atraktivnost a menší význam praktické a materiální složky.“* Při volbě budoucího povolání je důležité uvědomovat si své postižení, své možnosti a požadavky související s výkonem povolání. Postižení zraku s sebou přináší značná omezení ve výběru školy nebo profese. Zrakově postižený člověk by měl zvažovat takové povolání, kde není vyžadováno precizní zrakové vnímání; měl by vybírat z nabídky, kde může zrak určitým způsobem kompenzovat. *„Volbu povolání by měli s dítětem řešit jeho pedagogové ve škole, snahou je schopnost sebeevaluace a co nejobjektivnější posouzení vlastníma očima. Do tohoto procesu by měli být úzce vtaženi rodiče, jejichž pomoc hraje pro dítě klíčovou roli.“* (Pipeková, 2006, s. 260).

Vzdělávání na střední škole slouží jako příprava na budoucí povolání, cílem je také podpořit rozvoj personálních, sociálních, občanských a odborných kompetencí. Podle Hamadové (2006a) by měl být absolvent střední školy samostatný mladý člověk, který si uvědomuje a akceptuje své postižení, přes nesnáze se zvládne začlenit do společnosti díky svým sociálním dovednostem (např. orientace v prostoru, nakupování, komunikace),

schopnosti kompenzace postižení vhodnými pomůckami, odborným znalostem a také vědomím, na jaká zařízení se obrátit. (Pipeková, 2006, s. 261).

„Žák se zrakovým postižením by měl během své předprofesní a profesní přípravy zvládnout práci s kompenzačními pomůckami, samostatný pohyb a sebeobslužné činnosti, aby byl v budoucnu schopen začlenit se do běžného života“ (Pipeková, 2006, s. 260).

Hamadová (2006b) dále nastiňuje důležitost přípravy na budoucí povolání, která se má prolínat primárním, sekundárním i terciárním vzděláváním a má být zakončena úspěšným začleněním do společnosti i na volný trh práce. Dále zmiňuje, že úspěšnost v životě osob s postižením úzce souvisí s rozvojem **klíčových kompetencí**, které jsou specifické pro osoby se zrakovým postižením. Tyto klíčové kompetence jsou vymezeny v Rámcových vzdělávacích programech pro příslušné stupně vzdělávání a jedná se především o kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní kompetence (dostupné na www.rvp.cz). Možnosti volby přípravy na budoucí povolání mají zrakově postižení žáci po ukončení povinné školní docházky na středních školách, středních odborných nebo odborných učilištích. Uvědomování si důležitosti získávaných kompetencí se pozitivně odrazí při přípravě k pracovnímu uplatnění u studentů se zrakovým postižením, čímž se snaží zvládat strategie využívání zraku, kompenzačních smyslů a kompenzačních pomůcek (Hamadová 2006b).

Z výzkumného šetření prováděného na středních školách pro zrakově postižené (Hamadová 2006b, s. 218) vyplývá, že studenti jsou přesvědčeni o tom, že zvládají klíčové kompetence, naproti tomu učitelé poukázali na nedostatky v jejich zvládnutí. Výsledky šetření tedy poskytly cenné informace, že *„u žáků a studentů je potřeba cíleně posilovat klíčové kompetence již během docházky na základní škole v kontextu reálného života a zaměstnávání“*.

Profesní zaměření je možné volit na základě personálních, sociálních a pracovních kompetencí zrakově postiženého jedince. Rozvíjení profesní kompetence, jak uvádí Schmid (Bartoňová, Pipeková, Vítková, 2005), vede k profesní kvalifikaci. Autor se zabývá především významem profesních kompetencí k volbě povolání, kdy zdůrazňuje:

- samostatné *plánování a organizování* volby povolání;
- *seznamování se schopnostmi, požadavky* a jejich *hodnocením*;
- motivaci a snahu o dosažení *profesní kvalifikace*;

- schopnost *pracovat v týmu, flexibilita*;
- *samostatnou orientaci* a seznamování s profesními možnostmi;
- *kritické zhodnocení* možností a rizik na trhu práce;
- *kompetence k jednání, rozhodování a řešení problémů*

V oblasti pracovních kompetencí, volby povolání a profesní přípravy lze využívat her, diskusí, řešení problémů a situované učení, cvičení na posilování sebereflexe a sebeovládání, využití médií, dokumentačních technik práce, setkávání a exkurzí, „team teaching“ společně s odborníky, práci na produktu apod. (Hájková 2005).

Pracovní kompetence lze dle RVP ZV podpořit ve vzdělávací oblasti *Člověk a svět práce*, exkurzemi v podnicích a firmách, návštěvami úřadu práce a besedami. Problematika volby povolání a profesní přípravy je řešena v materiálech pro učitele.

Vašek (2003, s. 152) se ve speciálněpedagogické diagnostice věnuje profesní orientaci. Považuje ji za „*cílevědomý a záměrný proces, prostřednictvím kterého se postižený či narušený jedinec zaměřuje na určitý okruh pracovní činnosti*“. Autor dále uvádí, že v souvislosti s objektivitou posuzování individuality postižených jedinců je důležitá diagnostika profesního zájmu. Diagnostikou se zjišťují všeobecné a profesní zájmy, jejich trvalost, psychické předpoklady pro zvolené povolání, úroveň požadovaných vědomostí, způsobilostí a návyků včetně tělesných a zdravotních předpokladů pro zvolené povolání.

Vzhledem k deficitům ve zrakovém vnímání a mnohdy nepřesné představě o světě práce je vhodné posilovat reálné představy studentů o zaměstnání, nejlépe vykonáváním praxí na reálném pracovišti za využití všech speciálních opatření, která mladý člověk s postižením pro výkon povolání potřebuje. (Hamanová, 2006b)

Soriano (2006) ve zprávě uveřejněné Evropskou agenturou pro rozvoj speciálního vzdělávání, na které participovali národní odborníci 19 zemí zabývající se problematikou přechodu mladých lidí ze vzdělávací instituce do zaměstnání, uvádí, že odborná příprava (především učňovské školství) je často realizována ve speciálních podmínkách a vzdálena praxí. Osoby se zdravotním postižením tedy nezískávají odpovídající kvalifikaci a v důsledku toho je také nezaměstnanost až třikrát vyšší než u intaktní populace. Na základě těchto analýz sestavili doporučení, jak zlepšit rozvoj a realizaci procesu přechodu do zaměstnání. Mezi tato doporučení patří např. podporování a rozvíjení meziresortní politiky, zajišťování opatření pro implementaci legislativy, spolupracovat s nezávislými organizacemi, zajistit informovanost

zaměstnavatelů, naplánovat školám prostředky pro práci s mladistvými, efektivní využívání těchto prostředků, zajistit mladistvým příležitosti k vyzkoušení skutečných pracovních podmínek, certifikovat kvalifikaci dosaženého vzdělání, motivovat společnosti k vytváření pracovních-výcvikových míst pro mladistvé a další (Soriano, 2006).

Pro profesní přípravu a plynulý přechod ze školy do povolání je potřebná **úzká spolupráce mezi školou a trhem práce** a podpora studentů i po opuštění školy (Soriano, 2002). Studenti by měli zažívat reálný svět trhu práce, školy a firmy by neměly být dva oddělené světy, měly by se více znát a sdílet společné cíle. Školy profesní přípravy často brzdí proces edukace jedince se speciálními vzdělávacími potřebami svou neschopností adaptovat výukový program a individualizovat výuku. Cílem spolupráce mezi školou a firmami/ podniky je dosáhnout u studentů sebejistoty a samostatnosti, potvrdit jejich reálná očekávání. Pro kontakt s podniky, firmami a společnostmi je vhodné praktické vzdělávání studentů přímo na místě. Tato možnost podporuje správné rozhodnutí studenta pro profesi a učít se činit rozhodnutí vzhledem k existujícím možnostem na trhu práce. (Hamadová, 2006b)

Další z možností, jak zmírnit propast mezi ukončením speciální střední školy a nástupem do pracovního procesu, je tzv. **tranzitní program**, někdy nazýván také jako „tranzit“.

Tranzitní program je systém přípravy a podpory při přechodu ze školy do dalšího života, v oblastech dalšího studia, zaměstnání, aktivit pro volný čas, soběstačnosti v běžných denních činnostech, bydlení, mezilidských vztahů a osobního rozvoje.

V pojetí této práce se jedná se o jednu ze složek podporovaného zaměstnávání. Na určitou pracovní pozici v určitém pracovním prostředí je zařazen student se specifickými potřebami, aby získal první profesní zkušenosti. Jeho pravou rukou je pracovní konzultant, který studentovi pomáhá s čímkoli v případě potřeby. Tranzit může plnit úlohu praxe na školách, zároveň také následnou praxi po dokončení školy. V tom nejlepším případě se může i stát, že se pracovník na daném místě uchytí a je zařazen do řádného pracovního poměru.

Tranzitní program není určen jen studentům a absolventům, ale např. i klientům podporovaného zaměstnávání, a zrakově postiženým se získaným handicapem v dospělosti.

Tranzitní program je nový fenomén, který pronikl i na vysoké školy. V roce 2007 byl do výuky speciální pedagogiky vyučované na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity (ZSF JU) zařazen nový výukový blok s názvem „Tranzitní program ze školy do práce“. Studenti tak mohou být seznámeni s perspektivní formou pomoci žákům se speciálními potřebami v období přechodu ze speciálních škol do pracovního života.

V mnoha evropských zemích se díky integrační vlně ze speciálních škol vytvářejí takzvaná **Resource centra**. Jejich úkolem je mimo jiné pomoc absolventům škol při přechodu do povolání. Dále se věnují školení učitelů a odborníků, tvorbě a distribuce materiálu a metod, podpoře škol a rodičů a krátkodobé nebo částečné individuální pomoci žákům. Země, které již zkušenosti s těmito centry mají, jsou např. Rakousko, Norsko, Dánsko, Švédsko a Finsko. Jiné tento systém rozbíhají - Nizozemsko, Německo, Řecko a Portugalsko.

Problematicke přechodu ze školy do zaměstnání u zrakově postižených se velmi důkladně věnuje Petra Hamanová (Masarykova univerzita, Brno) ve své disertační práci – Socioprofesionální dimenze edukace žáků se zrakovým postižením (2006).

Současná společnost chápe zaměstnání, podobně jako dosažené vzdělání jako jistou kvalitu, která stanovuje určitou společenskou úroveň, prestiž a podle něj člověku přisuzuje i sociální status. Jedná se tak obecně o přijetí člověka. Na jedince, kteří neodpovídají soudobým požadavkům, se pak společnost může dívat s předsudky a svým způsobem je stavět svým nezájmem do izolace.

Vzdělávání a zaměstnání se tedy jednoduše mohou stát klíčem k vlastní budoucnosti, prostředkem pro osobní rozvoj a seberealizaci. Tyto osobnostní charakteristiky mají v životě zdravotně postižených nezastupitelné místo a je vítané, když je na sobě člověk ochoten v těchto ohledech pracovat. Pro žáky se zdravotním postižením je tedy studium velmi silnou motivací z pohledu budoucího uplatnění, získání pracovního místa a možnosti lepšího společenského začlenění. Řada postižených z důvodu svých omezení má na výběr často jen několik málo možností, a další studium tak pro ně může znamenat reálnou cestu ke zvyšování své kvalifikace a lepší konkurenceschopnosti na trhu práce. Možností pro další učení se jsou rekvalifikační kurzy, studium na vyšší odborné nebo vysoké škole, nebo celoživotní vzdělávání.

Na vysokých školách jsou zrakově postiženým studentům umožněny podmínky pro studium přímo na jednotlivých fakultách a katedrách. Mezi vhodné studijní obory pro studenty se zrakovým postižením uvádí Pipeková (2004) humanitní obory (např. překladatelství, psychologie, sociologie, historie, právo apod.), z přírodovědných a technických oborů (např. rehabilitace, výpočetní technika, ekonomie). K optimálnímu studiu výrazně přispívá činnost středisek pro pomoc studentům se speciálními vzdělávacími potřebami: Carolina při Matematicko-fyzikální fakultě UK (více na <http://carolina.mff.cuni.cz/index.php>); Tereza při ČVUT (více na <http://www.tereza.fjfi.cvut.cz/tereza.htm>); Středisko pro pomoc

studentům se specifickými nároky Teiresias při MU v Brně (více na <http://teiresias.muni.cz/>); Centrum pomoci handicapovaným při UP v Olomouci (více na <http://www.ksp.upol.cz/8.htm>); Univerzitní středisko pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami v Hradci Králové (více na <http://pdf.uhk.cz/ksp/tpk>).

Tato střediska mají různou náplň, jejich společným cílem je zpřístupnit studijní obory a akademickou půdu studentům se zrakovým, popř. i jiným postižením. Filozofie těchto středisek je podle slov R. Seiferta (středisko Tereza) prostá. Veškeré aktivity směřovat k tomu, aby člověk ne jen vystudoval, nýbrž vystudoval kvalitně.

Pro každého, kdo má zájem vědět více o těchto střediscích, doporučuji kontaktovat např. Radka Seiferta z centra Tereza. Erudované poznatky ohledně vysokých škol a jejich informovanosti k handicapovaným studentům by mohl poskytnout např. Michal Maršálek z oddělení pro evropské programy UK, který se touto problematikou zabýval ve své diplomové práci - Integrace handicapovaných studentů na Univerzitě Karlově v Praze po roce 1989. Neboť jak Maršálek (2007) ve své práci tvrdí: „Právě dobrá informovanost je jednou ze základních podmínek pro vyrovnání příležitostí ke studiu a jejich následné integraci na univerzitě.“

3.5. Speciálněpedagogické poradenství pro zrakově postižené s ohledem na kariérové poradenství

Poradenská podpora v období předprofesní a profesní přípravy je poskytována formou různých opatření, která Rost (2001) rozděluje do pěti skupin:

- Zprostředkování informací s cílem poskytnout uchazeči o profesní přípravu či zaměstnání informace o světě práce. K tomu patří zejména informace o zaměstnáních a možnostech profesní přípravy formou písemných materiálů, příspěvků v médiích, přednášek a podpory v samotném vyučování.
- Informovanost o světě práce prostřednictvím zprostředkování přímých kontaktů např. s podniky a firmami, ale také výstav a veletrhů práce a zaměstnání, praxe na reálném pracovišti. Pro žáky a studenty s postižením zraku je získání konkrétní a pravdivé představy o zaměstnání (náplni práce, prostředí a požadavcích) vzhledem k deficitům ve zrakovém vnímání velmi podstatnou složkou volby povolání.
- Řízené informativní programy, ve kterých mohou zájemci absolvovat různé testy a pohovory, ve kterých rozšíří své sebepoznání, prohloubí své znalosti o světě práce (např. požadavky) a dají obojí do souvislostí
- Skupinové poradenství s využitím potenciálu skupiny a vzájemné interakce

- Individuální poradenství s využitím diagnostických metod k přímé interakci mezi klientem a poradenským pracovníkem (srov. Hořánková 1995).

Podle Vyhlášky 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních - školská poradenská zařízení poskytují bezplatně standardní poradenské služby, a to na žádost žáků, jejich zákonných zástupců, škol nebo školských zařízení. Obsahem služeb je činnost přispívající – konkrétně v bodě e) k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšího profesního uplatnění.

Typy školských poradenských zařízení jsou:

- pedagogicko-psychologická poradna
- speciálně pedagogické centrum

Konkrétně ve školách ředitel zabezpečuje poskytování poradenských služeb zpravidla

- výchovným poradcem
- školním metodikem prevence
- školním psychologem
- školním speciálním pedagogem

K speciálně pedagogické podpoře škol hlavního vzdělávacího proudu slouží také tzv. Resource centra, která začala v mnoha evropských zemích vznikat ze speciálních škol. Centra disponují jak speciálním materiálem potřebným pro podpůrný personál, tak místem, kam děti mohou dočasně docházet, aby se účastnily speciálního výukového programu nebo aby se jim cíleně pomohlo v krizové situaci (Vítková 2003, s. 16, 17).

Ve své práci se vzhledem ke svému zaměření věnuji činnostem speciálně pedagogických center a výchovného poradce

3.5.1 Speciálně pedagogická centra

Centrum poskytuje poradenské služby žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním integrovaných ve školách a školských zařízeních, žákům se zdravotním postižením a žákům se zdravotním znevýhodněním ve školách, třídách, odděleních nebo studijních skupinách s upravenými vzdělávacími programy, žákům se zdravotním postižením v základních školách speciálních a dětem s hlubokým mentálním postižením.

Nováková (2006) píše, že speciálně pedagogické centrum zajišťuje speciální připravenost žáků se zrakovým postižením na povinnou školní docházku a zpracovává odborné podklady pro integraci těchto žáků, nebo pro jejich zařazení či přeřazení do jiných škol, zrakově postiženým žákům, kteří jsou integrováni nebo jim je stanoven jiný způsob plnění školní docházky, zajišťuje speciálně pedagogickou péči a vzdělávání. Dále poskytuje pedagogickým pracovníkům a zákonným zástupcům poradenství v oblasti vzdělávání žáků se zdravotním postižením, vykonává speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku a poskytuje poradenské služby se zaměřením na pomoc při řešení problémů ve vzdělávání, v psychickém a sociálním vývoji žáků se zrakovým postižením a poskytuje metodickou podporu ve škole. Mezi standardní činnosti společné se řadí i kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením.

Činnost centra se uskutečňuje ambulantně, návštěvami pracovníků centra v prostředí, ve kterém dítě nebo žák žije, ve školách, kde je integrovaný žák vzděláván, formou krátkodobých diagnostických pobytů.

Do týmu, který pracuje v SPC, patří obvykle dva speciální pedagogové, z nichž jeden se věnuje převážně dětem předškolního věku, druhý má na starosti děti školního věku, dále psycholog a také sociální pracovník. Podle potřeb klientů mohou být centra posílena o další pracovníky jako je oftalmolog, rehabilitační pracovník, instruktor prostorové orientace.

Speciálně pedagogická centra zpracovávají také návrhy individuálního vzdělávacího plánu, na základě kterého je dítě evidováno jako integrované.

Současná síť speciálně pedagogických center je schopna zabezpečovat péči zrakově postiženým dětem a žákům na území celé republiky, nacházejí se v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Plzni, Liberci, Hradci Králové, Moravské Třebové, Jihlavě, Zlíně, Litovli, Opavě a Ostravě.

3.5.2 Výchovný poradce

Pro kariérové poradenství má výchovný zástupce ve školách nezastupitelnou úlohu. Ve vyhlášce 72/2005 Sb. se dočteme, že mezi jeho poradenské činnosti mimo jiné patří – Kariérové poradenství a poradenská pomoc při rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě žáků, tj. zejména:

- koordinace mezi hlavními oblastmi kariérového poradenství – kariérovým vzděláváním a diagnosticko poradenskými činnostmi zaměřenými k volbě vzdělávací cesty žáka
- základní skupinová šetření k volbě povolání, administraci, zpracování a interpretaci zájmových dotazníků v rámci odborné kompetence a analýzy preferencí v oblasti volby povolání žáků
- individuální šetření k volbě povolání a individuální poradenství v této oblasti (ve spolupráci s třídním učitelem)
- poradenství zákonným zástupcům s ohledem na očekávání a předpoklady žáků (ve spolupráci s třídním učitelem)
- spolupráci se školskými poradenskými zařízeními při zajišťování poradenských služeb přesahujících kompetence školy
- zajišťování skupinových návštěv žáků školy v informačních poradenských střediscích úřadů práce a poskytování informací žákům a zákonným zástupcům o možnosti individuálního využití informačních služeb těchto středisek

V. PRAKTICKÁ ČÁST

Příprava těžce zrakově postižených žáků na speciálních středních školách pro svět práce

1. Metodologie výzkumného šetření

Ve výzkumné části byly zvoleny tyto cíle:

- Prostřednictvím dotazníkové metody zmapovat úroveň dané přípravy na vybraných speciálních středních školách pro zrakově postižené v ČR jak z hlediska formy vedení žáků, tak z pozice žáka a jeho potřeb.

Dílčí cíle:

- Podchytit pozitivní i negativní zkušenosti na příslušných školách, podat návrhy na zlepšení dané situace a celkově poukázat na hlavní problémy v samotné přípravě žáků pro úspěšné zařazení do pracovního procesu.
- Zjistit, zda se žáci aktivně zajímají o problematiku procesu hledání práce, jaké mají informace a jak mají dovednosti v této problematice.
- Zjistit, jakým způsobem žákům učitelé, výchovní poradci a vedení školy zpřístupňuje tuto problematiku.

Hypotézy

- H1: Žáci studující odborně zaměřené obory mají přesnější představu o své možné profesi, která koresponduje s jejich studijním směrem.
- H2: Žáci příliš nevyužívají služeb výchovného poradce a roli kariérního poradce zastupuje spíše jejich třídní, popř. jiný učitel.
- H3: Žáci mají určitou představu o procesu hledání práce a znají některé webové stránky s poradenstvím ohledně možného pracovního uplatnění pro ZP.
- H4: Žáci nemají větší problémy se základní obsluhou počítače a dokáží využít i další kompenzační pomůcky a jiné prostředky důležité pro zaznamenání poznámek v terénu.
- H5: Žáci nemají dostatek odborné praxe.
- H6: Žáci se aktivně zajímají o problematiku svého potenciálního pracovního uplatnění.

Metodologie výzkumu

Ke splnění vytyčených cílů a k prověření určených hypotéz bylo využito metody kvantitativní, stěžejní technikou byl dotazník (viz přílohy 1,2,3,4). Výsledky vlastního šetření byly zaneseny do grafů a tabulek

Dotazníky byly distribuovány ředitelům, pedagogům, výchovným poradcům a žákům posledních dvou ročníků různých oborů středních škol pro zrakově postižené v České republice.

Výzkum byl zaměřen na žáky posledních dvou ročníků středních škol pro zrakově postižené s cílem vyhodnotit úroveň přípravy pro svět práce. Výzkumné šetření bylo prováděno u této skupiny žáků, abychom zjistili, zda se žáci v této inkriminované době aktivně zajímají o problematiku procesu hledání práce, jaké mají informace a jaké mají dovednosti v této problematice.

Varianty dotazníku

Dotazník pro žáka byl vyhotoven s cílem hodnotit přípravu pro svět práce, konkrétně zájem o danou problematiku, schopnost orientovat se na pracovním trhu a jím vnímanou míru pomoci ze strany školy. Z důvodu handicapu byly pro jednoduchost voleny zejména uzavřené otázky. Dotazník pro pedagogy mapuje, jak oni sami vnímají připravenost žáků, jednotlivá úskalí a jak se v dané problematice sami angažují. Zde jsou naopak častěji voleny otázky otevřené, které zaručují volnost odpovědí. Dotazník pro výchovné poradce je pochopitelně zaměřen na jeho aktivity v problematice uplatnění absolventů školy a na využívání jeho služeb v této oblasti. Dotazník pro ředitele sleduje jaké strategie škola používá pro přípravu žáků s ohledem na jejich budoucí pracovní uplatnění. Ve všech dotaznících je kladena otázka, zda si respondenti myslí, že škola v této problematice přípravy žáků dělá maximum, v případě ředitele navíc – jakými prostředky a metodami by v rámci možností vylepšil přípravu k budoucímu uplatnění svých absolventů.

Některé dotazníky jsou tvořeny stejnými položkami, které se liší stylistickou úpravou, aby byl brán zřetel na míru pochopení otázek u studentů a pedagogů.

Formálně byly vytvořeny varianty ve zvětšené černotiskové podobě a v *elektronické* podobě. Dotazníky nebyly vytištěny v Brailleské podobě, po dohodě s řediteli škol byly dotazníky vyhodnocovány zrakově těžce postiženými studenty a pedagogy ve dvojici

s vidícím či přímo v elektronické podobě. U obou variant byla zachována anonymita respondentů.

Dotazníky pro ředitele, pedagogy, výchovné poradce a pro žáky byly zkonstruovány na základě studia odborné literatury a na základě vlastních praktických zkušeností. Dále se podkladem pro vytvoření dotazníků stala Kritéria hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání a školských služeb využívaná Českou školní inspekcí.

Výzkumný soubor

Pro realizaci výzkumu byly záměrným výběrem vyhledány tyto střední školy pro zrakově postižené v České republice, které pokrývají všechny typy škol:

- Střední školy a odborné učiliště pro zrakově postižené v Brně (od školního roku 2006/2007 Střední škola, základní škola a mateřská škola pro zrakově postižené, Kamenomlýnská 2, Brno)
- Gymnázium, Obchodní akademie a Obchodní škola pro zrakově postižené v Praze
- Třídy obchodní akademie pro zrakově postižené při Obchodní akademii v Opavě
- Konzervatoř Jana Deyla pro zrakově postižené
- Střední odborné učiliště A.Klara v Praze

Žáci

Skupina žák $n_1 = 69$ je tvořena studenty posledních dvou ročníků výše zmíněných středních škol pro zrakově postižené v České republice. Pouze Deylova konzervatoř bohužel žákům dotazníky nepředala z důvodu velice časté kombinované formě studia a tudíž problematice možnosti jejich doručení. Vzhledem k počtu všech absolventů včetně konzervatoře byla návratnost dotazníků cca 27% z obou ročníků.

Učitelé

Tato skupina $n_2 = 37$ je tvořena pedagogy výše zmíněných středních škol pro zrakově postižené v České republice.

Výchovní poradci

Tato skupina $n_3 = 5$ je tvořena výchovnými poradci výše zmíněných středních škol, kde Brněnská škola dodala dva a Deylova konzervatoř nedodala žádného VP.

Ředitelé

Skupinu $n_4 = 5$ tvoří všichni ředitelé výše zmíněných středních škol pro zrakově postižené v České republice.

Způsob zadání dotazníků

Dotazníky byly středním školám předány osobně. Na jejich vyplnění měli respondenti časový prostor jednoho měsíce.

Žáci vypracovávali dotazníky samostatně, v některých případech zadávala položky dotazníku studentům s těžkým zrakovým postižením ústně druhá osoba a odpovědi zapisovala do připravených dotazníků v textové podobě. Zpracované dotazníky byly odeslány poštou zadavatelce.

Realizace výzkumu

Časový harmonogram

Příprava výzkumu	01/2008 - 03/2008
Výzkum	05/2008 - 06/2008
Zpracování výzkumu a jeho interpretace	12/2008 – 03/2009

Zpracování dotazníků

Pro zpracování odpovědí byly akceptovány i dotazníky, ve kterých nebyly vyplněny všechny odpovědi, proto se celkový počet odpovědí na jednotlivé otázky rozchází. Absolutní četnosti vychází z konkrétního počtu respondentů, kteří na danou otázku odpověděli.

Důkladné statistické zpracování je podrobena u skupiny žák a učitel, kde jsou veškeré odpovědi na otevřené otázky seskupeny do jednotlivých kategorií. Skupina ředitel a výchovný poradce je zpracován individuálně. Odpovědi respondentů jakožto prezentace výsledků výzkumného šetření formou grafů byly zpracovány v programu Microsoft Excel v systému Microsoft Windows XP Professional.

Vyhodnocení užítých dat:

- statisticky
- univariační analýzou (třídění podle jednoho znaku = jednorozměrný popis dat)
- komparativní metodou (metoda srovnávací)

Ve výzkumu jsou data experimentu s jednou proměnnou (pohlaví, věk, stupeň zrakového postižení ad.). Z tohoto důvodu byla využita metoda univariační analýzy. Metoda komparace doplňuje daná zjištění o porovnání skupin (žák, učitel, výchovný poradce, ředitel) mezi sebou, když jim byla v dotaznících položena otázka se stejným významem. Grafické znázornění výstupů je v empirické části výzkumu pro přehlednost uvedeno v grafech i v tabulkách. U žáků a učitelů jsou uvedena jak procentuelní vyjádření, tak absolutní počty. Absolutní četnost znázorněná v tabulkách (AČ) vyjadřuje počet zvolené varianty, pokud měli respondenti možnost zvolit více odpovědí.

2. Univariační analýza a komparace hodnocení přípravy žáků pro svět práce

Tato kapitola je členěna do pěti podkapitol – Skupina žák, Skupina učitel, Skupina výchovný poradce, Skupina ředitel a Komparace výstupů. Kromě sociodemografických údajů o respondentech lze u daných skupin z výstupů, které korespondují s otázkami kladenými v dotaznících, získat zajímavé informace týkající se rozvíjení sociálních a pracovních kompetencí žáků (tj. vědomostí, dovedností a postojů). Nejprůkaznější podkapitolou pro hodnocení je „Komparace výstupů“, kde jsou skupiny názorně porovnány mezi sebou. Součástí většiny komparací jsou komentáře upozorňující na určité náležitosti zjištěné jak z výzkumu tak na základě konzultací s odborníky, studia odborné literatury a vlastních poznatků. Pro lepší přehlednost výstupů je dále uvedeno resumé dotazníků.

Otázky v dotazníku pro žáka jsou koncipovány následovně:

1. Ptáme se na profesi, kterou si žáci zvolili.
2. Zjišťujeme, zda jsou žáci ve škole seznamováni s problematikou následného uplatnění.
3. Dotazujeme se na výchovné poradce, zda je žáky využíván.
4. Ptáme se na další možnosti školy, které umožňují přípravu pro následné uplatnění, využívání těchto možností, konkrétně se dotazujeme na předměty ve škole, ve kterých jsou žáci připravováni cíleně pro budoucí povolání.
5. Dále se ptáme na konkrétní vlastnosti, schopnosti a dovednosti, které jsou důležité pro dané pracovní prostředí.
6. Další skupina otázek se týká odborné praxe na školách.
7. Následují otázky zjišťující konkrétní praktické znalosti a dovednosti důležité pro získání zaměstnání.
8. Na závěr žáci hodnotí školu, zda je dostatečně připravuje pro event. další studium a pro následné pracovní uplatnění a navrhují možnosti zlepšení.

Učitelé mají dotazník sestaven takto:

1. Nejprve se ptáme na speciálně-pedagogickou odbornost a na absolvovaná školení a kurzy s tematikou k přípravě žáků pro budoucí uplatnění.
2. Dotazujeme se na konkrétní předměty a na vlastnosti a schopnosti žáků důležité pro úspěšné uplatnění se v životě a jejich rozvíjení učiteli. Konkrétně je to zdolávání

bariér, sebevědomí, motivace, samostatnost a asertivita. Učitelé dále popisují, jak žáky motivují a informují o důležitosti jejich budoucího pracovního uplatnění.

3. Na závěr učitelé školu hodnotí. Odpovídají na to, zda škola dělá maximum v této věci a co vnímají jako rizika, která snižují možnost uplatnění jejich absolventů.

Dotazník pro výchovného poradce zjišťuje tyto údaje:

1. Dotazujeme se na vzdělání s ohledem na specifickou odbornost VP.
2. Zjišťujeme přenos informací z určených zdrojů (MŠMT, MPSV, vedení školy).
3. VP odpovídají na otázky týkající se využívání služeb VP žáky za účelem budoucího pracovního uplatnění.
4. Další skupina otázek monitoruje spolupráci VP s rodiči a nestátními organizacemi v řešení této konkrétní problematiky
5. Dále VP popisují, jaké aktivity připravují pro žáky a pro učitele v této věci.
6. Na závěr VP hodnotí, zda jsou žáci dostatečně informováni o procesu ucházení se o zaměstnání, zda škola dělá v této věci maximum a co vnímají jako rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy.

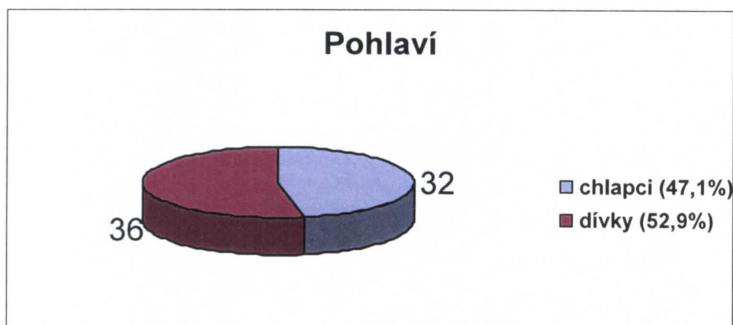
Ředitelé odpovídají na následující soubor otázek:

1. Ptáme se na strategii školy, konkrétně na specifika pro přípravu žáků vzhledem k jejich budoucímu uplatnění.
2. Podobně jak u VP zjišťujeme přenos informací z určených zdrojů (MŠMT, MPSV, zřizovatel školy).
3. Dále se ředitelů dotazujeme na odbornou praxi žáků a její specifika.
4. Zjišťujeme technickou vybavenost škol, konkrétně ICT technikou.
5. Nakonec ředitelé podávají možné návrhy na zlepšení dané přípravy žáků, uvádí zda monitorují úspěšnost svých absolventů a jakým způsobem. Ředitelé dále vyplňovali statistické údaje ohledně počtu posledních absolventů uplatněných se v dalším studiu, v pracovním procesu a ohledně počtu těch žáků, co se řadí mezi nezaměstnané.

2.1. Skupina žák n₁

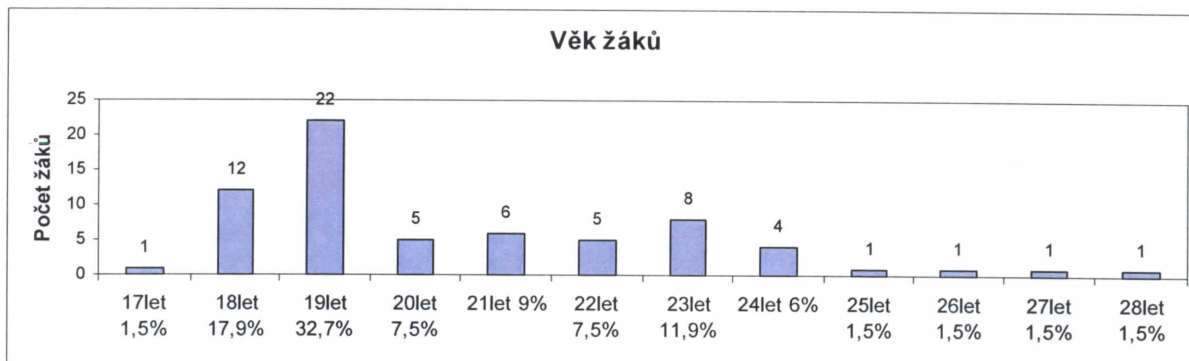
Pohlaví (n = 68 žáků)

Z celkového počtu respondentů n = 68 bylo zastoupení studentů dle pohlaví poměrně vyrovnané, počet dívek převýšil pouze o 4 osoby, dívky tak tvořily 52,9%.

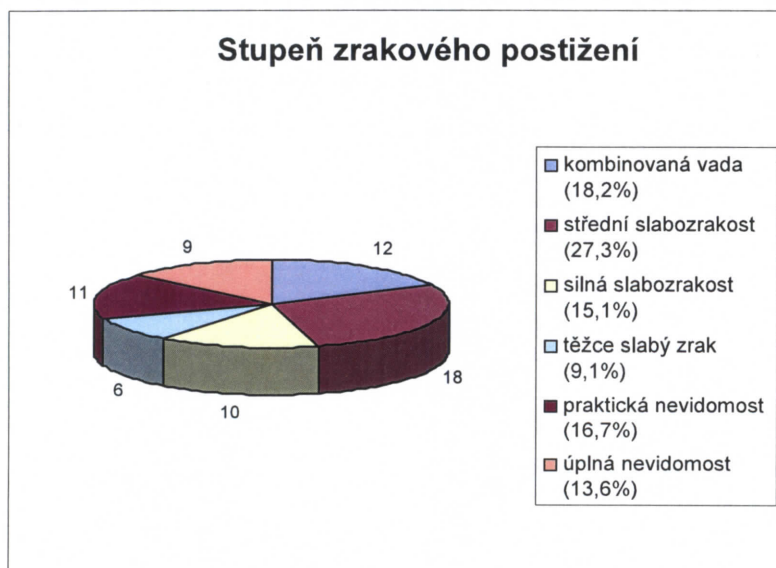
Věk žáků (n = 67 žáků)

Věk žáků v souboru n = 67 se pohyboval v rozmezí od 17 do 28 let. Nejvíce byla zastoupena skupina 19-letých, celkem 22 žáků, což je 32,7%. Nejméně bylo žáků starších 25 let. Průměrný věk se směrodatnou odchylkou 2,44 je 20,5 let. Jedno ze specifíků speciálních středních škol je velké věkové rozpětí žáků v jednotlivých třídách, jak ukazuje následující graf.

Stupeň zrakového postižení (n = 66 žáků)

Z celkového počtu n = 66 žáků je 18 žáků (27,3%) středně-slabozrakých, 16 žáků (24,8%) je silně slabozrakých nebo má těžce slabý zrak. 20 z nich (30,3%) je prakticky nebo úplně nevidomých. Kombinovanou vadu uvedlo 12 žáků (18,2%).

Sídlo školy

Sídlo školy je u většiny respondentů (94,2%) ve městě nad 100 tisíc obyvatel, jednalo se o Brno a Prahu. Pouze 4 respondenti navštěvují školu ve městě menším než 100 tisíc obyvatel, jednalo se o žáky z Opavy.

Druh profese (n = 68 žáků)

Na otázku – Jakou profesi byste ve svém životě rád vykonával/a? – odpovědělo 68 studentů. Zdůrazňuji, že soubor neobsahuje žáky z Deylovy konzervatoře, kteří by jistě přispěli uměleckými profesemi do následujícího seznamu volených zaměstnání. Jedná se tedy o tyto druhy odpovědí s počtem žáků:

- Sociální pracovník – 18
- Fyzioterapeut, masér – 10
- Košíkář, keramik – 5
- Pedagog – 4
- Biologické zaměření, zvěrolékař, zootechnik – 4
- Moderátor v rádiu, sportovní komentátor – 3
- Umělecký obor (zpěv, herectví, hudba) – 3
- Administrativa – 3
- Práce zaměřená na cizí jazyky – 2
- Psycholog, neurolog – 2
- Knihař – 2
- V bezpečnostní složce (hasič, policista), ochranka – 2
- Podnikání – 2

- IT pracovník – 2
- Historik – 2
- V pohostinství – 1
- Telefonista – 1
- Kameraman, fotograf – 1
- Právník – 1
- Novinář – 1
- Architekt – 1
- Knihovník – 1
- Patolog – 1
- Čalouník – 1
- Profesionální řidič – 1
- Zahradník – 1
- Rentiér – 1
- Co mě bude bavit – 1
- Nevím – 1
- Další (udání konkrétních firem) – 2

Dále jsou odpovědi jsou rozděleny do následujících kategorií podle obvyklých rozdělení pracovních oborů na pracovních serverech, přičemž pár položek je přidáno vzhledem ke specifikaci ZP a větší konkrétnosti. (AČ – absolutní četnost)

Druh profese + AČ (%)	Počet	Druh profese + AČ (%)	Počet
1) Administrativa 4,4%	3	18) Státní a veřejná správa.....1,5%	1
2) Bankovníctví, pojišťovnictví a finance ...1,5%	1	19) Stavebnictví a reality1,5%	1
3) Ekonomika a podnikové finance		20) Strojírenství	
4) Farmacie		21) Technika a elektrotechnika	
5) Chemie a potravinářství		22) Telekomunikace..... 2,9%	2
6) IT.....1,5%	1	23) Věda a výzkum.....2,9%	2
7) Kultura, umění a tvůrčí práce..... 5,9%	4	24) Vrcholový management	
8) Kvalita a kontrola jakosti		25) Výroba a průmysl.....2,9%	2
9) Logistika a doprava2,9%	2	26) Vzdělávání a školství..... 2,9%	2
10) Marketing		27) Zdravotnictví.....5,9%	4
11) Media, reklama a PR.....5,9%	4	28) Samostatně výdělečná činnost .2,9%	2
12) Nákup		29) Biolog, zaměření.....7,4%	5
13) Ostatní..... 1,5%	1	30) Sociální péče.....26,5%	18
14) Personalistika a lidské zdroje		31) Košíkář, keramik7,4%	5
15) Právní služby.....1,5%	1	32) Masér..... 11,8%	8
16) Prodej a obchod		33) Překladatel, jazyky.....2,9%	2
17) Služby.....5,9%	4	34) Neví.....2,9%	2

Nejvíce si žáci přejí pracovat v sociální oblasti. Sociální péči volilo 18 žáků (26,5%), další nejčastěji zastoupená profese byl masér. Zde se jedná o 8 žáků (11,8%).

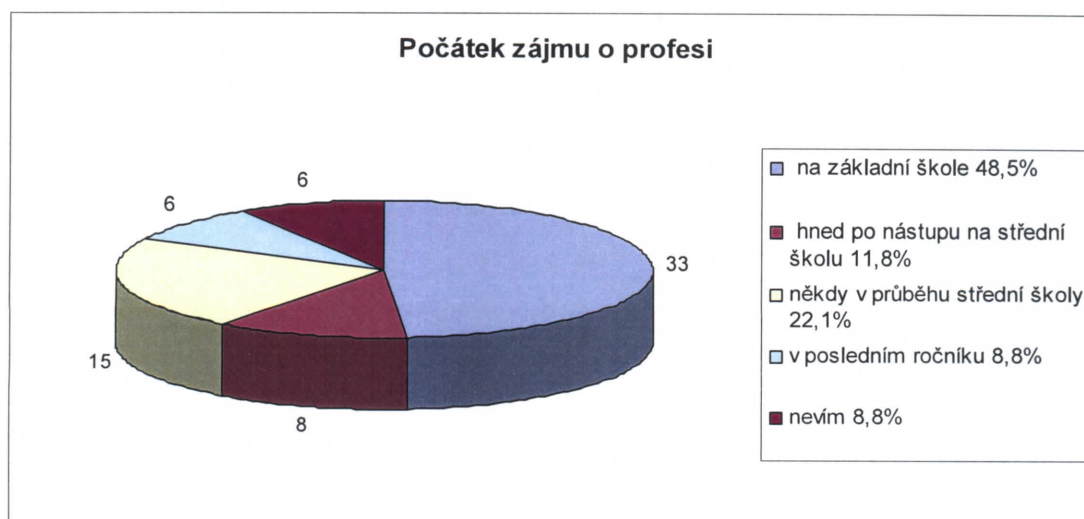
Další početněji zvolené profese byl košíkář a keramik, práce s biologickým zaměřením, potom práce ve zdravotnictví, ve službách, v médiích, reklamě a PR, dále v kulturní oblasti a v umění.

Profesi, pro kterou je nutné vysokoškolské vzdělání, si volí 14 žáků – téměř 21% Absolventi SSŠ pro ZP (2007) byli úspěšní v přijetí na VŠ z 5%. Žáci ve školách typu gymnaziálního nebo ekonomického volí častěji vysokoškolské profese a výběr je velmi rozmanitý. Na ekonomických oborech si žáci nevybírají ekonomické profese, a dle odpovědí z dotazníků si nejčastěji myslí, že v budoucnu nevyužijí vyplňování tabulek a formulářů, na čemž pracují v rámci odborné praxe. Žáci odborných oborů volí převážně profesi s ohledem na jejich vzdělání tedy vystudovaný obor (masér, soc.pracovník, košíkář, keramik, čalouník).

Ve statistice ředitelů se absolventi (2007) následně uplatnili (včetně konzervatoře) v těchto profesích: učitel, ladič, administrativní pracovník, masér, doplňovač zboží, prodavač, pracovník v rodinné firmě, ošetřovatel, účetní a sociální pracovník.

Počátek zájmu o profesi (n = 68 žáků)

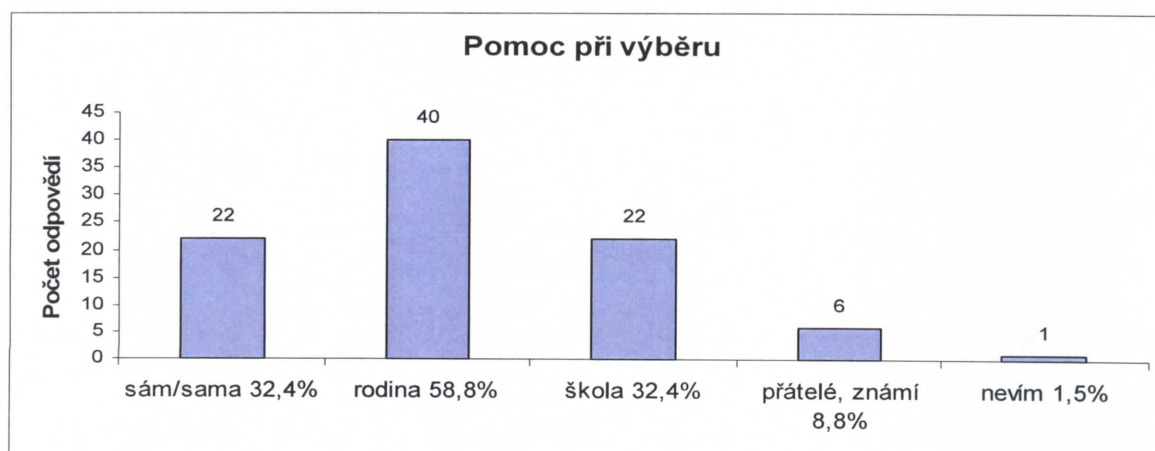
Z n = 68 žáků se 33 žáků (48,5%) se začalo zabývat otázkou budoucího pracovního uplatnění již na základní škole, 8 žáků (11,8%) hned po nástupu na střední školu, 15 z nich (22,1%) někdy v průběhu střední školy. V posledním ročníku se otázkou začalo zabývat 6 žáků (8,8%), a že neví jich odpovědělo také 6 – (8,8%).

Téměř polovina respondentů se začala zabývat budoucím pracovním uplatněním již na základní škole, což je pozitivní výsledek.

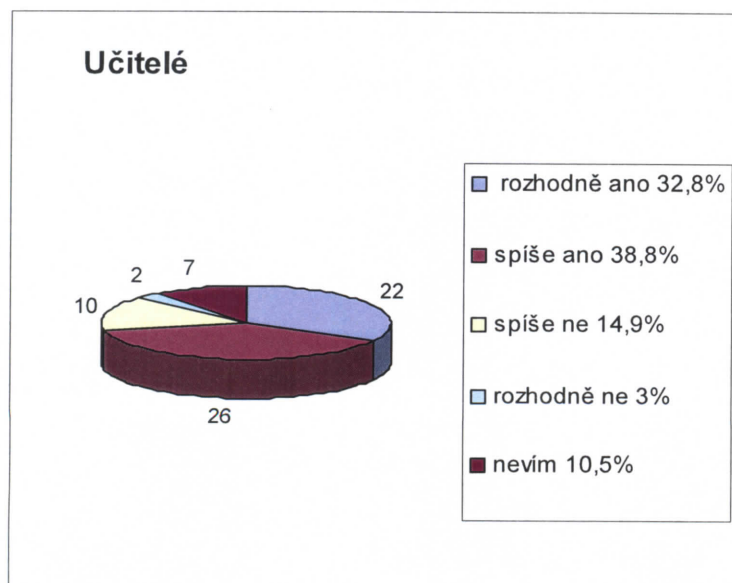
Pomoc při výběru profese (n = 68 žáků)

Při výběru profese žákům nejvíce pomáhá rodina (58,8%), pomoc nepotřebuje 22 žáků (32,4%) s tím, že si vybírají profesi sami a stejnému počtu 22 žáků pomáhá škola.

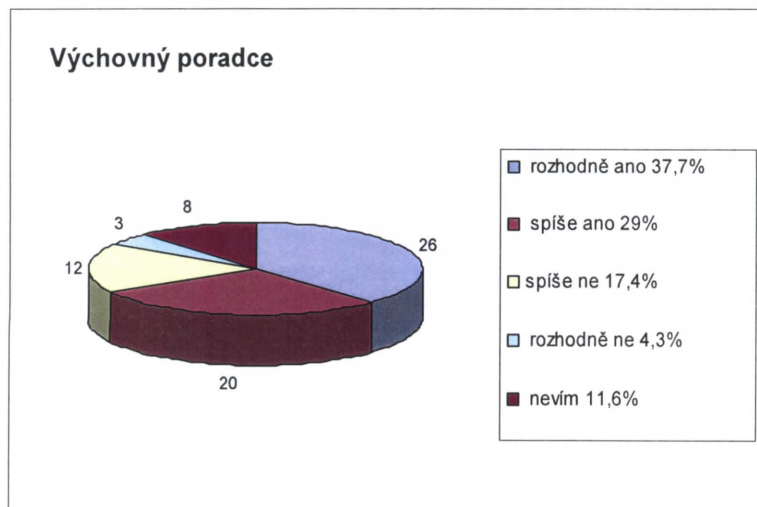
Seznamování s problematikou následného uplatnění – učitel (n = 67 žáků)

Žáci odpovídají na otázku, zda je učitelé seznamují s problematikou následného uplatnění, spíše kladně. Variantu rozhodně ano a spíše ano volí 48 žáků (71,6%). Spíše ne 10 žáků a rozhodně ne 2. Neví 7 žáků.

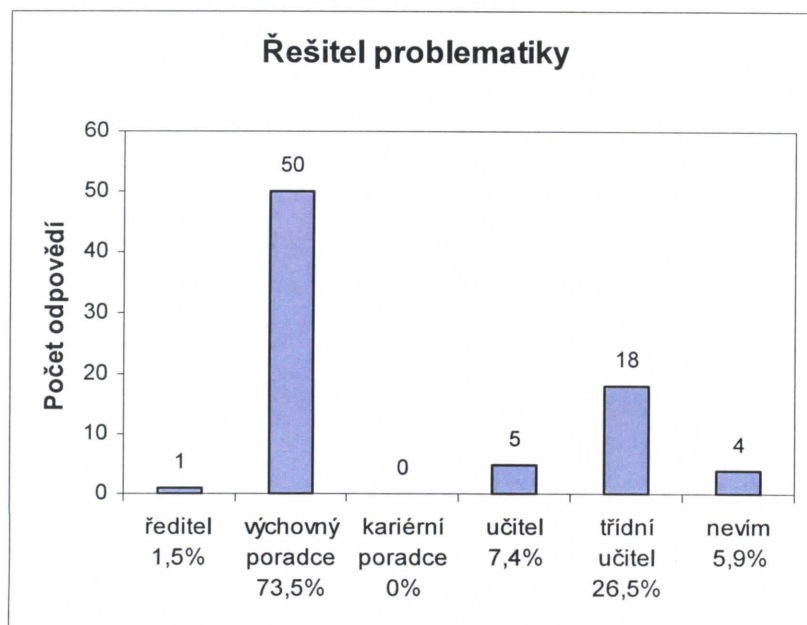
Seznamování s problematikou následného uplatnění – výchovný poradce (n = 67 žáků)

Žáci odpovídají na otázku, zda je výchovný poradce seznamuje s problematikou následného uplatnění, také kladně. Variantu rozhodně ano a spíše ano volí 46 žáků (66,7%). Spíše ne 12 žáků a rozhodně ne 3. Nevím 8 žáků.

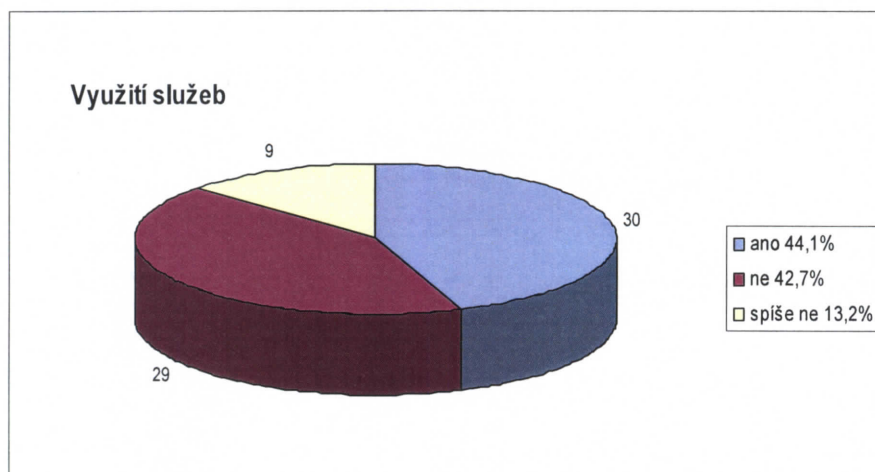
Kdo se zabývá speciálně problematikou následného uplatnění? (n = 68 žáků)

50 žáků (73,5%) tvrdí, že tuto problematiku nejvíce řeší výchovný poradce. Třídního učitele zvolilo 18 žáků (26,5%). Dále žáci zvolili řadové učitele a ředitele.

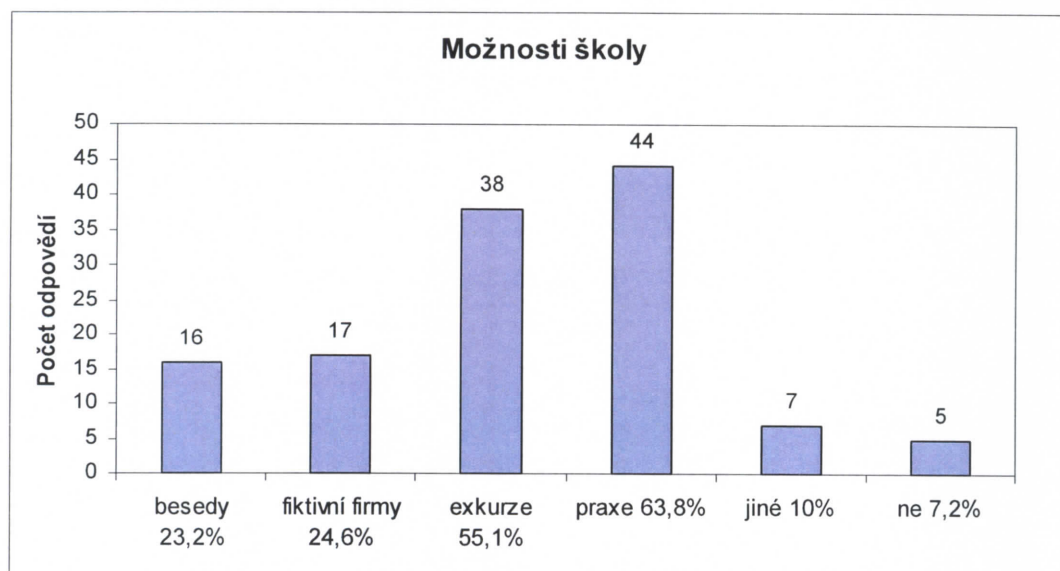
Využití služeb poradce pro uplatnění (n = 68)

30 žáků (44,1%) někdy využilo služeb zvoleného poradce pro uplatnění. 29 žáků odpovědělo, že spíše nevyužilo a ne odpovědělo 9 žáků.

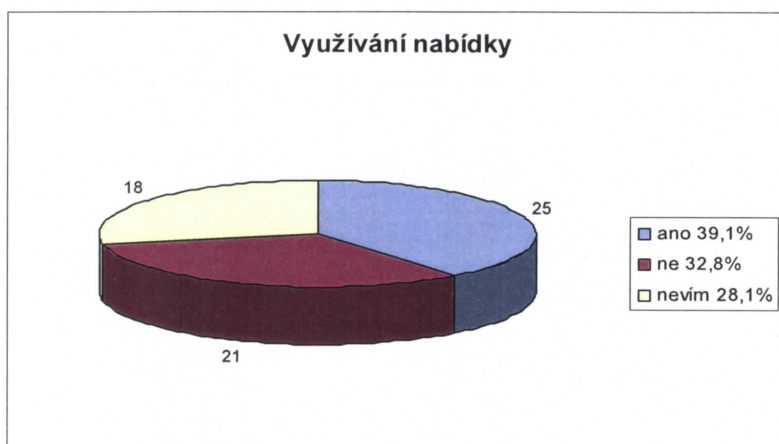
Další možnosti školy (n = 69)

Žáci pod dalšími možnostmi, jak jim může škola pomoci připravit se pro následné uplatnění, nejvíce považují odbornou praxi. Tuto variantu zvolilo 44 žáků (63,8%). Potom to jsou exkurze – 38 žáků (55,1%). Následují fiktivní firmy – 17 žáků, a besedy – 16 žáků. Variantu jiné zvolilo 7 žáků. Nejčastěji to byli rekvalifikační kurzy a např. zapojování se do aktivit jiných organizací (Světluška – Kavárna potmě).

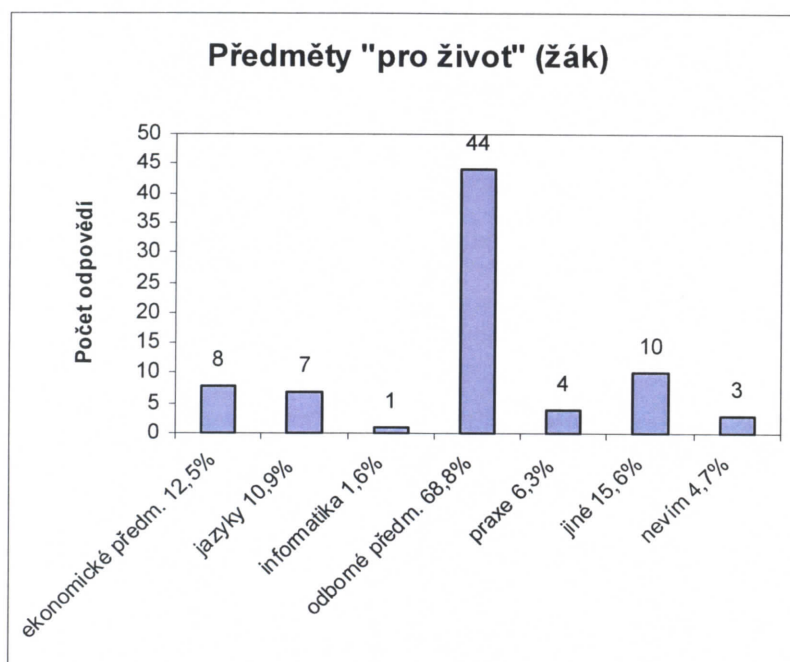
Využívání všech služeb školy (n = 69)

25 žáků (39,1%) si myslí, že využívá veškeré nabídky školy, 18 jich neví a 21 žáků se domnívá, že všech služeb nevyužívá.

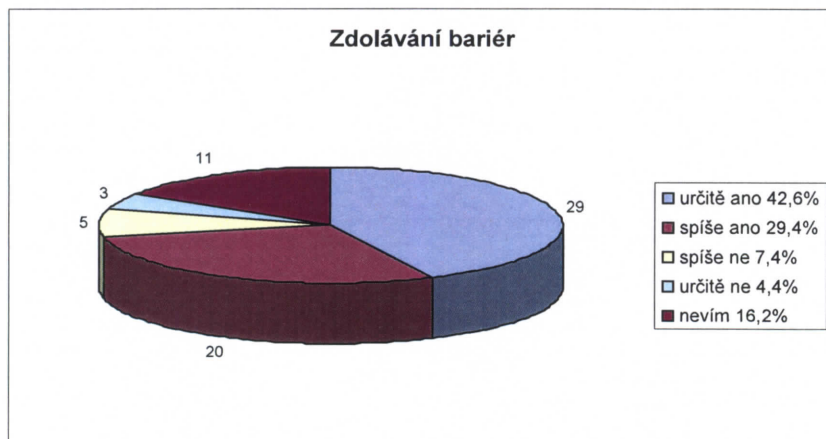
Předměty s cílenou přípravou pro budoucí povolání (n = 64)

Nejčastěji byly zmíněny odborné předměty. Ty zvolilo 44 žáků (68,8%). Potom následovaly ekonomicky zaměřené předměty - 8 žáků (12,5%), jazyky volilo 7 žáků (10,9%), praxi zvolili jen 4 žáci. Informatika byla označena jen jedním žákem.

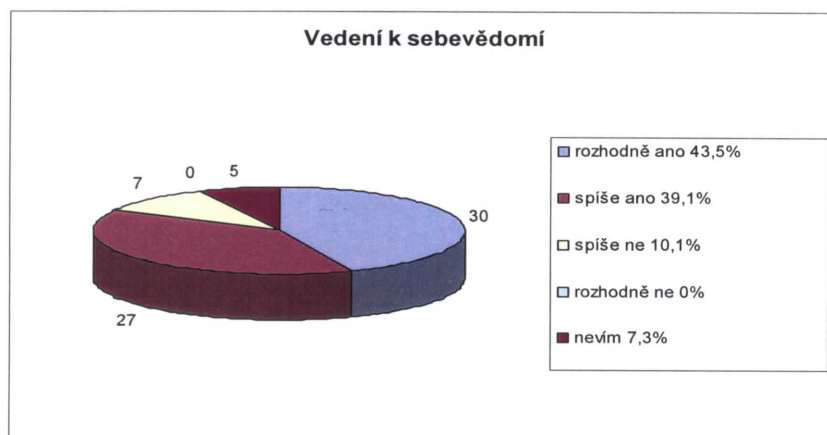
Příprava ve škole ke zdolávání bariér (n = 68)

Žáci hodnotí přípravu ve škole ke zdolávání bariér kladně. Určitě ano a spíše ano volí 49 žáků (72%). Spíše ne a určitě ne tvrdí 8 žáků, 11 žáků neví.

Vedení ke zvyšování sebevědomí učiteli (n = 69)

Žáci jsou spokojeni s učiteli, jak je vedou ke zvyšování sebevědomí. Rozhodně ano a spíše ano odpovědělo celkem 57 žáků (82,6%). Jen 7 žáků si myslí, že spíše ne a 5 žáků neví.

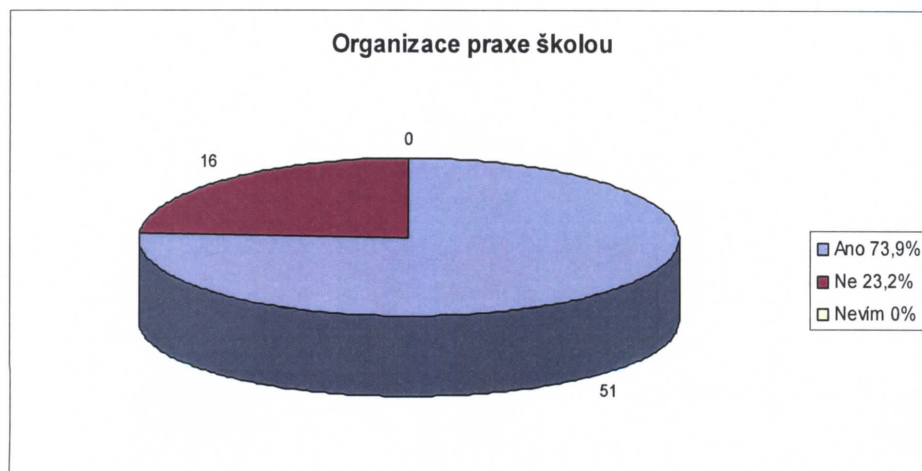
Schopnosti a dovednosti pro zaměstnání (n = 65)

Žáci si myslí, že proto, aby získali a udrželi si zaměstnání, je třeba mít tyto vlastnosti:

Schopnosti a dovednosti + AČ (%)	Počet
1) pracovitost, píle..... 47,7%	31
2) komunikační dovednosti..... 30,8%	20
3) sociální citění..... 29,2%	19
4) odb. znalosti,dovednosti+praxe..... 26,2%	17
5) síla osobnosti..... 20%	13
6) odpovědnost, diskrétnost..... 16,9%	11
7) motivace, zájem o obor..... 13,8%	9
7) slušnost..... 13,8%	9
8) vzdělání, vzdělávání..... 12,3%	8
9) jazykové znalosti..... 10,8%	7
9) zručnost, flexibilita..... 10,8%	7
9) samostatnost ZP..... 10,8%	7
10) počítačové znalosti..... 7,7%	5
14)schopnost empatie..... 3,1%	2
15)inteligence..... 1,5%	1

Organizuje škola praxi? (n = 69)

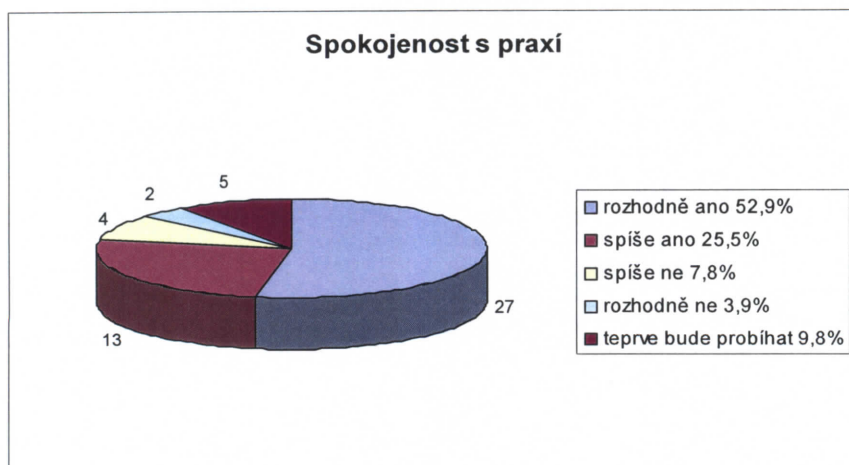
Škola organizuje odbornou praxi 51 žákům (73,9%). Oproti tomu 16 žáků (23,2%) se domnívá, že jim škola praxi neorganizuje. Jedná se o žáky převážně všeobecných oborů. (Odbornou praxí je zde zamýšlen konkrétní předmět na školách).

Žáci, kteří odpověděli kladně na to, jestli jim škola organizuje praxi dále odpovídali na další otázky týkající se praxe.

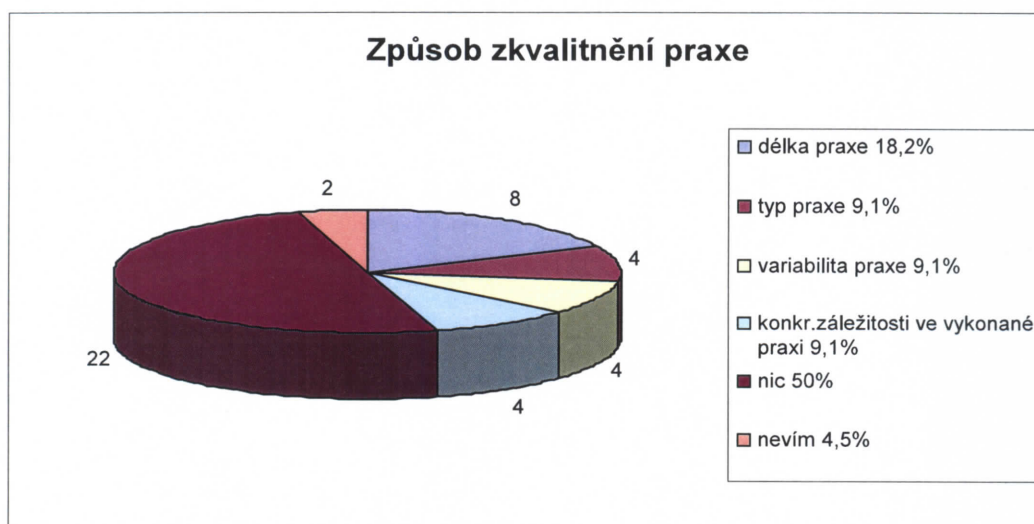
Spokojenost s praxí (n = 51)

40 žáků (78,4%) je spokojených. Nespokojených je pouze 6. U 5-ti žáků bude praxe teprve probíhat.

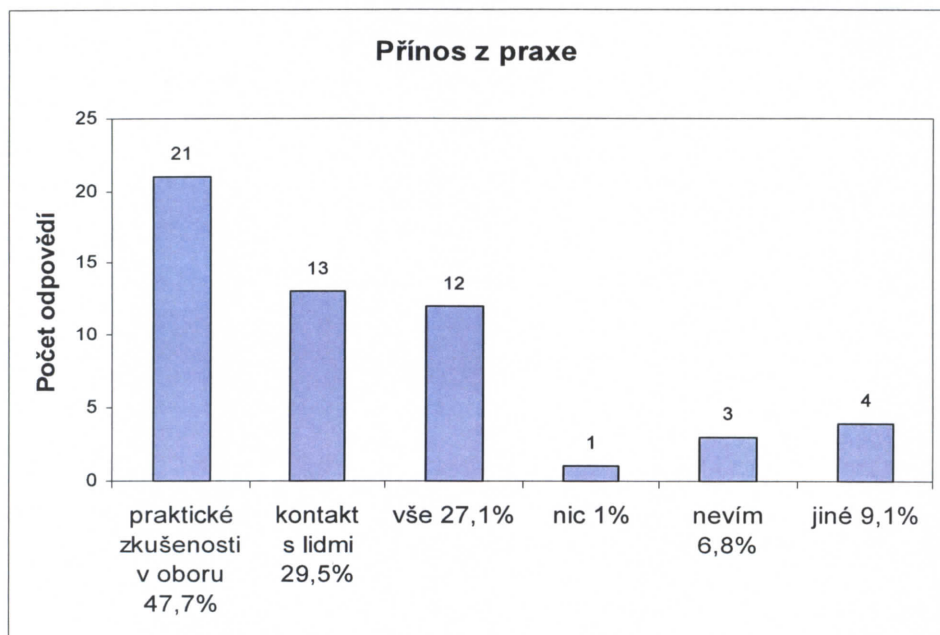
Způsob zkvalitnění praxe (n = 44)

Na otázku, co byste na praxi změnili, odpovědělo 22 žáků (50%) NIC. 8 žáků (18,2%) by rádo změnilo délku praxe, dále 4 žáci by měnili typ praxe, 4 by rádi větší různorodost praxe.

Přínos z praxe (n = 44)

Žákům by se nejvíce z toho, co se naučili z praxe, mohly hodit praktické zkušenosti v oboru. Takto odpovědělo 21 žáků (47,7%). Dále uváděli kontakt s lidmi – 13 žáků (29,5%), 12ti žákům (27,1%) by se mohlo hodit vše.

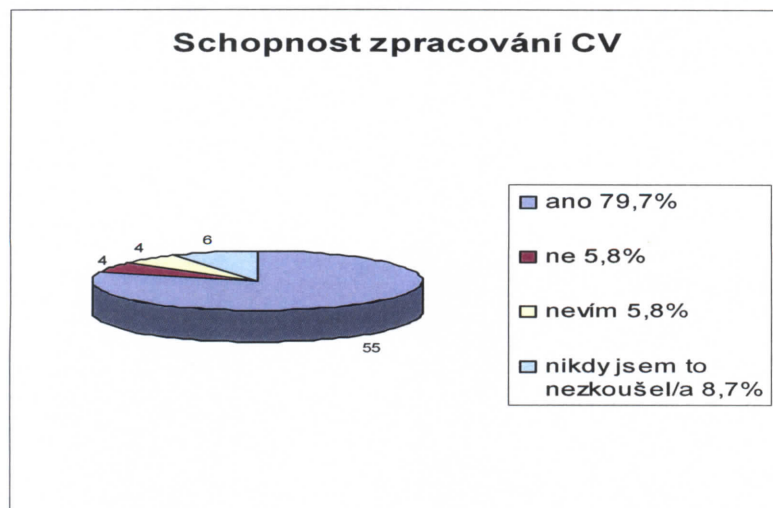
Nevyužitá činnost v praxi

Žáci si myslí, že z předmětů, které byly součástí praxe, nevyužijí nejčastěji vyplňování tabulek a formulářů, práci s tkalcovským stavem, administrativu, účtování mezd, komunikaci s klienty v bance, převlékání lůžka, vaření a práci s klientem a domnívají se, že součástí praxe bylo zbytečně hodně teorie.

(Pozn.: Otázka není statisticky zpracována z důvodu sporných odpovědí.)

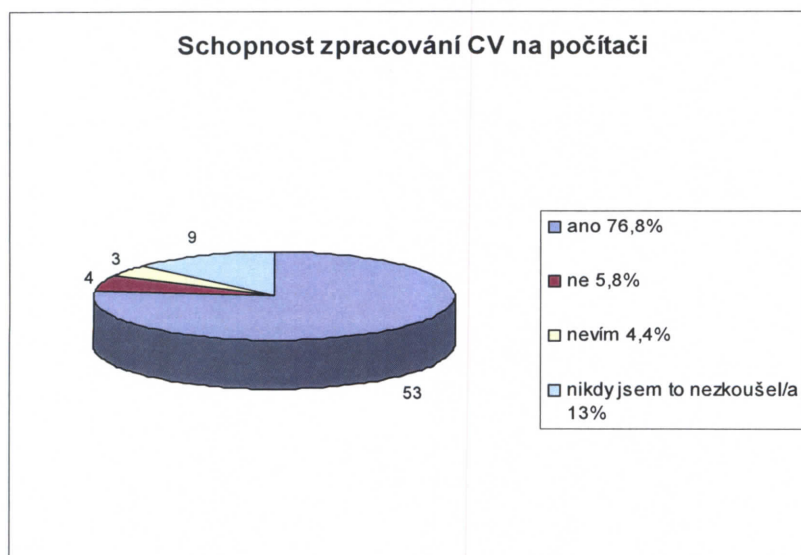
Vypracování strukturovaného životopisu (n = 69)

55 žáků (79,9%) si umí samostatně vypracovat svůj strukturovaný životopis. Nikdy to nezkoušelo 6 žáků, neumí to 4 žáci, a neví také 4 žáci.

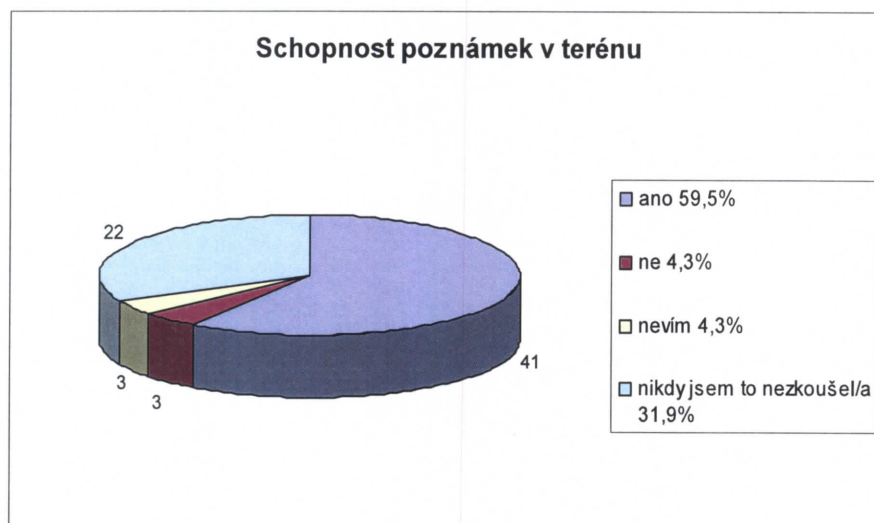
Vytvoření CV na počítači (n = 69)

53 žáků (76,8%) umí samostatně zpracovat strukturovaný životopis na počítači. 9 žáků to nikdy nezkoušelo, 4 žáci neumí a 3 žáci neví.

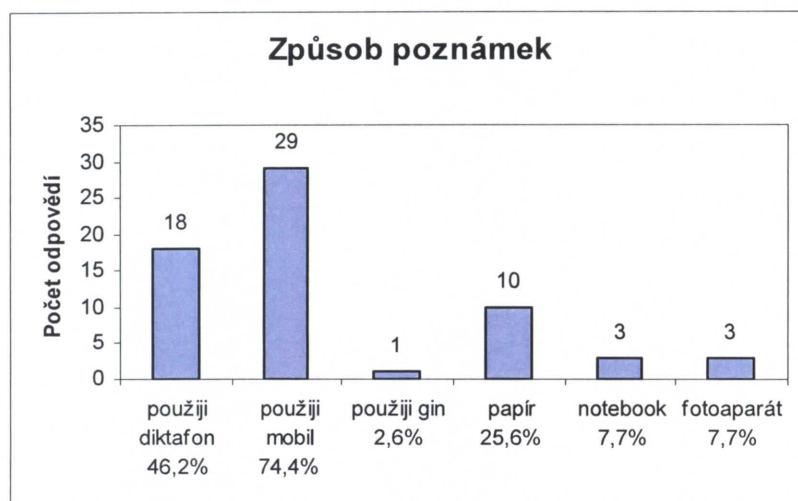
Poznámky v terénu (n = 69)

Na otázku, jestli si umí dělat poznámky v terénu, odpověděli žáci následovně: 41 žáků (59,5%) si myslí, že umí. 22 žáků (31,9%) to nikdy nezkoušelo. 3 žáci neví a 3 to neumí.

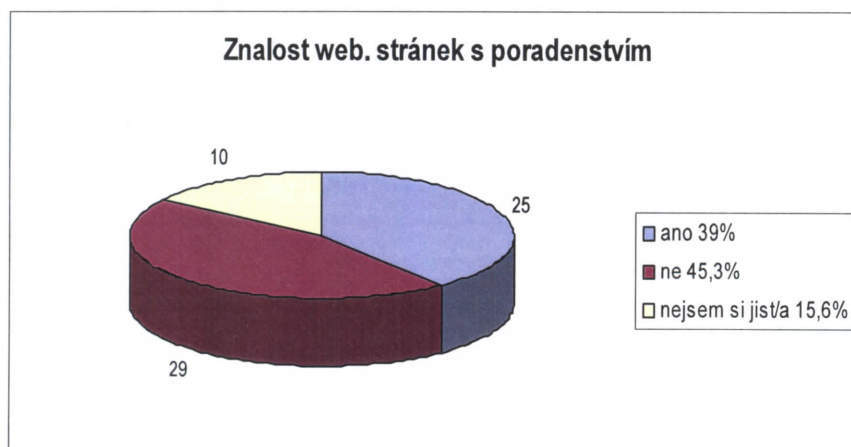
Způsob tvorby poznámek (n = 39)

Ti žáci, kteří jsou schopni dělat poznámky v terénu, si je zaznamenávají nejčastěji prostřednictvím mobilního telefonu. Odpovědělo tak 29 žáků (74,4%). Dále prostřednictvím diktafonu si poznámku zaeviduje 18 žáků 46%. 10 žáků (25,6%) si poznámky píše na papír. 3 žáci použijí notebook, 3 žáci fotoaparát a 1 žák používá gin (druh kapesního, elektronického zápisníku pro ZP).

Znalost webových stránek s poradenstvím ohledně pracovního uplatnění (n = 64)

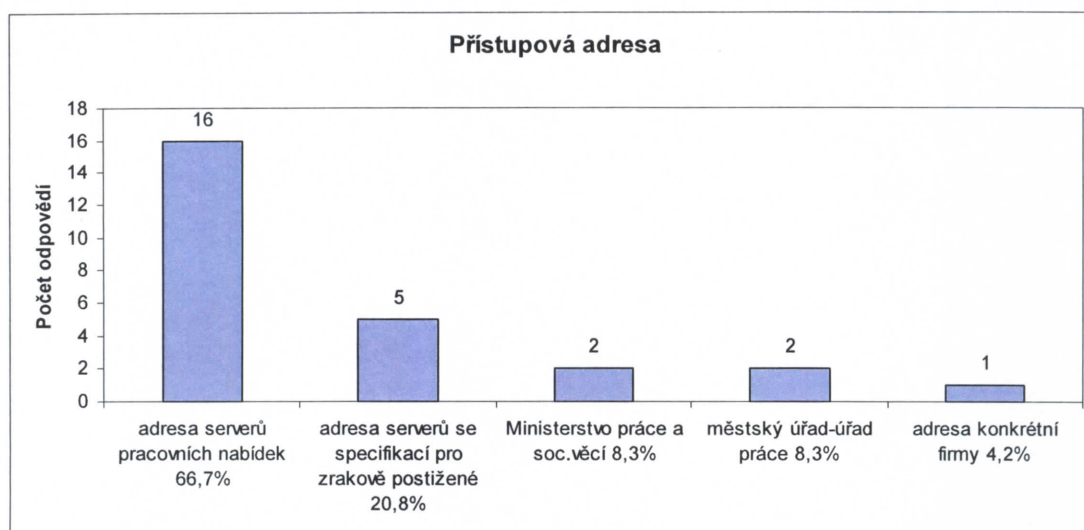
25 žáků (39%) uvádí, že zná nějaké stránky tohoto typu. Žádné webové stránky tohoto typu nezná 29 žáků (45,3%). 10 žáků (15,6%) si není jisto.

Stránky nezná nebo si není jisto dohromady 61% žáků. Je to značný počet žáků. Tento fakt poukazuje na velké mezery ve znalostech žáků ohledně přípravy do světa práce. V dnešní době je již práce s internetovými servery v případě hledání práce téměř nutností a jejich neznalost je velkým handicapem.

Její přístupová adresa (n = 24)

Na otázku ohledně přístupové adresy odpovědělo dohromady 24 žáků, což je něco málo přes třetinu respondentů. Nejčastěji zmiňovali adresu běžných serverů pracovních nabídek. Bylo to 16 žáků (66,7%). 5 žáků (20,8%) volilo adresu serverů se specifikací pro zrakově postižené. 2 žáci uvedli MPSV, 2 žáci MŠMT a 1 žák napsal adresu konkrétní firmy.

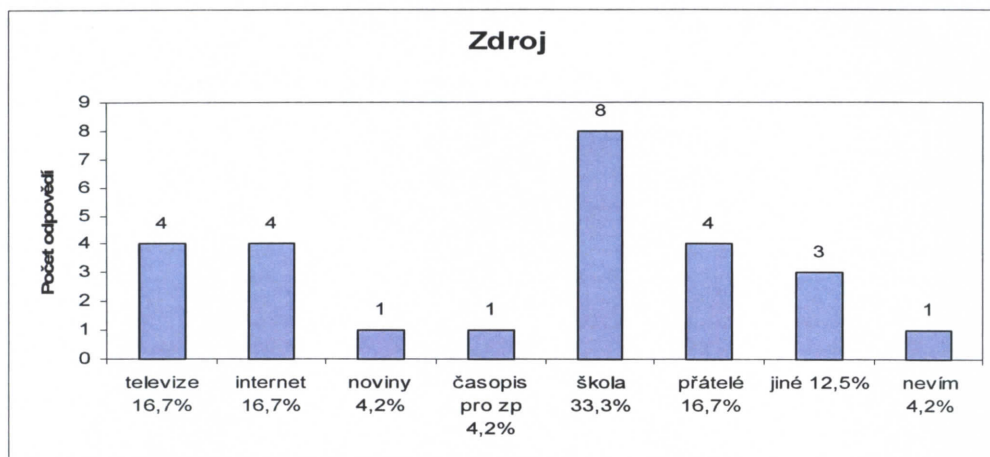
To, že jen 5 žáků uvedlo adresy se specifikací pro zrakově postižené, poukazuje na fakt, že výchovní poradci, popřípadě učitelé neinformují žáky o této možnosti. Zrakově postiženým jsou velmi nápomocny specifické organizace, zabývající se zaměstnáváním zrakově postižených nebo i jinak handicapovaných.

Na jejich webových stránkách je možno se informovat o mnohých záležitostech, které usnadňují těmto lidem zorientovat se na pracovním trhu s veškerými specifiky. Lze zde najít důležité informace, které právě zrakově postiženým - vzhledem k jejich velké nezaměstnanosti - mohou velmi prospět. Přístupovou adresu nebo alespoň název Tyflocenter, kde jsou v oddělení pracovních podpor ti nejfundovanější lidé připraveni poskytnout jakoukoli pomoc pro zlepšení zaměstnanosti zrakově postižených, nezvolil nikdo. Sons znají dva žáci. Ti se mohou třeba na stránky Tyflocentra alespoň „proklikat“.

Na druhou stranu to, že většina žáků, kteří odpověděli, zvolila běžné servery, poukazuje na jejich určitou míru socializace, integrace a kladného sebehodnocení.

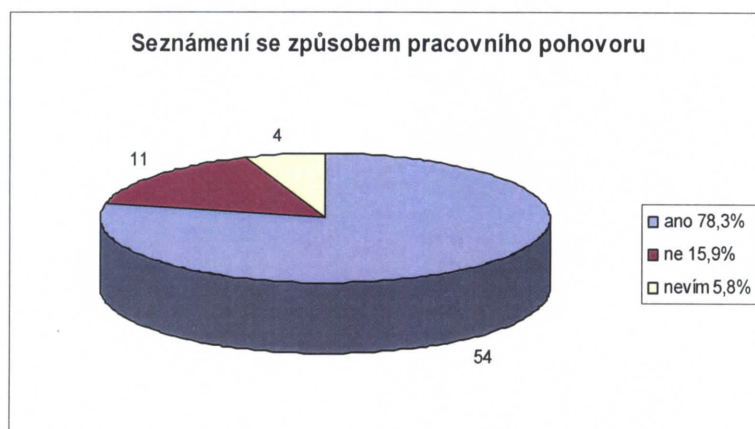
Zdroj pro znalost webové stránky (n = 24)

Žáci se nejčastěji o stránkách, které zvolili, dozvěděli ze školy. Odpovědělo tak 8 žáků (33,3%). Dále to bylo od přátel, z televize, a z internetu, jak odpověděli 4 žáci. 1 žák informace získal z novin a 1 z časopisu určeném pro zrakově postižené.

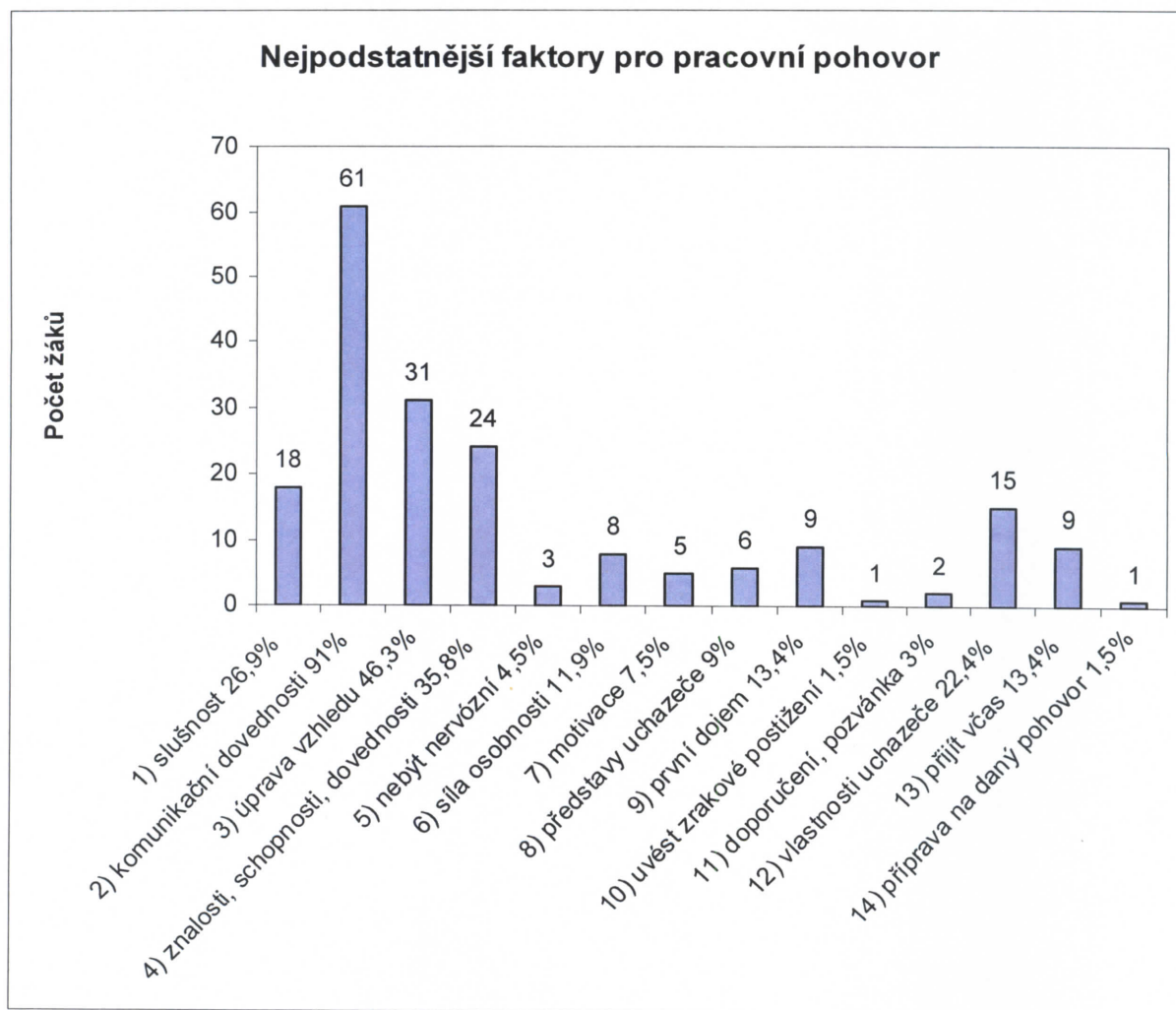
Seznámení se způsobem pracovního pohovoru (n = 69)

54 žáků (78,3%) tvrdí, že je někdo seznamoval se způsobem pracovního pohovoru. 11 žáků (15,9%) o tom s nikým nemluvalo a 4 žáci neví.

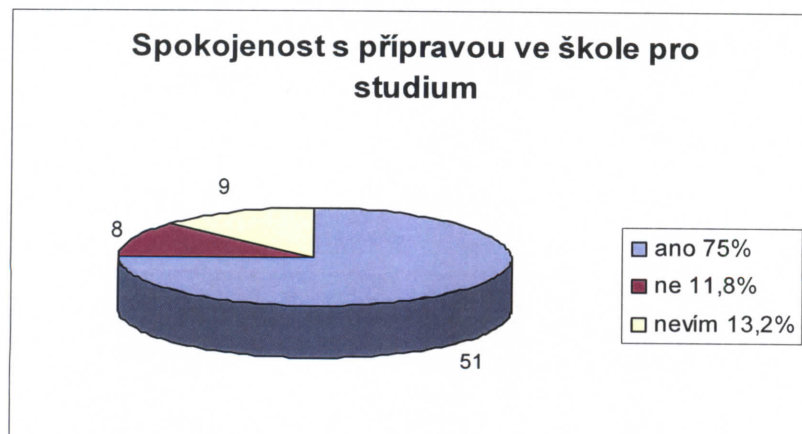
Nejpodstatnější faktory pro pracovní pohovor (n = 67)

Žáci uvádějí nezbytné faktory, o kterých si myslí, že jsou pro pracovní pohovor nejdůležitější. Nejvíce žáků 61 (91%) zmiňuje komunikační dovednosti. V zápětí to je úprava vzhledu – 31 žáků (46,3%) a na dalším místě to jsou znalosti, schopnosti a dovednosti. Ty uvedlo 24 žáků (35,8%). Dále to byla slušnost a dochvilnost – přijít včas.

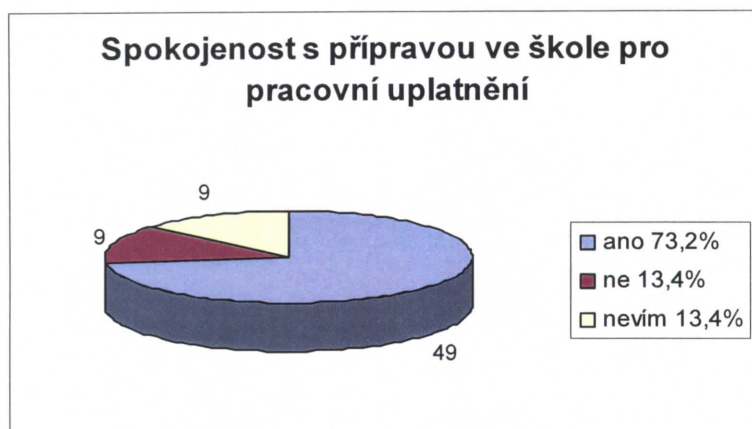
Hodnocení přípravy ve škole pro další studium (n = 68)

51 žáků (75%) je spokojeno s přípravou ve škole pro eventuální další studium. 9 žáků (13,2%) neví a 8 žáků (11,8%) si myslí, že je škola dostatečně nepřipravuje.

Hodnocení přípravy ve škole pro pracovní uplatnění (n = 67)

49 žáků (73,2%) je spokojeno s přípravou ve škole pro budoucí pracovní uplatnění. 9 žáků (13,4%) neví a 9 žáků (13,4%) si myslí, že je škola dostatečně nepřipravuje.

Co byste na škole změnili? (n = 66)

Za účelem zvýšení šance k jejich budoucímu uplatnění, žáci by nejvíce změnili současný stav praxe. Buď ji nemají a zavedli by jí, nebo by chtěli její větší různorodost. Odpovědělo tak 26 žáků (39,4%).

Dále 9 žáků (39,4%) by se ve škole rádo učilo cizí jazyk nebo by chtěli druhý jazyk nebo by se rádi učili jazyk s ohledem na příslušný studijní obor – odborný jazyk. 9 žáků by neměnilo nic. Potom žáci chtějí lepší materiální vybavenost a kompenzační pomůcky.

Druh změny + AČ (%)	Počet žáků
1) zavést praxi, více praxe.....	26
2) cizí jazyk, i do oboru.....	9
2) nic.....	9
3) nevím.....	5
3) lepší materiální vybavenost, komp. pomůcky.....	5
4) možnost maturity, otevření více oborů s maturitou..	2
4) přístup profesorů, vedení.....	2
4) celá škola.....	2
5) učebnice v Brailu.....	1
5) více informací o VŠ.....	1
5) webové stránky.....	1
6) jiné.....	7

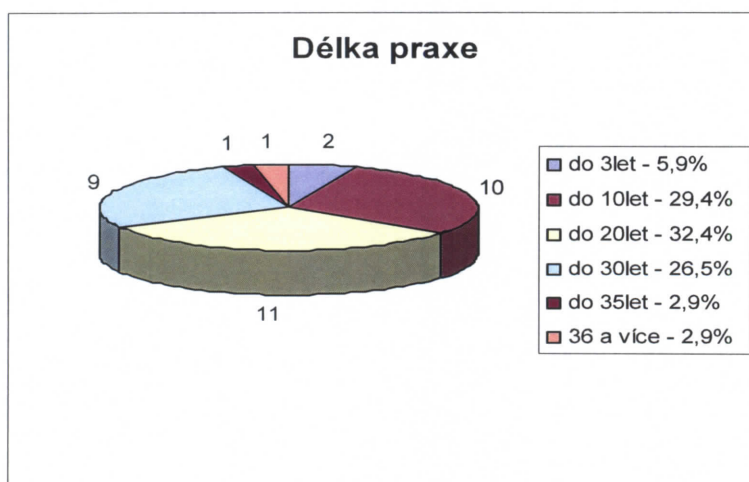
Dle těchto výstupů je závěr jasný. Téměř 40% žáků si uvědomuje nedostatek praxe na svých školách a rádi by měli možnost intenzivnější odborné přípravy. Jedná se jednak o žáky, co

nemají praxi žádnou a o žáky, co v otázce týkající se spokojenosti s praxí odpověděli, že spokojeni nejsou.

2.2. Skupina učitel n₂

Délka praxe (n = 34)

Graf vykazuje velice příznivý stav délky praxe učitelů. Jejich délka působení v daném oboru je rozmanitá. V silných skupinách – do 10, do 20 a do 30 let praxe učitelé zaujímají pokaždé téměř po třetině z celkového počtu.

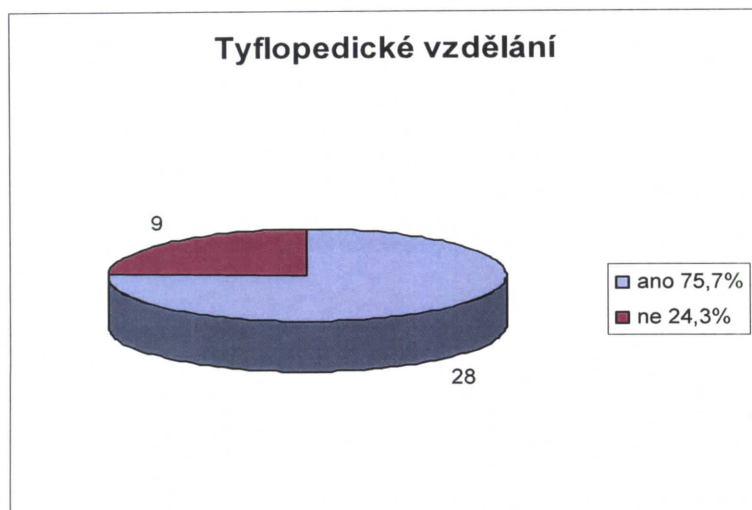
Speciálně pedagogické vzdělání (n = 37)

31 učitelů (83,8%) má speciálněpedagogické vzdělání. Pouze 6 učitelů z celkového počtu dotazovaných (16,2%) tento druh vzdělání nemá. Je to velice dobrý výsledek a důkaz odbornosti ve speciálním školství ČR.

Tyflopedické vzdělání (n = 37)

Pedagogiku zrakově postižených vystudovalo 28 učitelů (75,5%), pouze 9 učitelů (24,3%) tyflopedické vzdělání nemá. Svědčí to tedy opět o velké odbornosti pedagogických sborů.

Školení a kurzy (n = 37)

Učitelům jsem podala otázku, jaké absolvovali kurzy a školení s tematikou k přípravě žáků pro budoucí uplatnění. Téměř polovina z nich – 17 (45,9%) tvrdí, že se neúčastnila žádných. 10 učitelů absolvovalo profesní (odborná) školení vzhledem k jejich aprobaci. Tzn. např. učitel masáže byl na kurzu masáže lávovými kameny a hned poznatky aplikoval do své praxe, tedy do výuky. 8 učitelů (21,6%) uvádí kurzy počítačové. Z odpovědí mi ovšem nebyla jasná propojenost jejich poznatků z kurzu a následná aplikace do výuky. 4 učitelé absolvovali motivační (pedagogický) kurz. Pouze 2 učitelé v dotaznících uvedli, že absolvovali speciální kurzy pro přípravu na budoucí povolání žáků.

Jednalo se mi o školení (kurzy) např. s tematikou nové legislativy pro zaměstnávání ZP, dále např. působení neziskového sektoru v dané věci, středisek studentské podpory pro ZP, účast na odborných konferencích, školení – projekt Do světa práce, fiktivní firmy...atd.

Způsob zdolávání bariér (n = 37)

Odpovědi učitelů na otázku, jakým způsobem studenty připravují ke zdolávání bariér vycházejících ze zrakového postižení, znázorňují v níže uvedené tabulce.

Způsoby zdolávání bariér + AČ (%)	Počet
1) práce s kompenzačními pomůckami..... 51,4%	19
2) vedení k samostatnosti..... 29,7%	11
3) zdokonalování v POSP..... 21,6%	8
3) práce s PC..... 21,6%	8
4) odborná příprava..... 13,5%	5
5) zdokonalování verbálního projevu..... 10,8%	4
5) sport, jiné aktivity, koníčky..... 11,8%	4
6) prakticky – vycházení z běžných živ. situací..... 8,1%	3
7) vedení k integraci..... 5,4%	2
7) učení trpělivosti..... 5,4%	2
8) využití nových technologií..... 2,7%	1
8) učení se na vykonstruovaných situacích..... 2,7%	1
8) příklad úspěšných..... 2,7%	1
8) citlivý, silně individuální přístup..... 2,7%	1
8) motivace..... 2,7%	1
8) posilování sebevědomí..... 2,7%	1

Nejvíce učitelů – 19 (51,4%) uvádí práci s kompenzačními pomůckami, dále je to vedení k samostatnosti - 11 (29,7%) a práce s PC – 8 (21,6%). Zdokonalování v POSP (prostorová orientace a samostatný pohyb) se věnuje také 8 učitelů (21,6%). Z celkového počtu 37 učitelů je to dle mého názoru málo. Vzhledem k tomu, že ve výzkumném souboru je necelá třetina žáků (30,3%) na školách pro ZP nevidomá, a že ze zjištění (uváděných v teoretické části) je jednou z největších bariér pro zaměstnávání právě POSP, považuji počet za nízký. Na druhé straně chápu, že zrovna učitel např. matematiky POSP nezmiňuje a místo toho uvádí práci s kompenzačními pomůckami.

Schopnosti a dovednosti žáků (n = 37)

Učitelé si myslí, že pro získání a udržení si zaměstnání by žáci především měli mít tyto schopnosti a dovednosti znázorněné v tabulce níže.

Schopnosti a dovednosti + AČ (%)	Počet
1) pracovitost, píle 48,8%	18
2) odborné znalosti, dovednosti + praxe ... 40,5%	15
3) síla osobnosti 37,8%	14
4) komunikační dovednosti 32,4%	12
4) odpovědnost, diskrétnost 32,4%	12
5) sociální citění..... 18,9%	7
5) jazykové znalosti..... 18,9%	7
5) počítačové znalosti..... 18,9%	7
5) motivace, zájem o obor..... 18,9%	7
6) samostatnost..... 16,2%	6
7) zručnost, flexibilita..... 13,5%	5
7) vzdělání, vzdělávání..... 13,5%	5
8) slušnost..... 10,8%	4
9) inteligence..... 5,4%	2
9) schopnost pracovat v kolektivu..... 5,4%	2
10) schopnost empatie..... 0%	0

Z daných odpovědí si dovolím opět poukázat na ten fakt, že učitelé ani v jednom případě nezmínili POSP. Je možné jen se domnívat, že 6 učitelů (13%), kteří uvádí důležitost samostatnosti, si POSP v této odpovědi představují.

Způsob posilování sebevědomí (n = 37)

Způsob posilování sebevědomí + AČ (%)	Počet
1) ocenění snahy, zdůraznění kladů 56,8%	21
2) chvála 51,4%	19
3) povzbuzení, podpora 16,2%	6
3) pozitivní motivace při hodnocení 16,2%	6
4) zadávání specifických úkolů..... 13,5%	5
5) podporování vlastní aktivity žáků..... 10,8%	4
6) vyrovnání se se „zdravými“..... 8,1%	3
7) diskuze, vysvětlení..... 5,4%	2
8) důraz na samostatný úsudek..... 5,4%	2
8) posilování sebedůvěry..... 5,4%	2
8) vedení k soutěživosti..... 5,4%	2
9) další..... 8,1%	3

Učitelé posilují žákům sebevědomí oceněním snahy, zdůrazněním kladů (56,8%) a prostřednictvím chvály (51,4%). Dále jmenují povzbuzení a podporu (16,2%). Další odpovědi viz tabulka výše.

Způsob motivace k dalšímu studiu (n = 37)

V následující tabulce jsou znázorněny odpovědi na otázku, co učitelé považují za nejlepší způsob motivování k dalšímu studiu

Způsob motivace k dalšímu studiu + AČ (%)	Počet
1) příklady úspěšných, osobní příklad..... 32,4%	12
2) perspektiva lepší práce..... 37,8%	14
3) osobní rozvoj, spol. uplatnění..... 21,6%	8
4) úspěch při studiu, pochvala..... 18,9%	7
5) poznávání reality (praxe, den otevřených dveří).. 16,2%	6
6) finance..... 10,8%	4
6) osobní pohovor, diskuze o životě..... 10,8%	4
7) nové poznatky a jejich smysl..... 8,1%	3
8) další..... 5,4%	2

Způsob vedení k samostatnosti (n = 37)

Učitelé odpovídají na otázku, jakým způsobem vedou žáky k samostatnosti, k samostatnému plnění úkolů.

Způsob vedení k samostatnosti + AČ (%)	Počet
1) seminární práce, projekty, úkoly..... 73%	27
2) prezentace..... 37,8%	14
3) rozbor situací, příklady ze života..... 21,6%	8
4) ohodnocení, vzájemné hodnocení, sebehodnocení..... 13,5%	5
4) práce vyučujícího při získávání info, podpora, pomoc..... 13,5%	5
4) kontrola..... 13,5%	5
5) diskuze, obhajoba po prezentaci..... 10,8%	4
6) při praxi..... 2,7%	1
6) e-learning..... 2,7%	1

Považuji za zvláštní, že zde učitelé neuvádějí ani v jednom případě, že vedou své žáky k samostatnosti prostřednictvím kompenzačních pomůcek a POSP.

Vedení zrakově postižených k samostatnosti je proces, který by se měl vyvíjet prakticky od nejtělejšího věku až do dospělosti.

Pro děti s vrozeným handicapem je učení se samostatnosti o to náročnější. V předškolním věku se dítě učí základním hygienickým návykům, používá první kompenzační pomůcky,

v případě praktické a úplné slepoty se seznamuje s prostorovou orientací. Na konci základní školy by se již mělo umět o sebe postarat ve smyslu základních potřeb.

Při vstupu do dospělosti by zrakově handicapovaný člověk měl být celkově obeznámen o svých možnostech. Měl by vědět, kam se obrátit pro pomoc v případě potřeby. Vzhledem k patřičnému vzdělání by měl být schopen se eventuelně zařadit do pracovního procesu a používat vhodné kompenzační pomůcky. Měl by zvládat klíčové kompetence, které jsou definovány jako *přenositelný a univerzálně použitelný soubor vědomostí, dovedností a postojů, které potřebuje každý jedinec pro své osobní naplnění a rozvoj, pro zapojení se do společnosti a úspěšnou zaměstnatelnost.* (European Commission 2003) viz teorie.

Způsob vedení k asertivitě (n = 36)

Způsob vedení k asertivitě AČ (%)	Počet
1) příkladem, osobním i jiným..... 24,3%	9
1) vyslovení vlastního názoru, přání, kritika..... 24,3%	9
2) analýza probl. situací, hledání argumentů, vlastní obhajoba21,6%	8
3) řízené diskuze v hodinách..... 18,9%	7
4) podpora kladných hodnot..... 16,2%	6
5) vlastní nápady, učení prožitkem..... 13,5%	5
6) snaha řešit problémy s nadhledem, přijímání kritiky..... 10,8%	4
7) velmi opatrně, žáky brzdím..... 5,4%	2
8) hodnocení..... 2,7%	1
9) další..... 13,5%	5

Zaujaly mě odpovědi typu – Žáky spíše brzdím. Ukazuje to s největší pravděpodobností na fakt, že žáci asertivitu nepostrádají. Nemyslí tím učitelé spíše ale drzost?

Ve slovníku základních pojmů z psychologie (2000) najdeme, že „*asertivitu chápeme jako jednání vedoucí k prosazení vlastních zájmů, ev. k ubránění se před nároky okolí. Asertivní je takové jednání, které není ani plaché a nesmělé, ale ani agresivní. Jedná se o takové jednání, které zachová úctu jednající osoby. To v praxi znamená, že člověk dostatečně jasně sděluje své pocity, záměry a přání a prosazuje je, ale je připraven i ustoupit.*“

Být asertivní je pro každého jakkoli handicapovaného člověka o to důležitější, neboť tyto slabší jedinci se mohou dalekou častěji stát obětmi bezpráví, nespravedlnosti či předsudků.

Asertivita se pochopitelně úzce váže na sebevědomí jedince.

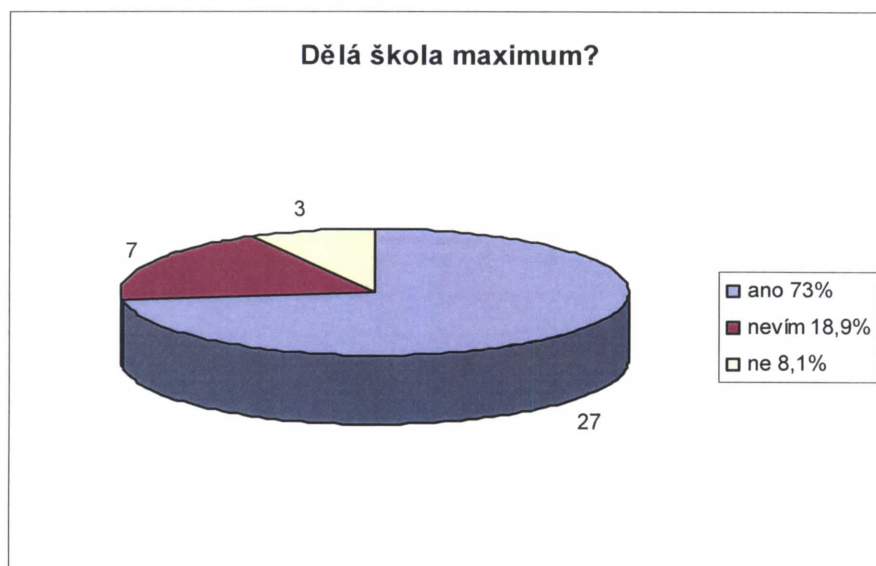
Způsob motivace a informovanosti o důležitosti uplatnění (n = 37)

Učitelé motivují a informují žáky o důležitosti jejich budoucího pracovního uplatnění těmito prostředky:

Způsob motivace a informovanosti o důležitosti uplatnění + AČ (%)	Počet
1) praxe, exkurze, výstavy, besedy.....	37,8% 13
3) příklady.....	32,4% 12
2) zdůraznění významu vzdělání a uplatnění.....	21,6% 8
4) diskuze, rozhovory.....	18,9% 7
4) doporučení vhodných variant.....	18,9% 7
5) soustředění se na konkrétní obor.....	8,1% 3
5) zájem o zvolený obor.....	8,1% 3
5) ohodnocení, pochvala, motivace.....	8,1% 3
6) eliminování handicapu.....	5,4% 2
6) propagační materiály, videa, besedy.....	5,4% 2
6) garance většího výdělku.....	5,4% 2

Dělá škola maximum? (n = 37)

27 učitelů (73%) si myslí, že ano. 7 (18,9%) neví a 3 (8,1%) odpověděli, že nedělá.

Rizika (n = 37)

Učitelé odpovídají na otázku, co vnímají jako rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy.

Rizika + AČ (%)	Počet
1) zraková vada a další postižení..... 51,4%	19
2) pasivita na straně zdravotně postiženého..... 32,4%	12
3) bariéry na straně společnosti..... 10,8%	4
4) region..... 8,1%	3
4) špatná sebereflexe..... 8,1%	3
4) nesamostatnost..... 8,1%	3
4) nasycení na trhu práce..... 8,1%	3
4) demotivace vlivem soc. výhod..... 8,1%	3
5) POSP..... 5,4%	2
5) zdravotní rizika..... 5,4%	2
5) rodinné zázemí..... 5,4%	2
6) další..... 27%	10

2.3. Skupina výchovný poradce n₃

Odpovědi výchovných poradců se týkají pouze čtyř škol. Ředitel školy, která nemá výchovného poradce uvádí, že o problematiku se stará on a jeho poradní tým. Jedna škola má výchovné poradce dva. Výchovní poradci jsou očíslováni dle škol: 1,2,2,3,5.

2.3.1 Obecné informace

Tři výchovní poradci (2,3,5) uvádějí, že mají vzdělání jako výchovný poradce a to od roku 1980, 1990 a 2009. Dva uvádějí, že nikoli (1,2).

2.3.2 Zdroj informací

MŠMT je dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky uplatnění absolventů ve třech případech, konkrétně na dvou školách (2,3). Zbylí dva poradci (1,5) nejsou spokojeni a tvrdí, že jim chybí informace ohledně konkrétní nabídky programů pro ZP a jeden tvrdí (5), že se tím MŠMT vůbec nezabývá.

MPSV je dostatečně informuje podle sdělení dvou poradců (2,2) na té samé škole, jeden poradce (3) neví a dva (1,5) informování nejsou. Uvádějí, že jim chybí konkrétní nabídky pro pracovní zařazení absolventů, a že MPSV žádné informace neposílá.

Vedení školy jim ovšem informace v této věci předává všem.

Zde je zajímavý střet odpovědí ředitel x výchovný poradce v komparaci.

2.3.3 Využívání služeb žáky

Množství žáků z posledních dvou ročníků, kteří využívají služeb výchovného poradce v dané problematice je podle sdělení VP následující.

1	70-80%
2	20 (cca 1/3)
3	5
5	všichni končící studenti, pokud mají zájem 40-50 studentů

Tři výchovní poradci (2,2,3) na dvou školách se domnívají, že je to dostatečné množství. Jeden (1) odpovídá, že neví, a že jsou schopni si informace získávat sami. Poslední (5) odpovídá ano i ne. V případě záporné odpovědi tvrdí, že si žáci řeší situaci sami a nebo vůbec neřeší, co budou po skončení školy dělat.

2.3.4 Spolupráce

Způsob spolupráce VP s rodiči během a v závěru studia v dané problematice:

Škola	Během studia	V závěru studia
1	<ul style="list-style-type: none"> dle zájmu rodičů 	<ul style="list-style-type: none"> OA: Výjimečně, studenti si záležitosti řeší sami OŠ: informace o možnostech dalšího vzdělávání, někdy zprostředkování umístění
2	<ul style="list-style-type: none"> Konzultační hodiny Třídní schůzky Mail Telefony Individuální schůzky 	<ul style="list-style-type: none"> Konzultační hodiny Individuální pohovory Aktuální nabídka studia Nabídka aktuálních oborů Kontaktní adresy Veletrh škol Úřad práce Den otevřených dveří Exkurze Internet
3	<ul style="list-style-type: none"> S rodiči spolupracuje hlavně třídní učitel 	
5	<ul style="list-style-type: none"> Spolupráce jen s rodiči mentálně postižených S ostatními cíleně cílená spolupráce není Konzultace (využívají zřídka nebo vůbec) 	<ul style="list-style-type: none"> Spolupráce jen s rodiči mentálně postižených S ostatními cíleně cílená spolupráce není Konzultace (využívají zřídka nebo vůbec)

Výchovní poradci na třech školách spolupracují s nestátními organizacemi, poskytujícími podporu pro zrakově postižené. Jeden neodpověděl.

Uvádějí tyto organizace:

1	<ul style="list-style-type: none"> SONS, Tyfloservis, Tyflocentrum, Okamžik Tein o.s Kurzy (Zdokonalování dovedností při hledání práce a prezentace, operátor a konzultantka callcentra) Zaměstnavatelé, kde studenti OA a OŠ konají odb.praxe (Kostal, call centra)
2	<ul style="list-style-type: none"> Organizace, umožňující žákům praxe během studia(ÚSP Chrlice, USP Střelice, Středisko pro matky s dětmi, středisko pro seniory
5	<ul style="list-style-type: none"> Tyflocentrum-výměna informací (poskytují nám informace o jejich aktivitách pro ZP, které předávám dál studentům)

2.3.5 Aktivity

Výchovní poradci připravují v dané problematice pro žáky a učitele tyto aktivity:

Škola	Aktivity pro žáky	Aktivity pro učitele
1	<ul style="list-style-type: none"> • Partnerství v projektu Tyflocentra (příprava vytypovaných žáků pro konkrétní zaměstnavatele) • Psychologické testy školního psychologa 	<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráce s třídními učiteli žáků, kteří jsou zapojeni do projektu • Další vzdělávání pedagogických pracovníků
2	<ul style="list-style-type: none"> • Exkurze na úřad práce • Besedy s absolventy • Praxe • Veletrh středních škol • Den otevřených dveří • Nástěnka VP 	<ul style="list-style-type: none"> • Informace na poradách a tř.schůzkách • Nástěnka VP • Dotazníky • Exkurze • Diskuse
2	<ul style="list-style-type: none"> • Besedy • Exkurze • ÚP • DOD na školách a v ústavech • Veletrh škol 	<ul style="list-style-type: none"> • Informace na předmětových komisích • Porady • Nástěnky • Dotazníky • Exkurze • Besedy • Diskuze
3	<ul style="list-style-type: none"> • Informace o možnosti studia (spolupráce s Centrem pro ZP-VŠB-Technická univerzita) 	
5	<ul style="list-style-type: none"> • Informace o možnostech dalšího studia • Poradenství s podáváním přihlášek ke studiu • Studenti, kteří končí, dostávají materiál školy (obsahuje informace ohledně registrace na ÚP, úhrad pojištění, webové adresy na některé pracovní agentury, kontakty na podpůrné organizace, na chráněné dílny) 	<ul style="list-style-type: none"> • Témata k oblasti Svět práce, která jsou začleněna do výuky (konkr. do výuky občanské nauky, v oborech ukončených výučním listem)

2.3.6 Hodnocení

Všichni výchovní poradci tvrdí, že se dostanou všem studentům bez rozdílu informace o procesu ucházení se o zaměstnání a o přijímacích pohovorech.

Na otázku, jestli škola dělá maximum pro budoucí uplatnění absolventů, odpověděli tři výchovní poradci (1,2,2) ze dvou škol kladně. Dva zbylí (5,3) tvrdí, že nedělá.

Dále čtyři výchovní poradci ze třech škol uvádějí následující rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy:

1	<ul style="list-style-type: none">• Ochota zaměstnavatelů přijímat ZP• Potřeba nutné úpravy pracoviště
2	<ul style="list-style-type: none">• Zdravotní postižení• Velká konkurence na trhu práce,• Častá nemocnost v důsledku celkového oslabení
2	<ul style="list-style-type: none">• Zrakové postižení• Přesycenost v oboru• Velká konkurence na trhu
5	<ul style="list-style-type: none">• Malá motivovanost své budoucí uplatnění včas řešit• Často není představa ani na konci středoškolského studia, co chtějí studenti dělat, nebo co by dělali, pokud by nebyli přijati k dalšímu studiu

Výchovní poradci zde nezdůrazňují riziko - málo vhodných pracovních pozic.

2.4. Skupina ředitel n₄

Každé škole a v ní řediteli jsem stanovila jedno číslo 1 - 5.

2.4.1 Strategie školy

Ředitelé škol volí pro přípravu žáků vzhledem k uplatnění tyto strategie:

1	<ul style="list-style-type: none">• Spolupráce s organizacemi pro ZP• Vstup do projektů, týkajících se problematiky• Informační servis
2	<ul style="list-style-type: none">• Exkurze, besedy na ÚP pro ZP• Ve výuce zařazování model. situací (prac.pohovor), image zájemce o práci• Informace o serverech nabízejících zaměstnávání + orientace• Informace o dalším studiu• Spolupráce s VŠ a jinými odbornými školami ohledně kompenzačních pomůcek• Projekty žáků - Do světa práce• Koncepce školy - maximální samostatnost TZP, sebeobsluha, POSP
3	<ul style="list-style-type: none">• Spojení školy a praxe• Tvorba nového RVP
4	<ul style="list-style-type: none">• Důraz na profilové předměty daných oborů
5	<ul style="list-style-type: none">• Jednotlivé předměty

Problematiku následného uplatnění žáků řeší až na jednu školu výchovní poradci (1,2,3,5). Dále to je třídní učitel, psycholog, učitelé odborných předmětů a vedení školy. V případě školy (4), která nevedla výchovního poradce problematiku řeší ředitel a jeho poradní tým.

2.4.2 Následná podpora absolventům

Škola poskytuje následnou podporu svým absolventům tímto způsobem:

1	<ul style="list-style-type: none">• Pro absolventy OŠ-možnost studia SŠ• Nabídka ubytovacích služeb• Informační servis• Služba škol.psychologa
2	<ul style="list-style-type: none">• Ve spol. s SPC, tyfloservisem, tyflocentrem-podávání informací• Ubytovací služby• Rady zaměstnavatelům• Zapůjčování kompenzačních pomůcek• Převody textů do braillova písma• Výuka POSP
4	<ul style="list-style-type: none">• Organizace dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků• Odborné kurzy
5	<ul style="list-style-type: none">• Úřad práce

Jeden ředitel (3) neodpověděl.

Následná podpora škol je velmi omezená z důvodu nedostatku financí. Další problém vidím v nedokonalé spolupráci škol s dalšími organizacemi a institucemi, potažmo v nedokonalé spolupráci institucí a organizací se školami. Následná podpora ZP absolventů je palčivý problém, který momentálně řeší mnozí odborníci a přicházejí s různými možnostmi řešení.

Jedná se o to, že žáci obvykle opouštějí školu, kde o ně bylo velmi odborně a důkladně postaráno, a vrhají se vstříc realitě, která nebývá lehká. Není ještě vytvořena koncepce tzv. propojovacího můstku, který by tuto záležitost pomohl řešit. V nynější době jsou nabízeny sice různé možnosti, je ale na každém ZP jedinci, zda je dokáže objevit a využít. Protože řada ZP má určitý handicap nedostatku informací, POSP...ad., problém se prohlubuje.

Škola by měla absolventy a jejich rodinné příslušníky v první řadě dostatečně informovat o veškerých možnostech, které se nabízejí, z čehož logicky vyplývá, že musí být sama dostatečně informována.

2.4.3 Zdroj informací

Ředitelé odpovídají na to, jestli mají přístup k aktuálním informacím od MPSV o změnách předpisů dotýkajících se pracovně-právní problematiky, vesměs kladně.

Na otázku, jaké informace dostávají od MŠMT v problematice následného uplatnění žáků, však už odpověděla jen jedna škola (1), že dostává všeobecné informace a další potřebné si zjišťuje na internetu. Ostatní školy (2,3,4,5) uvedly, že nedostávají žádné. Zřizovatel poskytuje v této problematice informace pouze podle sdělení jedné školy (3).

2.4.4 Spolupráce

Spolupráce školy s rodiči vypadá následovně. Dva ředitelé (5,1) sdělují, že spolupráce probíhá dle zájmu rodičů. Jeden ředitel (2) udává, že informace podává třídní učitel a výchovný poradce. Na jedné škole (4) se konzultuje s rodiči v průběhu celého roku.

Ředitelé škol uvádějí tyto nestátní organizace poskytující podporu zaměstnanosti pro ZP, s kterými spolupracují:

1	<ul style="list-style-type: none"> • Organizace, které zřizuje SONS - Tyflocentrum, Tyfloservis, • Okamžik • Naši Partneři např. Tein,o.s. • Zaměstnavatelé(podniky), kde studenti konají praxe
2	<ul style="list-style-type: none"> • Tyfloservis, Tyflocentrum
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kafira Opava
4	<ul style="list-style-type: none"> • SONS • Klub učitelů hudby se ZP
5	<ul style="list-style-type: none"> • Rytmus • Duha • Máme otevřeno

Se zahraničními partnery spolupracují dvě školy, z nichž jedna (5) uvedla ICEVI (International Council for Education of People with Visual Impairment) a druhá (1) speciální školy a centra ve Švédsku, Skotsku, Irsku a Rusku

2.4.5 Praxe

Všechny školy organizují žákům praxe. Všechny jsou povinné, z nichž na jedné škole povinně volitelné. Ředitelé dále vypovídají, že praxe je umožněna všem žákům bez výjimky.

Na školách se jedná o tyto obory:

1	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomické • Telemarketing • Poskytování informací
2	<ul style="list-style-type: none"> • Masér sportovní a rekondiční • Sociální péče+sociálněsprávní činnost • Fiktivní firma • Práce ve zdrav a soc.zařízeních - pečovatelská práce • Odborný výcvik je zajištěn v různých provozech mimo školu (ústavy,prádelny,kuchyně)
3	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomika-OA
4	<ul style="list-style-type: none"> • Hudba • Zpěv • Ladění klavíru
5	<ul style="list-style-type: none"> • Masér • Čalouník

Ředitelé dále uvádějí, že charakter praxe je specificky zaměřen k budoucímu uplatnění žáka. Pouze na jedné škole je charakter praxe všeobecný (1).

Trvání praxe:

1	<ul style="list-style-type: none"> • OA - 3.roč - souvisle 1 týden, • OŠ - 2.roč. - 4h týdně
2	<ul style="list-style-type: none"> • Masér sportovní a rekondiční, sociální péče + sociálněsprávní činnost - 14 dní • Fiktivní firma, práce ve zdrav a soc.zařízeních - pečovatelská práce, odborný výcvik je zajištěný v různých provozech mimo školu (ústavy, prádelny, kuchyně) - dle hod.dotace vyplývajících z osnov
3	<ul style="list-style-type: none"> • 3roč. - 2týdny, 4roč. - 1týden, dohromady 4 týdny
4	<ul style="list-style-type: none"> • Hudba a zpěv - 132hod v 6.+7.roč, • Ladění klavíru - 3týdny ve třetím a 6týdnů v čtvrtém roč
5	<ul style="list-style-type: none"> • 1 den v týdnu

Délku praxe považují ředitelé za přiměřenou. Všichni odpověděli – spíše ano. Jeden ředitel uvádí, že odborná praxe je pro zdravotně postižené studenty velmi náročná.

Zpětná vazba, vyhodnocení praxe:

1	<ul style="list-style-type: none"> • V průběhu praxe se studenty a pověřenými osobami na daných pracovištích
2	<ul style="list-style-type: none"> • Vyhodnocení zaměstnancem na jednotlivém pracovišti • Následně všechny záznamy z praxe vyhodnotí VP
3	<ul style="list-style-type: none"> • Dotaz na firmy
4	<ul style="list-style-type: none"> • Zohledňuje se v klasifikaci
5	<ul style="list-style-type: none"> • Součást klasifikace

Dva ředitelé otázku vyhodnocení praxe pochopili jako zpětnou vazbu ve smyslu škola ↔ žák, oproti myšlené vazbě praxe ↔ škola, což se ukázalo v jejich odpovědích typu – zohlednění v klasifikaci.

Žáci mají v průběhu praxe možnost se aktuálně zapojit do konkrétní činnosti. Ředitelé odpovídali – spíše ano. Jeden – rozhodně ano.

2.4.6 Vybavenost ICT

Názory ředitelů (1,2,4,5) na školní vybavenost ICT technikou jsou také vesměs kladné. Dva ředitelé odpovídají, jestli je dostačující - rozhodně ano a dva – spíše ano. Pouze na jedné škole ředitel (3) není s vybaveností školy ICT technikou spokojen a odpovídá – spíše ne.

Počty počítačů s braillovým řádkem nebo hlasovým výstupem:

Škola	Braillový řádek	Hlasový výstup
1	7	12
2	5	6 + 5 notebooků pro zapůjčení
3	0	0
4	20 dohromady	
5	1	10

Vybavenost škol počítači je tedy až na jednu školu z mého pohledu dostatečná.

2.4.7 Statistika

Všechny školy zjišťují uplatnění svých studentů po ukončení studia. Na otázku - jakým způsobem - odpovídají ředitelé následovně:

1	<ul style="list-style-type: none">• Komunikace s absolventy - (telefon,mail,kulturní akce,os.setkání)
2	<ul style="list-style-type: none">• Částečně pomoc při hledání zaměstnání• Spolupráce se školami, na které se žáci hlásí
3	<ul style="list-style-type: none">• Výchovný poradce - dle možností, pokud se student sám škole ohlásí• Příští rok připravena zpětná vazba na web stránkách, ale také to záleží na aktivitě studenta
4	<ul style="list-style-type: none">• Osobní kontakt• Provádění sociologických výzkumů
5	<ul style="list-style-type: none">• Dle zájmu žáků

Každá škola si vytváří určitou statistiku úspěšnosti přijetí svých studentů do dalšího studia. Je ovšem také odkázaná na sdílnost svých absolventů, kteří by měli následně bývalou školu informovat. Neděje se tak vždy, proto jsou statistiky neúplné. Ve statistikách dodaných řediteli v tomto výzkumu některé školy žádná data nevedly. Z těchto důvodů nemohu ani já uvést celkovou statistiku úspěšnosti. Získala jsem však pro zajímavost z dotazníků např. nepotvrzenou informaci, že z počtu – 120 absolventů v roce 2007 se jich na vysokou školu dostalo hned následně pouze 6. Tj. – 5%.

2.4.8 Prostředky a metody pro vylepšení přípravy

Ředitelé by – pokud by to bylo možné – přípravu k budoucímu uplatnění zlepšili následovně:

1	<ul style="list-style-type: none">• Zdokonalení komunikace se všemi partnery v této problematice
2	<ul style="list-style-type: none">• Zpracování projektu na výzvu "konkurenceschopnost"• Veřejné prezentace prací žáků• Soutěže v komunikačních dovednostech
4	<ul style="list-style-type: none">• Další vzdělávání v oboru i v dovednostech

Na dvou školách (3,5) ředitelé na tuto otázku neodpověděli, tudíž je zde předpoklad, že jsou obecně s danou přípravou spokojeni, myslí si, že škola dělá maximum, a že ze strany školy nevidí potřebu nějaké další investice k dané problematice. Je velká škoda, že neodpověděly zrovna ředitelé těch škol, u kterých jsem z dotazníků vyčetla nejvíce problémů.

2.5. Komparace výstupů a komentář

2.5.1 Zdroj informací k problematice uplatnění: Ředitel x Výchovný poradce

Tato komparace se týká odpovědí na otázky na zdroj informací od MŠMT a MPSV. MŠMT: Jaké aktuální informace dostáváte od MŠMT v problematice následného uplatnění vašich žáků (pro ředitele) a máte pocit, že vás MŠMT dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů (pro VP)?

MPSV: Máte přístup k aktuálním informacím od MPSV o změnách předpisů dotýkajících se pracovně-právní problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů (pro ředitele) a máte pocit, že vás MPSV dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů (pro VP)?

Zdroj	Ředitel	Výchovný poradce
MŠMT	Odpověděla jen jedna škola (1), že dostává všeobecné informace a další potřebné si zjišťuje na internetu. Ostatní školy (2,3,4,5) uvedly, že nedostávají žádné.	<u>MŠMT</u> je dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky vzhledem k uplatnění absolventů ve třech případech, konkrétně na dvou školách (2,3). Zbylí dva poradci (1,5) nejsou spokojeni a tvrdí, že jim chybí informace ohledně konkrétní nabídky programů pro ZP a jeden tvrdí (5), že se tím MŠMT vůbec nezabývá.
MPSV	Všichni ředitelé odpovídají vesměs kladně, tj. že k informacím přístup mají.	<u>MPSV</u> je dostatečně informuje u dvou poradců (2,2) na té samé škole, jeden poradce (3) neví a dva (1,5) informování nejsou. Uvádějí, že jim chybí konkrétní nabídky pro pracovní zařazení absolventů a že MPSV žádné informace neposílá.

Všichni VP dále tvrdí, že vedení škol jim předává informace v této věci.

Zřizovatel poskytuje v této problematice informace pouze jedné škole (3).

Z těchto výše zmíněných výstupů lze vyčíst následující:

Ředitelé s VP komunikují o této problematice a předávají jim veškeré informace, které získají. Z výpovědí ředitelů vyplývá, že nedostávají žádné informace ze strany MŠMT v této

konkrétní oblasti. Přesto si VP na dvou školách myslí, že jsou informováni dostatečně. Zde tedy dochází k zajímavému názorovému střetu. Dále se dovídáme, že všichni ředitelé mají přístup k aktuálním informacím od MPSV v dané problematice. Otázka pro VP zde byla položena trochu jinak a tím VP odpovídají kritičtěji. Pouze na jedné škole si VP myslí, že se jim nedostává potřebný rozsah informací od MPSV.

V konkrétních případech si VP ztěžují, že nemají jak od MŠMT tak od MPSV konkrétní nabídky pro pracovní zařazení absolventů.

Podotýkám, že se jedná o informace úzce zaměřené na danou problematiku uplatnění absolventů škol a ne o veškerou komunikaci mezi ministerstvy a školami.

V prvé řadě je důležité se zmínit o tom, že ministerstva mají koordinačně-koncepční úlohu a vymezují určité hlavní směry a tendence.

Téměř každou školu zřizuje jednotlivý samosprávný celek, tedy kraj. Došlo tedy ke změně v zákoně oproti dřívějším dobám, kdy školy spadaly pod školský úřad MŠMT. Krajům se daly větší kompetence v rozhodování o školách. Je to důležitá změna, protože zřizovatel je pro školy 1. instance, kde hledat jakoukoli pomoc, kde žádat o souhlas v případě změn, atd. Tato tendence je patrná i na nynějších ŠVP na školách. Opět se dělí pravomoce. Národní ústav odborného vzdělávání jmenuje odborné skupiny, které vytvářejí RVP. RVP pak školy mají jako rámcový materiál pro své ŠVP, kde mohou sami projevit vlastní invenci.

Jsou zde ovšem určité výjimky, kdy přímo MŠMT zřizuje některé školy. MŠMT tím v podstatě přímo řídí své pilotní školy, které by se v tom lepším případě měly stát jako zdroj určité inspirace pro kraje. Mezi tyto školy patří řada speciálních škol pro různá postižení. Ve výzkumném souboru této práce jsou takové školy dvě: brněnská škola a pražská Deylova konzervatoř.

Na MŠMT proběhla v dubnu 2009 v souvislosti s touto prací konzultace s p. Ing. Jiřím Kaprem a pí PaedDr. Zuzanou Kaprovou z oddělení speciálního vzdělávání o aktivitách MŠMT ohledně přípravy ZP žáků pro svět práce. V jednání je nový obor Deylovy konzervatoře s přibližným názvem – Ladění klavíru a kulturní činnost, který bude vhodný zejména pro žáky s kombinovanými vadami. Vyřeší se tím problém, že žáci, kteří nejsou tolik talentovaní a přesto se chtějí vyučit ladičem, nebudou konkurovat talentovaným např. nevidomým žákům, kteří by mohli vystudovat klasický obor Deylovy konzervatoře – Ladění klavíru. Řeší se tím také stížnost podaná ministerstvu Svazem ladičů, kde se jako hlavní argument pro změnu stala skutečnost, že žáci s kombinovanou vadou a nedostatečným hudebním sluchem by stejně v budoucnu ladit klavír neměli.

Koncepce na MŠMT se dále také opírá o sociologické výzkumy, kde absolventi Deylovy konzervatoře mají nejvyšší procento uplatnění se v pracovním životě v poměru s absolventy jiných středních škol pro ZP.

Na MPSV nebyly v rámci této práce zjišťovány žádné podrobnosti ohledně aktivit k přípravám ZP žáků pro svět práce.

2.5.2 Spolupráce s rodiči: Ředitel x Výchovný zástupce

Dva ředitelé (5,1) odpovídají že spolupráce probíhá dle zájmu rodičů. Jeden ředitel (2) odpovídá, že informace podává třídní učitel a výchovný poradce. Na jedné škole (4) se konzultuje s rodiči v průběhu celého roku.

Výchovný zástupce	Během studia	V závěru studia
1	<ul style="list-style-type: none"> Dle zájmu rodičů 	<ul style="list-style-type: none"> OA: Výjimečně, studenti si záležitosti řeší sami OŠ: informace o možnostech dalšího vzdělávání, někdy zprostředkování umístění
2	<ul style="list-style-type: none"> Konzultační hodiny Třídní schůzky Mail Telefony Individuální schůzky 	<ul style="list-style-type: none"> Konzultační hodiny Individuální pohovory Aktuální nabídka studia Nabídka aktuálních oborů Kontaktní adresy Veletrh škol Úřad práce Den otevřených dveří Exkurze Internet
3	<ul style="list-style-type: none"> S rodiči spolupracuje hlavně třídní učitel 	
5	<ul style="list-style-type: none"> Spolupráce jen s rodiči mentálně postižených S ostatními cíleně vedená spolupráce není Konzultace (využívají zřídka nebo vůbec) 	<ul style="list-style-type: none"> Spolupráce jen s rodiči mentálně postižených S ostatními cíleně vedená spolupráce není Konzultace (využívají zřídka nebo vůbec)

Školy mají v tomto velmi těžkou úlohu. Velice často se stává, že roli vychovatele, kterou by měla zastat v případě žáka jeho rodina, přebírá škola a pedagogičtí pracovníci v ní. Žáci jsou ubytováni v mnohém případě na internátě a rodiče někdy nevyvíjejí potřebnou aktivitu. Jak uvádí Hamanová (2006), lze konstatovat, že z celkového počtu rodičů je jen

velmi malé procento těch, kteří mají zájem cíleně a dlouhodobě řešit problém dítěte s hledáním vhodné profese a budoucího uplatnění. Ze svého výzkumu ale vím, že žáci se radí s rodinou o své následné profesi téměř z 60%, což není až tak špatný výsledek.

Internátní školy by měly více cíleně věnovat pozornost rodičům a udržovat jejich zájem o školu a o své potomky v ní, pokud tak již není činěno. Odpovědi typu – Spolupracujeme dle zájmu rodičů, jen výjimečně, žádná spolupráce – vyhovující nejsou. Apel je třeba vznést zejména výchovným poradcům a třídním učitelům.

2.5.3 Spolupráce s nestátními organizacemi: Ředitel x Výchovný zástupce

Školy	Ředitel	Výchovný poradce
1	<ul style="list-style-type: none"> • Organizace, které zřizuje SONS - Tyflocentrum, Tyfloservis • Okamžik • Naši Partneri např. Tein,o.s. • Zaměstnavatelé(podniky), kde studenti konají praxe 	<ul style="list-style-type: none"> • SONS, Tyfloservis, Tyflocentrum, • Okamžik • Tein o.s • Kurzy (Zdokonalování dovedností při hledání práce a prezentace, operátor a konzultantka callcentra) • Zaměstnavatelé, kde studenti OA a OŠ konají odb.praxe (Kostal, call centra)
2	<ul style="list-style-type: none"> • Tyfloservis, tyflocentrum 	<ul style="list-style-type: none"> • Organizace, umožňující žákům praxe během studia(ÚSP Chrlice, USP Střelice, Středisko pro matky s dětmi, středisko pro seniory)
3	<ul style="list-style-type: none"> • Kafira Opava 	
4	<ul style="list-style-type: none"> • SONS, • Klub učitelů hudby se ZP 	
5	<ul style="list-style-type: none"> • Rytmus • Duha • Máme otevřeno 	<ul style="list-style-type: none"> • Tyflocentrum-výměna informací (poskytují nám informace o jejich aktivitách pro ZP, které předávám dál studentům)

Pracovnice oddělení pracovní podpory Tyflocentra Praha situaci komentuje:

„V rámci projektu *Práce bez bariér* jsme uspořádali několik seminářů pro studenty posledního ročníku jedné pražské školy pro zrakově postižené. Téma - trh práce, příprava na přijímací pohovor, komunikace apod. V dalším připravovaném projektu bychom rádi zase pořádali podobné semináře a také začali s tranzitním programem (jednali jsme o tom s dvěma pražskými školami).

V rámci tranzitu bychom chtěli pomáhat studentům zajišťovat praxe, poskytovat pracovní asistenci, pokud by to bylo třeba a trénovat s nimi jejich pracovní návyky. Je ovšem problém studenty pro tyto aktivity získat, z mého pohledu je tam nutná i komunikace a spolupráce s rodiči. Studenti nejsou dost uvědomělí a často mají představu, že je všude přijmou s otevřenou náručí, když mají tu "maturitu"... " (červen 2008)

„Náš tranzit teď stojí. Praxe zajišťujeme zatím jen na jednom tréninkovém pracovišti (Domov seniorů Úvaly), jednáme o tom, zda zavést či nezavést možnost praxí přímo u nás v Tyflocentru. Taky na to možná bude extra projekt, uvidíme... (Jednalo by se nejenom o praxe studentů, ale i klientů v podporovaném zaměstnávání, protože jinak nemáme možnost si ověřit, že jsou připraveni na vstup na trh práce.)“ (březen 2009)

O spolupráci se školami a vlastní iniciativě škol: *„Zatím s žádnou SŠ nespolupracujeme, jen jsme s mou kolegyní loni na jaře zjišťovali zájem na dvou pražských školách. A zájem o tranzit by byl, byť zřakově postižených studentů tam mají málo, tak 4 v ročníku. Snažíme se zahrnout tranzit do projektu **Jak uspět na trhu práce** - začal teď v lednu 2009 a bližší informace o něm podá ředitelka Tyflocentra nebo vedoucí tohoto projektu. Školy předávají studentům informace o existenci Tyflocentra Praha a také o existenci vzdělávacích kurzů v rámci evropských projektů.“ (březen 2009)*

(Pozn.: Tranzitní program je systém přípravy a podpory při přechodu ze školy do dalšího života, v oblastech dalšího studia, zaměstnání...atd., viz teorie.)

V rámci projektu „Jak uspět na trhu práce“ se konal na konci března 2009 workshop s cílem vytvořit katalog pozic pro zřakově postižené. Pro různorodost profilu účastníků se účastnily i dvě pedagožky z gymnázia a střední odborné školy pro ZP na Praze 5. Jejich účast byla velmi přínosná. Díky nim se mimo jiné debata a některé řešené otázky ubíraly směrem k větší realitě a konkrétnímu dopadu na samotného ZP studenta. Docházelo k celkově velké interakci a výměně názorů mezi školou, potencionálními zaměstnavateli, personalisty, pracovníky z úřadu práce, představiteli ZP populace a členy Tyflocentra Praha. Toto setkání a vzájemné obohacování bylo důkazem toho, že vzájemná kooperace je možná a velice užitečná.

2.5.4 Role výchovného zástupce, seznamování s problematikou: VP x Žák x Učitel

73% žáků ví, že se problematikou zabývá také výchovný zástupce.

Žáci někdy využili služeb zvoleného výchovného poradce ze 44,1%. Na otázku, jestli je výchovný poradce seznamuje s problematikou následného uplatnění odpovědělo kladně 66,7% žáků. 71,6% žáků seznamuje s problematikou také učitel hlavně těmito způsoby: příklady ze života, praxe, exkurze, výstavy, besedy, doporučení vhodných variant, diskuze a rozhovory.

Výchovní poradci tvrdí, že množství žáků z posledních dvou ročníků, kteří využívají služeb výchovného poradce v dané problematice je následující.

1	70-80%
2	20
3	5
5	všichni končící studenti, pokud mají zájem 40-50 studentů

Tři výchovní zástupci (2,2,3) na dvou školách se domnívají, že je to dostatečné množství. Jeden (1) odpovídá, že neví, a že jsou schopni si informace získávat sami. Poslední (5) odpovídá ano i ne. V případě záporné odpovědi tvrdí, že si žáci řeší situaci sami a nebo vůbec neřeší, co budou po skončení školy dělat.

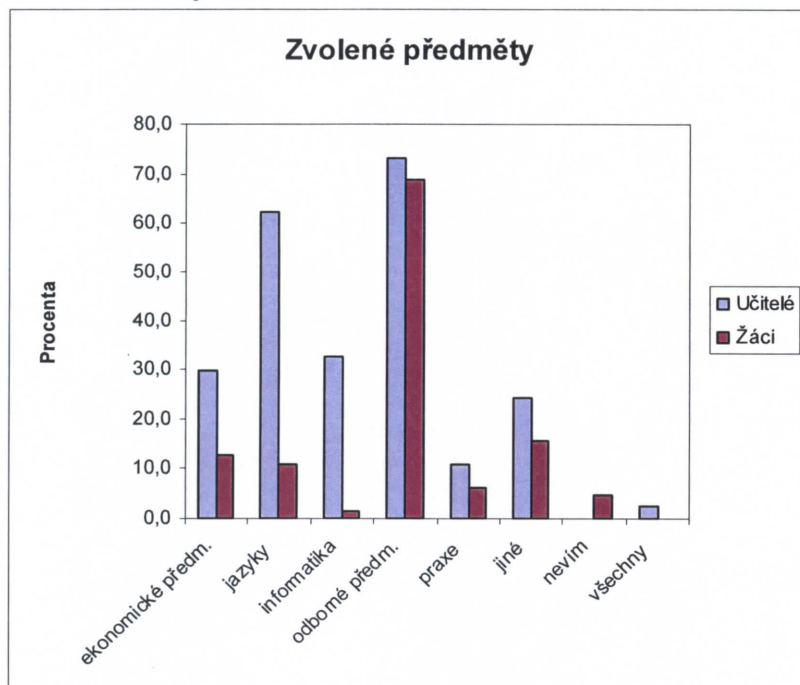
Všichni výchovní poradci tvrdí, že se informace o procesu ucházení se o zaměstnání a o přijímacích pohovorech dostanou všem studentům bez rozdílu.

VP	Aktivity pro žáky
1	<ul style="list-style-type: none"> • Partnerství v projektu Tyflocentra (příprava vytypovaných žáků pro konkrétní zaměstnavatele) • Psychologické testy školního psychologa
2	<ul style="list-style-type: none"> • Exkurze na úřad práce • Besedy s absolventy • Praxe • Veletrh středních škol • Den otevřených dveří • Nástěnka VP
2	<ul style="list-style-type: none"> • Besedy • Exkurze • ÚP • DOD na školách a v ústavech, veletrh škol
3	<ul style="list-style-type: none"> • Informace o možnosti studia (spolupráce s Centrem pro ZP-VŠB-Technická univerzita)
5	<ul style="list-style-type: none"> • Informace o možnostech dalšího studia • Poradenství s podáváním přihlášek ke studiu • Studenti, kteří končí, dostávají materiál školy (obsahuje informace ohledně registrace na ÚP, úhrad pojištění, webové adresy na některé pracovní agentury, kontakty na podpůrné organizace, na chráněné dílny)

Žáci si pod dalšími možnostmi, jak jim může škola pomoci připravit se pro následné uplatnění, nejvíce vybavují praxe. Tuto variantu zvolilo 44 žáků (63,8%). Potom to jsou exkurze 38 žáků (55,1%). Následují fiktivní firmy - 17 žáků a besedy - 16 žáků. Variantu „jiné“ zvolilo 7 žáků. Nejčastěji to byli rekvalifikační kurzy a např. zapojování se do aktivit jiných organizací (Světluška – Kavárna Potmě).

39,1% žáků si myslí, že využívá veškeré nabídky, co jim škola nabízí. 28,1% neví, zbytek nevyužívá.

2.5.5 Předměty: Učitel x Žák

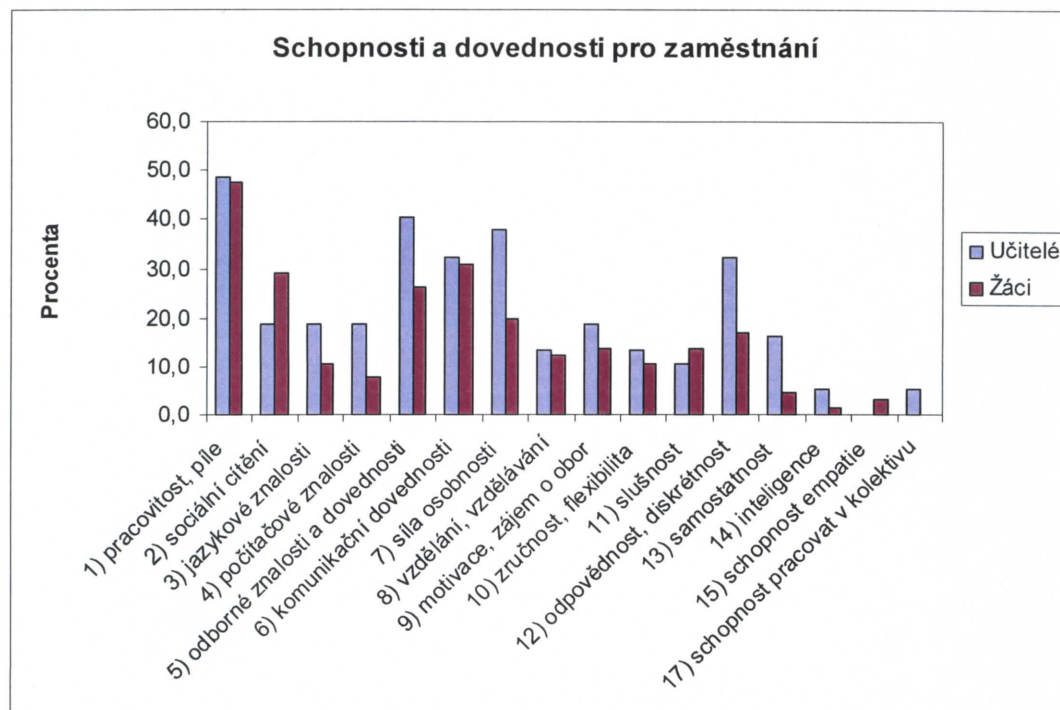
Na tomto grafu se nám názorně ukazuje jemná rozdílnost ve vnímání důležitých znalostních kompetencí učitel x žák. Je pochopitelné, že na odborných předmětech se ve velkém shodli jak žáci, tak učitelé. Učitelé ovšem ještě privilegují pro následné uplatnění jazyky a informatiku. Je to dáno i tzv. obecným míněním a zkušeností v praxi, že nyní je vybavenost IT znalostmi a alespoň jedním světovým jazykem naprosto nutná pro většinu zaměstnání. Žáci zatím ještě tento stereotyp neovlivňuje a tak se další důležité předměty rozměňují. I tak je překvapující velice malý počet žáků, kteří zvolili informatiku. Odborná praxe je málo zmiňovaná oběma skupinami.

2.5.6 Zdolávání bariér: Učitel x Žák

72% žáků si myslí, že jsou ve škole připravováni ke zdolávání bariér.

Učitelé volí nejčastěji tyto způsoby zdolávání bariér: Práce s kompenzačními pomůckami, vedení k samostatnosti, zdokonalování v POSP a práce s PC.

2.5.7 Schopnosti a dovednosti: Učitel x Žák

V této otevřené otázce odpovídali žáci i učitelé na otázku, jaké schopnosti a dovednosti by žáci především měli mít, aby si získali a udrželi zaměstnání. Po kategorizaci odpovědí je výsledkem tento názorný graf, kde až s podivem lze najít podobnost názorů a náhledu na věc. Jen dvě kategorie, a to schopnost empatie (zvolená žáky) a schopnost pracovat v kolektivu (zvolená učiteli), nenašla příznivce v obou skupinách zároveň.

2.5.8 Vedení k sebevědomí: Učitel x Žák

82,6% žáků se domnívá, že je učitelé svým působením vedou ke zvyšování sebevědomí.

Učitelé nejčastěji jako nástroj k posilování sebevědomí žáků používají: ocenění snahy, zdůraznění kladů a chválu.

Zdravé sebevědomí je nezbytnou součástí každého člověka, který se chce v životě plnohodnotně uplatnit. Sebevědomí se v průběhu života může zvyšovat nebo snižovat vzhledem k životním událostem a vnitřnímu rozpoložení člověka. Kapitoly o sebevědomí a jeho důležitosti jsou snad součástí všech příruček typu – jak hledat a najít zaměstnání.

Tato vlastnost člověka je velmi křehká, každý může sebevědomí předstírat, obalit se jakousi slupkou silné osobnosti, uvnitř však zůstat zranitelný, nejistý sám sebou.

I ti nejsilnější a nejsebevědomější z nás občas hledají sami sebe a své jistoty. Je to totiž nezbytné, zdravé a naprosto přirozené.

Jsou ovšem určité faktory, které zvyšují pravděpodobnost nižšího sebevědomí. Tyto faktory se liší s rozdílností sociálních skupin v různých demografických prostředích.

Pro specifikum zrakově postižených jsou příznačné jak faktory obecného rázu tak se k nim ještě přidružuje zrakový handicap a záležitosti s tím související. Mezi ty obecné se řadí – vzdělání, region, věk, pohlaví, typologie osobnosti (introvert, extrovert), sociální prostředí, aj. Samotné zrakové postižení ovšem tyto obecné faktory překrývá a dává jim jiný ráz.

Obecně lze tvrdit, že sebevědomí těžce zrakově postižených je nižší než u intaktní populace, a že velice častou příčinou je nemožnost sehnat a udržet si zaměstnání. Sebevědomí klesá s delším obdobím neúspěšné snahy shánění práce či nečinnosti.

2.5.9 Motivace, příprava k dalšímu studiu: Učitel x Žák

75% žáků je s přípravou spokojeno. Učitelé nejčastěji motivují žáky perspektivou lepší, zajímavé práce, příkladem úspěšných a vlastním příkladem. Dále vysvětlují důležitost osobního rozvoje a lepšího společenského uplatnění.

Na speciálních středních školách je velice častý přestup po ukončení studia z oboru bez maturity na obor s maturitou v rámci jedné školy. Dalším studiem je míněna tedy další střední škola, střední odborné učiliště, vyšší odborná a vysoká škola.

2.5.10 Praxe: Ředitel x Žák

Ředitelé:

Všechny školy organizují žákům praxe. Všechny jsou povinné, z nichž na jedné škole povinně volitelné. Ředitelé dále vypovídají, že praxe je umožněna všem žákům bez výjimky. Zde se ředitelé a žáci rozcházejí. Je to z toho důvodu, že na jedné škole ředitel uvádí všeobecný charakter praxe, což žáci nevnímají jako odbornou praxi.

Ředitelé tedy uvádějí, že charakter praxe je specificky zaměřený k budoucímu uplatnění žáka, pouze na jedné škole je charakter praxe všeobecný (ekonomické, všeobecné obory).

Délku praxe považují ředitelé za přiměřenou. Jeden ředitel uvádí, že odborná praxe je pro zdravotně postižené studenty velmi náročná.

Žáci mají v průběhu praxe možnost se aktuálně zapojit do konkrétní činnosti.

Žáci:

Škola organizuje praxi 51 žákům (73,9%). Oproti tomu 16 žáků (23,2%) se domnívá, že jim škola praxi neorganizuje. Jedná se o žáky převážně všeobecných oborů. (gymnázia)

Žáci, kteří mají praxi zařazenou do výuky, jsou s ní vesměs spokojeni. 50% z nich by na ní nic neměnilo. Na praxi nejvíce oceňují nabyté praktické zkušenosti v oboru a nemají rádi nebo si myslí, že nevyužijí vyplňování tabulek a formulářů (specifikum pro ekonomicky zaměřené obory).

2.5.11 Rizika: VP x Učitel

Čtyři výchovní poradci ze třech škol uvádějí následující rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy

1	<ul style="list-style-type: none">• Ochota zaměstnavatelů přijímat ZP• Potřeba nutné úpravy pracoviště
2	<ul style="list-style-type: none">• Zdravotní postižení• Velká konkurence na trhu práce• Častá nemocnost v důsledku celkového oslabení
2	<ul style="list-style-type: none">• Zrakové postižení• Přesycenost v oboru• Velká konkurence na trhu
5	<ul style="list-style-type: none">• Malá motivovanost své budoucí uplatnění včas řešit• Často není představa ani na konci studia co chtějí studenti dělat, nebo co by dělali, pokud by nebyli přijati k dalšímu studiu

Dále uvádím v tabulce pro porovnání názor **učitelů** na rizika :

Rizika + AČ (%)	Počet
1) zraková vada a další postižení.....	51,4% 19
2) pasivita na straně zdravotně postiženého.....	32,4% 12
3) bariéry na straně společnosti.....	10,8% 4
4) region.....	8,1% 3
4) špatná sebereflexe.....	8,1% 3
4) nesamostatnost.....	8,1% 3
4) nasycení na trhu práce.....	8,1% 3
4) demotivace vlivem soc. výhod.....	8,1% 3
5) POSP.....	5,4% 2
5) zdravotní rizika.....	5,4% 2
5) rodinné zázemí.....	5,4% 2
6) další.....	27% 10

Názory učitelů a výchovných poradců se na tuto tematiku víceméně shodují. Pedagogičtí pracovníci si jsou vědomi rizik, která snižují možnost uplatnění absolventů školy. Velká práce je tedy na nich, aby se pokusili některá rizika (pasivita, nesamostatnost...atd.) minimalizovat prostřednictvím pedagogického působení na žáky.

Jediná věc, kterou bych znova zdůraznila, protože se málo ve výčtu rizik objevuje, je POSP.

2.5.12 Hodnocení: Učitel x Žák x Výchovný poradce x Ředitel

Na otázku, jestli škola dělá maximum pro budoucí uplatnění absolventů, odpověděli tři výchovní poradci (1,2,2) ze dvou škol kladně. Dva zbylí (5,3) tvrdí, že nedělá.

73% učitelů si myslí, že škola dělá maximum.

75% žáků je spokojeno s přípravou na další studium a 73,2% je spokojeno s přípravou na budoucí pracovní uplatnění. 39,4% žáků by si však přálo na škole zavést praxi nebo by jí chtělo více.

Ředitelé škol volí pro přípravu žáků vzhledem k uplatnění tyto strategie:

1	<ul style="list-style-type: none"> • Spolupráce s organizacemi pro ZP • Vstup do projektů, týkajících se problematiky • Informační servis
2	<ul style="list-style-type: none"> • Exkurze, besedy na ÚP pro ZP • Ve výuce zařazování model.situací(prac.pohovor),image zájemce o práci • Informace o serverech nabízejících zaměstnání + orientace • Informace o dalším studiu • Spolupráce s VŠ a jinými odbornými školami ohledně kompenzačních pomůcek • Projekty žáků – Do světa práce • Koncepce školy - maximální samostatnost TZP, sebeobsluha, POSP
3	<ul style="list-style-type: none"> • Spojení školy a praxe • Tvorba nového RVP
4	<ul style="list-style-type: none"> • Důraz na profilové předměty daných oborů
5	<ul style="list-style-type: none"> • Jednotlivé předměty

Ředitelé by – pokud by to bylo možné – přípravu k budoucímu uplatnění vylepšili následovně:

1	<ul style="list-style-type: none"> • Zdokonalení komunikace se všemi partnery v této problematice
2	<ul style="list-style-type: none"> • Zpracování projektu na výzvu "konkurenceschopnost" • Veřejné prezentace prací žáků • Soutěže v komunikačních dovednostech
4	<ul style="list-style-type: none"> • Další vzdělávání v oboru i v dovednostech

VI. DISKUZE

Verifikace hypotéz:

V rámci empirického šetření byly stanoveny cíle výzkumu a hypotézy, analýzou výsledků výzkumného šetření byly hypotézy verifikovány či nikoli. Z výsledků analýzy a komparace vyplynuly tyto závěry:

*Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H1: **Žáci studující odborně zaměřené obory mají přesnější představu o své možné profesi, která koresponduje s jejich studijním směrem.***

Toto tvrzení se potvrdilo. Žáci studující odborně zaměřené obory (masér, sociální pracovník, ad.) nejčastěji volili stejnou profesi, z čehož vyplývá, že tito žáci jsou odborně připravováni na své potencionální pracovní uplatnění již v průběhu střední školy a danou profesi znají. Žáci všeobecných oborů (gymnázium), z obchodní akademie a z obchodní školy jsou daleko více ve svých představách rozptýleni. V případě ekonomických oborů ale velice málo volí dráhu odpovídající své odbornosti, což může poukazovat na fakt nesprávně voleného oboru s ohledem na zájmy a představy žáka. **Tato hypotéza byla verifikována.**

*Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H2: **Žáci příliš nevyužívají služeb výchovného poradce a roli kariérního poradce zastupuje spíše jejich třídní, popř. jiný učitel.***

Toto tvrzení není pravdivé. Žáci tvrdí, že jsou seznamováni výchovným poradcem ohledně problematiky následného uplatnění z 67% a učitelem ze 72%, což je velice podobný výsledek. 73% žáků ví, že se konkrétní problematikou zabývá VP a 44% někdy využilo jeho služeb. I ze statistiky VP vyplývá, že jejich služby využívá dostatečný počet žáků. Ačkoli by poradenství VP měl absolvovat každý žák, i tak mohou být VP s výsledkem spokojeni. **Tato hypotéza byla falzifikována.**

*Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H3: **Žáci mají určitou představu o procesu hledání práce a znají některé webové stránky s poradenstvím ohledně možného pracovního uplatnění pro ZP***

Žáci uváděli široký výčet schopností a dovedností, které je potřeba mít pro získání a udržení si zaměstnání. 80% si umí samostatně vypracovat strukturovaný životopis. Žáci také mají představu o tom, jak probíhá pracovní pohovor a na co se u něj připravit. Špatný výsledek ovšem vyšel u znalosti webových stránek s poradenstvím ohledně pracovního uplatnění pro ZP. Jen 39% tvrdí, že zná webové stránky zprostředkávající práci. V daleko větší míře žáci uváděli adresy běžných personálních serverů, pouze 8% žáků, kteří na tuto otázku odpověděli, volili adresu se specifikací pro zrakově postižené. Z tohoto důvodu nemohu potvrdit danou hypotézu. **Tato hypotéza byla falzifikována.** Skutečnost, že žáci spíše uváděli adresy běžných personálních serverů, však ukazuje na pozitivní sebehodnocení v rámci společnosti a de facto na důkaz integrace.

Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H4: Žáci nemají větší problémy se základní obsluhou počítače a dokáží využít i další kompenzační pomůcky a jiné prostředky důležité pro zaznamenání poznámek v terénu.

Žáci si umějí sami ze 77% zpracovat strukturovaný životopis na počítači. Z toho lze usoudit, že zvládají základní obsluhu práce s počítačem (práce se základním textovým souborem). Dovednost zaznamenat si poznámky v terénu (v pracovním prostředí...aj.) by měla být nutnou výbavou každého žáka. Kladně odpovědělo 60% žáků. 32% tuto záležitost nikdy nezkoušelo, což poukazuje buď na nepochopení otázky (práce v terénu) nebo na určitou mezeru ve vzdělání. Protože ale procentuelně žáci spadají do většiny těch, kteří tyto technické záležitosti zvládají, mohu konstatovat, že se hypotéza potvrdila. **Tato hypotéza byla verifikována.**

Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H5: Žáci nemají dostatek odborné praxe.

K prokázání této hypotézy vycházím zejména z odpovědí na poslední otázku položenou žákům – Kdyby to bylo ve vaší moci, co byste na škole změnil/a, aby se zvýšila šance vašeho budoucího uplatnění. Žáci téměř ze 40% uvádějí, že by zavedli praxi, nebo že by chtěli více praxe. Uvědomují si tedy nedostatek tohoto „předmětu“, což poukazuje na to, že si uvědomují jeho důležitost pro život. Téměř 25% dotazovaných žáků tvrdí, že jim škola neumožňuje praxi vůbec. Ředitelé tvrdí, že vycházejí z osnov pro jednotlivé ročníky, tím je i dané množství praxe, tudíž považují délku praxe za přiměřenou. Velmi jsou tímto handicapování žáci všeobecných oborů (gymnázia), kteří si myslí, že praxi do svých osnov zařazenou nemají. Zde bych ovšem postupovala specificky s ohledem na dané postižení a možnost praxe bych rozhodně i těmto žákům umožnila. Nápomocny mohou být také např. již dříve zmiňované -

tranzitní programy. Jakákoli pracovní zkušenost v oboru je pro těžce zrakově postižené velmi přínosná a může být odrazovým můstkem pro trvalé zaměstnání. **Tato hypotéza byla verifikována.**

Vyhodnocení otázek vztahujících se k hypotéze H6: Žáci se aktivně zajímají o problematiku svého potenciálního pracovního uplatnění.

Téměř polovina žáků se začala zabývat otázkou svého budoucího uplatnění již na základní škole. Nejvíce jim při výběru pomáhá rodina. Jejich budoucí profesní zaměření je nejčastěji voleno vzhledem ke studovanému oboru. Žáci všeobecných a ekonomických oborů mají často ambiciózní představy profesí s nutností vystudovat vysokou školu. Většina žáků je dobře obeznámena s tím, co by měl každý uchazeč o zaměstnání podstoupit (s jedinou výjimkou špatné znalosti webovských stránek – viz výše), vědí, jaké schopnosti a dovednosti by měli mít, uvědomují si důležitost praxe. V globálním posouzení mohu konstatovat, že se tato hypotéza potvrdila. **Tato hypotéza byla verifikována.**

Splnění dílčích cílů

- Prvním dílčím cílem bylo podchytit pozitivní i negativní zkušenosti na příslušných školách, podat návrhy na zlepšení dané situace a celkově poukázat na hlavní problémy v samotné přípravě žáků pro úspěšné zařazení se do pracovního procesu.

Školy se vesměs snaží pro žáky uzpůsobit výuku tak, aby byli co nejlépe připravováni pro svět práce. Každá škola využívá určitou strategii, která podporuje své studijní obory. Žáci jsou připravováni pro svět práce s ohledem na možnosti školy. Hlavní problémy, které jsem na školách objevila, jsou zejména:

- Nedostatečně přínosná kooperace škol s dalšími institucemi a organizacemi
- Úzký soubor oborů (viz teorie – vytipování pracovních pozic)
- Ne zcela dostatečná informovanost škol od příslušných organizací a institucí
- Malá spolupráce s rodiči
- Neuspokojivý rozsah odborné praxe pro žáky
- Málo rozvinutá následná podpora absolventů

Všechny tyto nedostatky jsou zejména v rámci praktické ale i teoretické části důkladně rozebrány. Výzkum také poukázal na nedostatečnou preferenci POSP u pedagogů.

- Druhým dílčím cílem bylo zjistit, zda se žáci aktivně zajímají o problematiku procesu hledání práce, jaké mají informace a jaké mají dovednosti v této problematice.

V kontextu druhého dílčího cíle je výsledkem šetření fakt, že žáci jsou dobře připravováni z hlediska následné integrace do společnosti. Prokázali vysokou míru sebevědomí, odhodlání se uplatnit. Z jejich odpovědí byl cítit aktivní zájem. Informovanost žáků je poměrně dobrá, dovednosti odpovídající možnostem. Z některých odpovědí je patrná určitá naivita a nedostatek praktických zkušeností, které se zákonitě upraví při střetu s realitou. Případné nedostatky v pracovních kompetencích bych nepovažovala za závažný problém (viz komentáře u hypotéz výše).

- Třetím dílčím cílem bylo zjistit, jakým způsobem žákům učitelé, výchovní poradci a vedení školy zpřístupňuje tuto problematiku.

Ředitelé škol, výchovní poradci, třídní i řadoví učitelé zpřístupňují žákům problematiku procesu hledání práce pochopitelně vzhledem ke svým možnostem a podle svého vědomí a svědomí. Pedagogové pracují uvnitř své školní komunity svědomitě, pro řešení otázky následného uplatnění žáků pro zlepšení celkové zaměstnanosti ZP je však nutná zejména na některých školách celkově lepší kooperace se všemi státními institucemi, organizacemi a odborníky, kteří se touto problematikou zabývají. Z dotazníku je patrné, že jeden ředitel si toto uvědomuje a podává jako návrh na zlepšení situace právě lepší kooperaci, což je jeden z důkazů správnosti tohoto tvrzení.

I přes zachovanou anonymitu škol bych na tomto místě ráda vyzdvihla práci pedagogů a vedení střední školy a odborného učiliště pro zrakově postižené v Brně, kde se jak u žáků tak u pedagogů a vedení školy ukazují velmi pozitivní výsledky. Zdá se, že na této škole je nejlépe podchycena příprava žáků pro svět práce, a že její absolventi mají v důsledku toho lepší předpoklady k uplatnění se na trhu práce. Cílem této práce však nebylo tvořit konkrétní model školy s nejlepšími předpoklady pro přípravu žáků pro svět práce, tudíž tuto záležitost dále nespecifikuji a přenechávám jiným.

VII. ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývá složitou problematikou zaměstnávání těžce zrakově postižených lidí. Jako cíl je stanoveno podat široký přehled jak ve věci klíčových milníků pro zaměstnávání, tak ohledně přípravy ZP do světa práce. Z důvodu užšího zaměření byla v praktické části věnována pozornost speciálním středním školám pro ZP, které jsou pro přípravu do světa práce jedny ze stěžejních institucí. Výzkumné šetření proběhlo na pěti školách v ČR, kde se zjišťovala úroveň přípravy žáků pro svět práce jak z hlediska formy vedení žáků, tak z pozice žáka a jeho potřeb. Výzkumný soubor z toho důvodu tvořili nejen žáci posledních dvou ročníků, ale i učitelé, výchovní poradci a vedení škol. Speciální střední školy nebyly zvoleny proto, že právě tam tkví hlavní příčiny a zárodky problému ve velké nezaměstnanosti ZP. Myslím si ale, že určitý pozitivní vývoj na těchto školách by mohla být jedna ze snadnějších cest, jak zmírnit pracovní handicap ZP. Domnívám se, že pokud by školy využily poznatků zachycených v této práci (výstupy z této práce se školám předají), žáci či studenti s vrozeným nebo získaným postižením by mohli v případě studia speciálních škol pro ZP získat některé další potřebné kompetence, které jsou velmi prospěšné při hledání práce a při zařazení do pracovního procesu. Jsem přesvědčena, že by se díky tomu mohla zlepšit celková zaměstnanost ZP.

V nynější době školy procházejí velmi složitým obdobím. Jednak se potýkají s nedostatkem finančních prostředků. Přijímání jsou i slabší žáci, aby se splnila kvóta pro příjem potřebných dotací, a kvalita výuky se tím zhoršuje. V druhé řadě se začíná ve speciálních školách negativně projevovat integrace žáků (obvykle těch nadaných) do běžných škol. Speciální školy tím přicházejí o chytré žáky a tzv. motor třídy. Kromě toho danou situaci v těchto školách stěžuje to, že jsou přijímáni žáci zároveň s dalšími specifickými potřebami a jinými postiženími. Setkáváme se tedy ve třídách s mnoha tzv. kombinovanými vadami, pod kterými si můžeme představit různé poruchy chování a lehké mentální retardace. Toto vše bohužel logicky působí na snižování kvality výuky. Další problém, který některé speciální školy pocítují, je menší snaživost žáků. Špatné známky nejsou hnací silou pro zlepšení. Vysvětlení lze hledat v určitém blahobytu zaopatřenosti a v pohodlnosti.

Pedagogům se tím pádem velmi ztížila situace, když někdy nevidí pozitivní výsledky své práce. I přes to vše se jim daří žákům předávat informace týkající se pracovních kompetencí tak, aby je žáci přijali, pochopili, a odnesli si je do života, jak je patrné z výzkumu této práce.

Teoretická část práce se držela cíle podat uceleně danou problematiku čtenáři tak, aby mohl snadno jakékoli informace najít, a aby byly pro něho přínosem. Nejpodstatnější je druhá kapitola – Problematika zaměstnanosti ZP, kde jsou poskytnuty odborné, aktuální informace z oblasti legislativy, bariér pro zaměstnávání, volby povolání a výčtu organizací a institucí poskytujících podporu ZP pro zaměstnanost.

V podkapitole Volba povolání jsou navrženy možnosti řešení problému ohledně typologie pracovních pozic, protože právě nedostatečné možnosti prací pro ZP jsou jeden z hlavních důvodů jejich velké nezaměstnanosti.

V podkapitole Podpora organizací, institucí a sdružení je poskytnut jejich obsáhlý přehled s vysvětlením jejich činnosti a s aktivními webovými stránkami pro čtenáře elektronické podoby této práce.

O své získané poznatky jsem se podělila s odborníky na danou problematiku, s organizacemi pro zdravotně postižené, poukázala na některé chyby nebo některé záležitosti, které stojí za to zveřejnit. Informovala jsem MŠMT a diskutovala o výstupech z mé práce.

Ze svých zkušeností komunikace s danými institucemi, organizacemi a odborníky jsem pochopila, že je stále velká mezera mezi teorií a praxí. Je obecně špatná informovanost mezi touto odbornou veřejností, což je velká škoda, protože mnoho věcí je již vymyšleno a důkladně zpracováno, přesto se o tom neví.

Předmětem dalšího výzkumu, který by stál za to důkladně zpracovat, je oblast typologie pracovních pozic pro zrakově postižené. V současné době se tímto problémem odborná veřejnost (konkrétně např. Tyflocentrum Praha) zabývá, bylo by tedy velice zajímavé tyto poznatky shrnout a zveřejnit.

Chtěla bych přispět k tomu, aby tato práce měla význam pro praktické využití informací a poznatků, které jsou v ní obsaženy. Zároveň dává prostor pro zamyšlení. Pokud bude komukoli prospěšná nebo pokud otevře prostor pro diskuzi, splnila svůj účel.

VIII. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BARTOŇOVÁ, M. PIPEKOVÁ J., VÍTKOVÁ M. *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodním kontextu*. 1. vyd. Brno: MSD, spol. s.r.o., 2005. ISBN 80-86633-31-2.
2. BAZALOVÁ, B. Otázky osobní asistence. In VÍTKOVÁ, M. *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Základy, teorie, praxe*. Brno: MSD, 2003, 2004. s. 42,43. ISBN 80-86633-08-X
3. BLÖMERS, W. et al. *European Perspectives on Disabled People*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2004. ISBN 3-631-50917-0
4. BOTOŠOVÁ, J. – příspěvek: Specifika ovlivňující výběr povolání u zrakově postižených in *Znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*. Sborník z mezinárodní konference. 4.-6. 9. 2003, Brno, Masarykova univerzita, Katedra speciální pedagogiky
5. ČÁLEK, O., HOLUBÁŘ, Z., CERHA, J. *Vývoj osobnosti zrakově těžce postižených*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
6. FLENEROVÁ, H. *Kapitoly z tyflopédie*. Praha: SPN, 1985
7. HAMADOVÁ, P. Edukace, předprofesní a profesní příprava osob se zrakovým postižením. In. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno : Paido, 2006a. ISBN 80-7315-120-2
8. HAMADOVÁ, P. *Socioprofesní dimenze edukace žáků se zrakovým postižením*. Disertační práce. Brno : PdF MU, 2006b.
9. HÁJKOVÁ, V. *Integrativní pedagogika*. 1. vyd. Praha, IPPP ČR, 2005. ISBN 80-86856-05-4.
10. HELIOS. *Socialisation and preparation for independent living. Vocational training and education of disabled adults*. Results of the HELIOS thematic group No 12, 1997
11. HEWARD, W. L. *Exceptional Children*. 8. ed. New York. Prentice Hall, 2005. ISBN 0131191705.
12. HOŘÁNKOVÁ, V. A KOL. *Metodická příručka poradce pro volbu povolání*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995.

13. HUTCHINSON, J.O., ATKINSON, K., ORPWOOD, J. *Breaking Down Barriers. Access to Further and Higher Education for visually impaired students.* Cheltenham: Stanley Thornes (Publishers) Ltd, 1998. ISBN 0-7487-3344-2.
14. JESENSKÝ, J. *Kategorie komprehenzivní tyflopédie.* 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-555-X
15. JESENSKÝ, J. *Prostor pro integraci.* Praha: Comenia Consult, 1993.
16. JESENSKÝ, J. *Tyflogické minimum a základy komplexního zabezpečení zrakově postižených.* Praha: Federální výbor svazu invalidů. Horizont, 1988
17. KEBLOVÁ, A. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením.* 2. vyd. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-7216-051-6.
18. KEBLOVÁ, A. *Zrakově postižené dítě.* Praha : Septima, 2001.
19. KRAUS, H. a kol. *Kompendum očního lékařství.* Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-079-1.
20. KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. *Oftalmopedie.* 2. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.
21. KVĚTOŇOVÁ – ŠVECOVÁ, L. *Edukace dětí se speciálními potřebami v raném a předškolním věku.* Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-063-8.
22. KVĚTOŇOVÁ, L. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálně – pedagogických potřeb.* Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-141-6
23. LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči.* 1. vyd. Praha: Portál. 2002. ISBN 80-7178-572-5.
24. MARŠÁLEK, M. *Integrace handicapovaných studentů na Univerzitě Karlově v Praze po roce 1989,* Diplomová práce. Praha : Filozofická fakulta UK v Praze, 2007.
25. MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska.* 2. vyd. Brno: Paido. 1998. ISBN 80-85931-60-5.
26. MORAVCOVÁ, D. *Ztratila se nám jedna kategorie zrakového postižení? Speciální pedagogika.* 2006, č. 1. ISSN 1211-2720.
27. MUŽÁKOVÁ, M. *Pohled do dějin pracovního uplatnění lidí se zrakovým postižením v kontextu spolkové činnosti.* *Speciální pedagogika,* Univerzita Karlova v Praze, 2005, roč. 15, číslo 2. ISSN 1211-2720.

28. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Akademia. 1995.
29. NOVÁKOVÁ, Z. Oftalmopedie. In PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly speciální pedagogiky*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0
30. OLIVER, M. *Social Work with Disabled People*. London: Macmillan, 1983.
31. OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3718-0.
32. PEŠÁK, M. *Vybrané aspekty zaměstnatelnosti občanů se zrakovým postižením*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005.
33. PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kariérní poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. Praha : IPP, 2004. ISBN 80-86856-01-1.
34. PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
35. *Problematika osob se specifickými potřebami*. Sborník z mezinárodní konference. 15.-16. 3. 2005, Olomouc, Univerzita Palackého, Katedra speciální pedagogiky
36. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2
37. ROST, D. H. *Handwörterbuch Pädagogischer Psychologie*. Weinheim: Psychologie Verlags Union, Verlagsgruppe Beltz. 2001. ISBN 3-621-27491-X.
38. SALEND, S. J. *Effective mainstreaming: Creative inclusive classrooms*. New Yourk : Macmillian publishers, 1988.
39. SCHMID, R. Integrační doprovod osob se znevýhodněním do pracovního života. In BARTOŇOVÁ, M., PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M. *Integrace handicapovaných studentů na trhu práce v mezinárodní dimenzi*. Sborník k projektu „Integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce“, spolufinancovaný z EU a českého státního rozpočtu. Brno : MSD, s.r.o., 2005. ISBN 80-86633-31-4
40. *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha : Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-683-2
41. SMÝKAL, J. *Pohled do dějin slepeckých spolků*. Brno: Slepecké muzeum SONS v Brně. 2001.
42. SMÝKAL, J. *Tyflopedické kalendárium*. Brno: Nejvyšší rada ČUNS, 1995.
43. SORIANO, V. *Individuální plán přechodu do zaměstnání. Období podpory přechodu ze školy do zaměstnání*. European Agency for Development in Special Needs Education. 2006. ISBN 87-91500-82-6.

44. SOVÁK, M. a kol. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2000. ISBN 80-86022-76-5.
 45. *Stav a možnosti zaměstnávání zdravotně postižených osob*. Závěrečná zpráva ze sociologického šetření, Ing. Lubomír Vacek, CSc. SONS 2000
 46. ŠTRÉBLOVÁ, M. *Poznáváme svět se zrakovým postižením, úvod do tyflopedie*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyně, 2002. ISBN 80-7044-448-7
 47. ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky pro učitelské studium*. 1. vyd. Praha : Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, 2005. ISBN 80-7080-573-0
 48. VAŠEK, Š. *Základy speciálnej pedagogiky*. Bratislava : Sapienta, 2003. ISBN 80-968797-0-7
 49. VÁGNEROVÁ, M. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-053-X.
 50. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie školního dítěte*. Praha. HTF.1995.
 51. VÍTKOVÁ, M. a kol. *Možnosti reedukace zraku při kombinovaném postižení*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-75-3.
 52. VÍTKOVÁ, M. *Integrativní školní (speciální) pedagogika*. Brno: MSD spol. s.r.o., 2003. ISBN 80-86633-07-1.
 53. WALTHES, R. *Einführung in die Blinden- und Sehbehindertenpädagogik*. München: Ernst Reinhardt Verlag, 2003. ISBN 3-497-01651-9
 54. *Zrakově postižení v ČR a realita jejich života*, SONS – Průzkum, Praha : GFK, 2002
- Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Praha : MŠMT, 2005
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (*Školský zákon*)
- Vyhláška č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., ve znění dalších předpis
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Internetové zdroje:

Současná nabídka středních škol pro zrakově postižené v České republice [online]. [cit. 12.12.2008]. Dostupné na [www <http://www.braillnet.cz>](http://www.braillnet.cz).

Klasifikace ICF [online]. [cit. 25.12.2008]. Dostupné na [www <http://www.who.int/classifications/icf/en/>](http://www.who.int/classifications/icf/en/)

Klasifikace ZP, SONS [online]. [cit. 12.12.2008]. Dostupné na [www <http://www.sons.cz>](http://www.sons.cz)

Stránky projektu Tyfloemployability [online]. [cit. 5.12.2008]. Dostupné na [www <http://www.tyfloemploy.cz>](http://www.tyfloemploy.cz)

Rámcový vzdělávací program [online]. [cit. 12.12.2008]. Dostupné na <http://www.rvp.cz>

Pomůcky pro slabozraké. Sagitta LTD, s. r. o. [online]. [cit. 15.7.2008] Dostupné na [www <http://www.sagitta-brno.cz/sortiment-pomucky-pro-slabozrake.php>](http://www.sagitta-brno.cz/sortiment-pomucky-pro-slabozrake.php)

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. [online]. [cit. 5.8.2008]. Dostupné na [www <http://www.dedina.cz>](http://www.dedina.cz)

TyfloCentrum Praha, o.p.s. [online]. [cit. 16.7.2008] Dostupné na [www <http://www.praha.tyflocentrum.cz>](http://www.praha.tyflocentrum.cz)

Tyfloservis Praha, o.p.s. [online]. [cit. 16.7.2008] Dostupné na [www <http://www.tyfloservis.cz>](http://www.tyfloservis.cz)

IX. PŘÍLOHY

Seznam příloh:

- Příloha č. 1 Dotazník pro žáka
- Příloha č. 2 Dotazník pro učitele
- Příloha č. 3 Dotazník pro výchovného poradce
- Příloha č. 4 Dotazník pro ředitele

Příloha č. 1 - Dotazník pro žáka

Název školy:	Adresa:
Třída:	Věk:
Pohlaví: muž/žena	Bývalá škola:
Druh postižení: a) úplná nevidomost b) praktická nevidomost c) těžce slabý zrak (zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60-3/60) d) silná slabozrakost (3/60-6/60) e) střední slabozrakost (6/60-6/18) f) kombinovaná vada	

1. Jakou profesí byste ve svém životě rád vykonával/a?

.....
.....

2. Kdy jste se začal/a zabývat otázkou vašeho budoucího pracovního uplatnění?

- 2.1) na základní škole
- 2.2) hned po nástupu na střední školu
- 2.3) někdy v průběhu střední školy
- 2.4) v posledním ročníku
- 2.5) nevím

3. Kdo vám pomáhá při výběru profese?

.....
.....

4. Seznamují vás učitelé ve škole s problematikou vašeho následného uplatnění? (další studium, práce)

- 4.1) rozhodně ano
- 4.2) spíše ano
- 4.3) spíše ne
- 4.4) rozhodně ne
- 4.5) nevím

5. Seznamuje vás výchovný poradce ve škole s problematikou vašeho následného uplatnění? (další studium, práce)

- 5.1) rozhodně ano
- 5.2) spíše ano
- 5.3) spíše ne
- 5.4) rozhodně ne
- 5.5) nevím

6. Víte, kdo se na vaší škole speciálně problematikou vašeho dalšího uplatnění zabývá?

- 6.1) ředitel
- 6.2) výchovný poradce
- 6.3) kariérní poradce
- 6.4) učitel
- 6.5) třídní učitel

7. Využil/a jste někdy jeho služeb?

- 7.1) ano
- 7.2) ne
- 7.3) spíše ne

8. Znáte ještě nějaké další možnosti , jak vám škola může pomoci připravit se pro vaše následné uplatnění?

- 8.1) besedy
- 8.2) fiktivní firmy
- 8.3) exkurze
- 8.4) praxe
- 8.5) jiné (doplňte).....

9. Myslíte si, že využíváte všeho, co vám škola nabízí?

- 9.1) ano
- 9.2) ne
- 9.3) nevím

10. Ve kterých předmětech ve škole vás cíleně připravují tzv. „ pro život“ (pro budoucí povolání)?

.....
.....

11. Myslíte si, že jste ve škole připravováni ke zdolávání bariér vycházejících ze zrakového postižení?

- 11.1) určitě ano
- 11.2) spíše ano
- 11.3) spíše ne
- 11.4) určitě ne
- 11.5) nevím

12. Myslíte si, že vás učitelé svým působením vedou ke zvyšování sebevědomí?

- 12.1) rozhodně ano
- 12.2) spíše ano
- 12.3) spíše ne
- 12.4) rozhodně ne
- 12.5) nevím

13. Jaké schopnosti a dovednosti si myslíte, že byste především měl/a mít, abyste získal/a a udržel/a si zaměstnání.

.....
.....

14. Organizuje vám škola praxe?

- 14.1) Ano
- 14.2) Ne
- 14.3) Nevím

(Pokud ano vyplňte, prosím, otázku 15-18, jinak pokračujte otázkou 19)

15. Pokud ano, vyhovuje vám její průběh?

- 15.1) rozhodně ano
- 15.2) spíše ano
- 15.3) spíše ne
- 15.4) rozhodně ne

16. Co byste na praxi změnil/a?

.....
.....

17. Co z toho, co jste se na praxi dozvěděl/a či naučil/a, by se vám mohlo hodit při vašem uplatnění?

.....
.....

18. Co si myslíte, že nikdy z vaší praxe v budoucím uplatnění nevyužijete?

.....
.....

19. Umíte si samostatně vypracovat váš strukturovaný životopis?

- 19.1) ano
- 19.2) ne
- 19.3) nevím
- 19.4) nikdy jsem to nezkoušel/a

20. Umíte si samostatně na počítači vytvořit strukturovaný životopis?

- 20.1) ano
- 20.2) ne
- 20.3) nevím
- 20.4) nikdy jsem to nezkoušel/a

21. Umíte si dělat poznámky v terénu?

- 21.1) ano
- 21.2) ne
- 21.3) nevím
- 21.4) nikdy jsem to nezkoušel/a

(Pokud ano vyplňte, prosím, otázku 22, jinak pokračujte otázku 23)

22. Pokud ano, jakým způsobem?

- 22.1) použiji diktafon
- 22.2) použiji mobil
- 22.3) použiji gin
- 22.4) jiné (doplňte).....

23. Znáte nějakou webovou stránku, kde vám může být poskytnuto poradenství ohledně možného pracovního uplatnění?

- 23.1) ano.
- 23.2) ne
- 23.3) nejsem si jist/a

(Pokud ano vyplňte, prosím, otázku 24 a 25, jinak pokračujte otázkou 26)

24. Uved'te její přístupovou adresu, nebo stručně její obsah.

.....
.....

25. Jak jste se o těchto stránkách dozvěděl/a?

.....
.....

26. Hovořil někdo s vámi o tom, jak vypadá pracovní pohovor?

- 26.1) ano
- 26.2) ne
- 26.3) nevím

27. Co je podle vás pro pracovní pohovor nejpodstatnější? Uved'te alespoň tři nezbytné faktory.

.....
.....

28. Máte pocit, že vás škola dostatečně připravuje pro eventuelní další studium?

- 28.1) ano
- 28.2) ne
- 28.3) nevím

29. Máte pocit, že vás škola dostatečně připravuje na budoucí pracovní uplatnění?

- 29.1) ano
- 29.2) ne
- 29.3) nevím

30. Kdyby to bylo ve vaší moci, co byste na škole změnil/a, aby se zvýšila šance vašeho budoucího uplatnění?

.....
.....

Děkuji za Váš čas a pečlivé vyplnění dotazníku.

Příloha č. 2 - Dotazník pro učitele

Název školy:	Adresa:
Zaměření školy:	Délka praxe:
Vystudovaný obor:	

1. Máte vzdělání v oboru speciální pedagogika?

- 1.1) ano
- 1.2) ne

2. Máte tyflopedické vzdělání?

- 2.1) ano
- 2.2) ne

3. Jaká jste absolvoval/a školení, či kurzy s tematikou k přípravě žáků pro budoucí uplatnění?

.....
.....

4. Které ze školních předmětů považujete za zvláště přínosné pro uplatnění v budoucím povolání?

.....
.....

5. Jakým způsobem připravujete studenty ke zdolávání bariér vycházejících ze zrakového postižení?

.....
.....

6. Jaké schopnosti a dovednosti si myslíte, že by žáci především měli mít, aby si získali a udrželi zaměstnání?

.....
.....

7. Jakým způsobem posilujete žákům sebevědomí?

.....
.....

8. Co považujete za nejlepší způsob motivování k dalšímu studiu?

.....
.....

9. Jakým způsobem vedete žáky k samostatnosti, k samostatnému plnění úkolů?

.....
.....

10. Jak vedete žáky k asertivitě?

.....
.....

11. Jakým způsobem žáky motivujete a informujete o důležitosti jejich budoucího pracovního uplatnění?

.....
.....

12. Myslíte si, že škola dělá maximum pro budoucí uplatnění svých absolventů?

- 12.1) ano
- 12.2) nevím
- 12.3) ne.

13. Co vnímáte jako rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy?

.....
.....

Děkuji za Váš čas a pečlivé vyplnění dotazníku.

Příloha č. 3 - Dotazník pro výchovného poradce

Název školy:	Adresa:
Zaměření školy:	Délka praxe:

1. Máte vzdělání jako výchovný poradce?

- 1.1) ano *Pokud ano, uveďte přibližný rok ukončení tohoto oboru*.....
1.2) ne

2. Máte pocit, že vás MŠMT dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů?

- 2.1) ano
2.2) nevím
2.3) ne. **Které informace vám chybí?**

.....
.....

3. Máte pocit, že vás MPSV dostatečně informuje ve věcech dotýkajících se problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů?

- 3.1) ano
3.2) nevím
3.3) ne. **Které informace vám chybí?**

.....
.....

4. Dává vám vedení školy přímo informace v této věci?

- 4.1) ano
4.2) ne
4.3) nevím

5. Kolik žáků z nynějších posledních dvou ročníků dle vašeho názoru někdy během studia využilo vašich služeb v problematice jejich budoucího uplatnění?

.....
.....

6. Myslíte si, že je to dostatečné množství?

6.1) ano

6.2) nevím

6.3) ne. **Jaké jsou překážky, proč se ne vždy na vás žáci obrací?**

.....
.....

7. Jak spolupracujete s rodiči v řešení dané problematiky během studia?

.....
.....

8. Jak spolupracujete s rodiči v řešení dané problematiky během v závěru studia?

.....
.....

9. Spolupracujete s nestátními organizacemi, poskytujícími podporu zaměstnanosti pro zrakově postižené? Pokud ano, s kterými? Uveďte formu spolupráce?

.....
.....

10. Dostanou se všem studentům bez rozdílu informace o procesu ucházení se o zaměstnání a o přijímacích pohovorech?

10.1) ano

10.2) ne

11. Myslíte si, že škola dělá maximum pro budoucí uplatnění svých absolventů?

11.1) ano

11.3) nevím

11.2) ne.

12. Co vnímáte jako rizika, která snižují možnost uplatnění absolventů školy?

.....
.....

13. Jaké aktivity připravujete pro žáky v dané problematice?

.....
.....

14. Jaké aktivity připravujete pro učitele v dané problematice?

.....
.....

Děkuji za Váš čas a pečlivé vyplnění dotazníku.

Příloha č. 4 - Dotazník pro ředitele/ředitelku

Název školy:	Adresa:
Zaměření školy:	Počet tříd:
Počet žáků:	Počet pedagogických pracovníků:
Doba trvání studia:	Způsob ukončení studia:

1. Jaké strategie na vaší škole používáte pro přípravu žáků vzhledem k jejich budoucímu pracovnímu uplatnění?

.....
.....

2. Kdo se na vaší škole zabývá problematikou následného uplatnění vašich žáků?

.....
.....

3. Má škola možnost poskytnout svým absolventům i následnou podporu po ukončení daného studia? Pokud ano, uveďte jakou?

.....
.....

4. Máte přístup k aktuálním informacím od Ministerstva práce a sociálních věcí o změnách předpisů dotýkajících se pracovně-právní problematiky vzhledem k uplatnění vašich absolventů?

- 4.1) ano
- 4.2) asi ano
- 4.3) asi ne
- 4.4) ne

5. Jaké aktuální informace dostáváte od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v problematice následného uplatnění vašich žáků?

.....
.....

6. Dostáváte informace v dané problematice od svého zřizovatele?

- 6.1) ano
- 6.2) asi ano
- 6.3) asi ne
- 6.4) ne

7. Spolupracuje škola s rodiči v řešení dané problematiky během i v závěru studia? Jak?

.....
.....

8. Spolupracuje škola s nestátními organizacemi, poskytujícími podporu zaměstnanosti pro zrakově postižené? Pokud ano, uveďte s kterými? Uveďte formu spolupráce.

.....
.....

9. Spolupracujete se zahraničními partnery (školy, instituce) v dané problematice?

- 9.1) ano. **S kterými?**(doplňte).....
- 9.2) ne
- 9.3) nevím

10. Organizuje škola žákům praxe?

- 10.1) ano, povinné
- 10.2) ano, povinně volitelné
- 10.3) ano, ale nejsou povinné
- 10.5) ne
- 10.6.) jiné

(Pokud ano, vyplňte, prosím, otázku 11-17, jinak pokračujte otázkou 18)

11. Je praxe umožněna všem žákům bez výjimky?

- 11.1) Ano
- 11.2) Ne, jen některým žákům. **Jakým?** (doplňte).....

12. V jakých oborech praxe nabízíte?

.....
.....

13. Jaký je charakter praxe?

13.1) všeobecný

13.2) specificky zaměřený k budoucímu zamýšlenému uplatnění žáka

14. Jak dlouho praxe v jednotlivých ročnících trvá?

.....
.....

15. Považujete délku praxe za přiměřenou?

15.1) rozhodně ano

15.2) spíše ano

15.3) spíše ne

15.4) rozhodně ne

15.6) nevím

16. Jakým způsobem vyhodnocuje škola praxe?

.....
.....

17. Mají žáci v průběhu praxe možnost se aktuálně zapojit do konkrétní činnosti?

17.1) rozhodně ano

17.2) spíše ano

17.3) spíše ne

17.4) rozhodně ne

17.5) nevím

18. Domníváte se, že školní vybavenost ICT technikou je dostačující?

18.1) rozhodně ano

18.2) spíše ano

18.3) spíše ne

18.4) rozhodně ne

18.6) nevím

19. Uveďte počet počítačů s braillovým řádkem nebo hlasovým výstupem.

.....
.....

20. Jakými prostředky a metodami byste ještě - pokud by to bylo možné - vylepšili přípravu k budoucímu uplatnění svých absolventů?

.....
.....

21. Zjišťuje škola uplatnění svých studentů po ukončení studia?

21.1) ano. **Jakým způsobem?** (doplňte).....

21.2) ne

Pokud ano, vyplňte, prosím, následující statistiku.

Uplatnění studentů po ukončení vaší školy v roce 2007

Počet úspěšných absolventů vaší školy v roce 2007:.....
z toho dívek:.....

A: V dalším studiu

Druh školy	Počet přihlášených	Počet přijatých	Z toho dívek	Procento úspěšnosti
VŠ				
VOŠ				
Další SŠ				
SOU				

B: V pracovním procesu

Konkrétní pracovní zařazení (povolání)	Počet	Z toho dívek

C: Nezaměstnaní

Počet	Z toho dívek

Děkuji za Váš čas a pečlivé vyplnění dotazníku.